

Městská knihovna v Praze

**František
Xaver
Šalda**

Dřevoryty staré
i nové

PRAHA 2013

Půjčujeme:

knihy / časopisy / noviny / mluvené slovo /
hudbu / filmy / noty / obrazy / mapy

Fpřístupujeme:

wi-fi zdarma / e-knihy / on-line encyklopedie /
e-zdroje o výtvarném umění, hudbě, filmu

Pořádáme:

setkání s autory / přednášky / koncerty /
filmová představení / výstavy /
aktivity pro děti a jejich rodiče / čtení

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.facebook.com/knihovna

www.e-knihovna.cz

Znění tohoto textu vychází z díla Dřevoryty staré i nové tak, jak bylo vydáno Československým spisovatelem v roce 1960 (ŠALDA, František Xaver. *Dřevoryty staré i nové: povídky*. 2. vyd., v Československém spisovateli 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1960. 206 s. Soubor díla F. X. Šaldy, sv. 6).

Text díla (František Xaver Šalda: *Dřevoryty staré i nové*), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Citační záznam této e-knihy:

ŠALDA, František Xaver. *Dřevoryty staré i nové* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013 [aktuální datum citace e-knihy – př. cit. rrrr-mm-dd]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/90/90/53/drevoryty_stare_i_nove.pdf.

Vydání (obálka, grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 31. 5. 2013.

OBSAH

Poznámka úvodní.....	6
POVÍDKY.....	8
Pán se vrátil	8
Pokušení Pascalovo	18
Křestný dukátek.....	23
První přijímání	39
Tchýní.....	53
Šustrprincezl.....	58
Pokažený den	63
První a druhá.....	70
Stařec sebevrah.....	75
Postilión smrti	78
Zamiloval se do domu	87
Psaníčko	96
„Vajbrvirčoft“	102
1.....	102
2.....	104
3.....	105
Panenčin první rok	107
1.....	107
2.....	111
3.....	114
4.....	117
5.....	119
Dílo člověkovu	122
1.....	122
2.....	124
3.....	127
4.....	132
5.....	135
Slunečné hříbě	136
1.....	136

2.....	137
3.....	139
4.....	140
5.....	141
Gesto doby	143
Matka po duchu.....	150
Požáry.....	158
1.....	158
2.....	160
3.....	163
4.....	165
5.....	167
DODATEK.....	169
Tupitel duší.....	169
O člověku s příliš jemným sluchem.....	178

Poznámka úvodní

Tohleto je výběr z mé drobné beletrie tak asi za posledních dvacet let. První z těchto prací, „Pán se vrátil“, byla napsána r. 1915; poslední nedávno.

Ve světové kritice pravidelně tak asi v intervalu desíti let vracívá se vlna mínění, které z odporu k analytické mánii posledního data volá po obnově umění fabulačního. Jsme prý syti činnosti logicisticky pitvavé, říká, která rozmělnjuje na prášek naše city i hnutí volní a konstruuje řadou výbuchů obrazivých dějové skoky a odskoky se zvůli, která prý je jen lžizákonnost, něco prý odvozeného a nepřesvědčujícího. Toužíme prý znova po čisté obraznosti předmětně dějové, která plyne nepřetržitě a nerušeně v melodii hudební spanilosti, v kantiléně hudebního prstenu přesvědčivého, protože si podmaňuje stejně tvé smysly jako tvého ducha.

Tohleto volání má své dobré jádro. Mělo také, nezapírám toho, jakousi účast ve vzniku této knížky; ale mýlil by se, kdo by se domníval, že to byl jediný a hlavní důvod jejího vzniku. Její původ je mnohem životnější.

Většinu povídek z Dřevorytů básnila vzpomínka. Jsou tam postavy a děje, scény i posuny, které jsem zahlédl alespoň v náznaku nebo v nápodobě v dětství a které mě mučily ještě v dospělém věku a nedaly mi pokoje, pokud nebyly vysloveny slovem básnickým; něco, co mnou tenkrát otrásl, poněvadž jakoby trhlinou v černé mase zjevil se mému užáslému pohledu život jako velická démonická síla plná protikladů a svárů vnitřních. Ten strašlivý úžas prvního pohledění tváří v tvář hrůzné moci životní, to je to, co mě pronásledovalo, to je to, co jsem chtěl zaklít do typické linie, do typické situace. Proto jsem psal tyto povídky, v nichž jsem chtěl směstnat na nejmenší plochu co nejvíc životné dějovosti v bleskovém osvětlení. Právě tak vede si v podstatě kreslíř dřevorytu, který chce být víc než pouhý obratný technikář; dřevoryt

ve vyšším smyslu je víc než technika: jest zvláštní zhuštěné
a souhrnné vidění světa.

1. září 1935

F. X. Š.

POVÍDKY

Pán se vrátil

První ne spatřila, ale uhádla jej Katka, když vyšla za studeného rozmrazeného večera říjnového do zamženého sadu za svým obvyklým úkolem: přesvědčit se, jsou-li zavřena zadní vrátka zahradní, kterými vyháněli a vháněli skot; spásal posud úhory i luka dávno z otav posečená.

Utušila jej tedy na štěpnici záhumenné pod starou jabloní, rozsochatou a vydoupnalou, kluky nesčíslněkrát kamenovanou, lišejníkem porostlou, zpodpíranou ještě několika dřevci, ačkoliv nebylo na ní již ovoce a její klikaté větve neprohýbaly se již pod jeho tíhou: byla nedávno sčesána a půda pod ní udupána jako na mlátě. Listoví a drobné větévky, pozurážené v zápase o její plody, stlaly se pod ní a zvolna zetlívaly.

Snad by ho byla přehlédla, ale pes, který ji provázel, zaštěkal a vrhl se útočně do nejtemnějšího koutu zahradního. Katka se zprvu nelekla, byla při své drobné, skoro filigránské postavě nebojácná, hotový chlap co do srdnatosti, říkali o ní muži na dvorci i v dědině. Ale pes zavyl před ním táhle jako před příšerou nebo mátohou, a pak zmlknuv naráz, plazil se k němu po břichu; to se v jeho temném mozku zvířecím zvolna a bolestně, oh, nesmírně bolestně rozednívalo jakési poznání nebo jakási vzpomínka, dávno uspaná nebo zasypaná jinými dojmy, na jeho pána a velitele tak dlouho, dlouho vzdáleného a propalovala se nyní jako oheň nebo provalovala se snad jako zjítřená rána na povrch, a pes zaskučel z této muky; až teď se zachvěla a ulekla.

Ale v tu chvíli pochopila již, že jest to on, pán dvorce, dlouho nepřiznaně jí očekávaný, po jehož příchodu v mukách toužila a jehož návštěvy se zároveň děsila; a že vešel před chvilkou brankou, které – bůhvíproč – dnes večer schválně nezavřela; a zdálo

se jí, že zaslechla její skřípot, hned jak vkročila na sad, a že dozněl teprve před vteřinou.

Mlha vřela kolem něho a mrak páry, nevěděla odkud, občas jej zahalil; ale byl to on, byl zde, nebylo pochyby o tom, a s ním něco, nač čekává člověk dlouho a s čím se setkává jen jednou za život. Zbledla a sáhla si k srdci pudovým pohybem, kterého nedokreslila; tak ji zabořilo.

Ano, jest to on, tak dovede stanout jen on, lehce, a přece důrazně, jakoby větrem sem zanesený, a přece v půdě zakotvený; vzdušný i naléhavý zároveň, jediný na světě. Ano, tak stahul kdysi, několik let tomu, na cestě k ovčínu, své bílé krásné ruce založil a hleděl velkým pokojným zrakem, v němž plula vlhká jiskra, za ní, mladou dívčinou, předběhnoucí jej se svým stádem; tehdy, před lety, ještě zcela mladý, jinoch skoro, svobodný ještě tehdy, dědic starého rodu i statku, zaučující se hospodařit v něm za vedení šedobradého strýce z matčiny strany i starého šafáře Ješka, újce jejího. Každé chvíle, zdálo se jí tehdy, musí ji oslovit, a přála si toho šíleně i bála se toho šíleně. Ale on mlčel; a jen její bytost, schoulená v sebe, prchající před ním i před sebou, cítila, jak ji žehnou jeho temné pokojné oči o dvou teplých vlhkých jiskrách. Ano, to jsou jeho krásné bílé ruce, vzdušné, a přece rozhodné a pevné, které se dotkly kdysi jejích zmatených a ustydlých, když jí pomáhal před blížící se bouřkou sbírat na bělidle polouschlé prádlo a ona byla by málem omdlela.

Chtěla klesnout před ním na kolena jako před zjevením, když tu rukojeť jeho kordu se zablýskla matně v poloslepém měsíci a bandelír zachrastil svým mosazným kováním, jak se smekla po něm otěž: kůň stál za ním ve tmě, lehce znepokojený, a on jej krotil, poplácává jej po svalnaté jadrné šíji.

Zadržel ji pak gestem své malé bílé, vladařské ruky a řekl šeptem: „Jdi domů, Katko, a zavolej mi sem Hátu. Je doma Hátá?“

Zařála zuby a přisvědčila ne bez úsilí hlavou, která jako by jí náhle strnula na šíji; óh, jakou námahou bylo jí přikývnout!

„Dobrá, jdi tedy k Hátě, vyvolej si ji z jizby a jí samotné, slyšíš, jí samotné pověz na zápraží, že jsem se vrátil, aby vyšla sem do

zahrady ke mně. Řekni jí, že jsem přišel kradmo, na zapřenou; ať nekřičí, až mne spatří; ať mluví šepem a víc znameními než slovy. Kdyby mne zde někdo uviděl nebo uslyšel, byl bych ztracen.“

Odpotácela se na nohou, které se jí zdály v tu chvíli nesvé, od kohosi cizího vypůjčené nebo darované; a cestou zazdálo se jí několikrát, že se musí zamotat do své sukně, náhle nějak příliš obšírné a dlouhé, a upadnout zde na studenou, rozmrazenou zemi a nepovstati s ní již.

„Bože,“ prošlo jí teprve nyní vteřinovým bleskem hlavou, „jak jest vychudlý! Lícni kosti zešpičatěly mu a vyčněly a oči doutnají z hlubšího, mnohem hlubšího stínu než jindy, tak hluboko zapadly pod obočí. A také pleť jeho zežloutla od hoře a žluče a kolem očí skládá se mu cosi jako první nádech nebo předzvěst vějíře suchých ostrých vrásek.“

Ale po vteřině se vrátila k tomu, co bylo pro ni nejdůležitější, a prodlela u toho dlouhým mučivým, rozdíravým prodlením:

„Tedy ta strastná chvíle přišla! Hrůza té chvíle jest zde, stojí nade mnou a soudí mne! Je zde! Vrátil se k Hátě a pro Hátu, ó, oh, z lásky k ní, z touhy po ní. Pro ni vydal se v nebezpečí, pro tu studenou žabí nevěstu s lněným ulízaným vlasem, vylezlých vodnatých očí. Pro ni... svíčku lojovou! Pro ni... mrtvolu nedomřelou! Pro ni dal v sázku hlavu, on psanec, jehož jméno i erb přibity byly na šibenici a na jehož tělo, živé nebo mrtvé, vypsána byla cena! Ó, ó, oh, že ses musila dožít téhle chvíle!“

Přecházela dvůr, který se jí jindy zdával krásný ve své bezzáhybné plošnosti jako kožená zástěra boží a jenž ji dnes vyděsil jako temná kapsa dáblova, propadliště hrůzy a muky. Bořila se do prvních zmrazků a každým krokem jako by se odcizovala sama sobě. Nemohla náhle pochopit, jak to, že zůstala zde na dvorci tak dlouho v blbě tuposti, až se dožila téhle rány palicí do hlavy, tohoto pokoření, této potupy! Jak to, že neodešla první chvíli, kdy zvěděla o jeho zasnubech s ní; nebo v den jeho svatby s tou lojovou svíčkou; nebo první den po ní! Jak to, že zůstala zde na dvorci půl roku ještě po svatbě, až do dne, kdy on, odsouzenec, psanec, prchal do ciziny

od své studené žabí ženy, aby zachoval hrdlo? Proč pila den co den a noc co noc z houby žluči a octa; proč dávala si ji podávat a k ústům chýlit na svém kříži každou nocí, tou nocí, kdy, zdávalo se jí, slyší z jejich ložnice stony a vzdechy lásky, stěny pronikající? Proč jen, proč? Proto snad, aby směla políbit a služebnou slzou pokropit jeho bílou vladařskou ruku ve chvíli, kdy odjížděl do vyhnanství a loučil se v nádvoří s dvorskou čeledí? Nebo aby směla dát se potřísnit o něco dále na bílé silnici kalnou pěnou odkapávající z udidla hryzeného jeho vášnivým nepokojným sivákem, který jej nesl tehdy do ciziny a dnes vracel jej domovu? Nebo aby zírala kradmo samojediná za ním z rozmezí jeho statku, déle a do větší dálky než jeho žena, pokud nezmizel zcela z obzoru, nesplynul s šedým mrakem na nízkém nebi... ano pokud se jí nezatmělo ve zraku od jeho přílišného napínání?

A proč pobývala pak při ní na dvorci, v těsné její blízkosti, osobní služkou její! Aby mu ji střežila? Aby v ní pátrala a vydala mu pak počet z ní a skutků i citů jejích? Aby počítala její vzdechy po něm nebo aby rysím okem a drápem vyťala zpod jejího bílého nízkého čela první tuchu nevěry, první sen zrady? Aby je, jezevčice nevědomých tajných přání, vyšťvala ze tmy a vlekla na soud dne a světla?

Ale: prosil se jí o to? Prosil se jí o tyto hlídačské psí služby? Ustanovil ji k nim nebo čekal jich alespoň od ní nebo nadál se jich aspoň a dohadoval se jich aspoň od ní? A odmění je, byť jen jediným uznalým pohledem, ne-li pohlazením rukou? Ó, ó, ó, jak strašně se popsula její láska! Jak se připodobnila ona, dlouho tak bezmezně hrdá a pyšná, psu, který chce raději i bit být, i kopán být, i trýzněn být, jen ne přehlížen, jen ne nevšímán, jen ne neznán!

Přecházela dlouhý pustý dvůr a s každým krokem, který vyjímala z polozmrzlého bořícího se blátivého přímrazku, odcizovala se sama sobě. Hle, tento dvůr, druhdy tolik jí milovaný jako rozestřená, štědrá, bezzáludná zástěra boží, hle, jak se jí teď proměňuje v temný lstivý kapsář d'áblův, v pytel satanův, který v užší a užší laloky vhání svou kořist; jenž nevydává, co jednou

polapil! Hle, kterak zabřídá v něm jako ve svých temných, bezedných myšlenkách, jak kráčí vrávoravě přes něj, jakoby s porušeným smyslem orientačním, nenacházejíc jasného směru své rozkolísané bytosti! A hle, jak každým krokem rozdvouje se, poltí se tato bytost! Jak cosi v ní roste a vyrůstá a přerůstá ji starou, scvrkající se, odpadávající jako proděravělá larva! A jak ji soudí, jak ji odsuzuje: tato nová onu starou, odumírající, ne: odumřelou již skoro, popravenou již skoro onou novou, silnou, hrdou, přísnou, velikou a nelítostnou!

Dovrávorala se zdi domovní, dohmatala se zápraží, roztančila hlučně své studené pružné klouby po vyschlé desce dubových křídel domovních; zvuk jejich vyzněl tak zlověstně, že ustal ihned smích a hovor v jizbě, jakoby zmražený, a že se sama zachvěla pověřeně pod ním jako pod znamením ve snu, kterým minulost předpověděla prorocky přítomnost a jímž si mátoha zasnoubila skutečnost.

První ke dveřím přiskočila Háta, ne proto, že byla nejstatečnější ze všech v jizbě shromážděných, nýbrž naopak: proto, že z nich byla nejslabší a nejzbabělejší; každé nebezpečí přitahovalo ji k sobě neodolatelně jako propast člověka závratí stíženého, jako prolitá krev stín – slabošskou smyslností, lámající ji a poutající ji cele, něčím, čemu nemohla odolat.

Povystrčila hlavu a pruh světla vypadl za ní z jizby a ulehl na rudé cihlové dlaždice tesknou kalnou louží.

„Tos ty, Katko!“ zaškytla vlhce paní. „Jak jsem se tě lekla! Proč strašíš? Ty zababčilá, zarytá, zakuklená stále! Ne dost na tom, že nás děsíš v bílý den; začíněj v noci ještě!“

Služka neodpověděla ani slova; vystoupila jen ze stínu do pruhu světelného, aby paní viděla, jak klade ukazovák jedné ruky na rty a druhou rukou jak se snaží ulovit její rameno. Podařilo se jí to.

„Hú, mráz jde z tebe! Ve vlasech máš led! Co je s tebou, co se stalo, Ježíši Kriste, mluv!“ zaječela z ní jakoby procítající předpověď hysterie. Větrící a zvichřená stála tu jako vzpínající se kůň, zatím co se mužské i ženské hlavy čeledínské kupily již u dveří, vzrušené,

vyjevené, divočíci, sající do sebe bouřkové ovzduší, chytající a rozdmýchávající již mlunnou jiskru, jak se vybíjela z bytostí obou žen.

Ale v tutéž chvíli vzchopila se Katka a sevřela tvrdě zápěstí Hátino jakoby železným obojkem; a křepče vykročivši, vlekla za sebou paní, zmítající sebou, hlučící tím divočeji, čím klidněji a mlčelivěji vedla si služka.

Hátina slabá smyslná duše tušila již zcela určitě blízkost rozrušujícího divadla a prožívala je předem ve svých napjatých žíznivých nervech: každým svým výkřikem, zdálo se jí, že si je rozlechtává. Nebylo již v její moci ustati; opíjela se již hmotně zvukovým projevem svého ječivého hlasu: bylo jí, jako by jeho dech týčil v mrazivou hrůzu nazlátlé chmýří pod vlasovým pletencem na její šiji, a za celé nebe nemohla by a nechtěla by se připravit o tento děsivě rozkošný pocit.

A zase přecházela Katka dvůr, který tolik milovala, ale nyní nebyl jí ani zástěrou boží, ani kapsářem ďáblovým; byl jí jen částí cesty k čakanu, již nutno projít odsouzení, a Katka prošla ji se zaťatými zuby tvrdým urputným krokem, jímž se rozchodila v ní před několika minutami ta druhá: veliká a nelitostná, mstná a trestající.

Takto dovedla Hátu až na zahradu, až před muže s koněm; a po prvé v životě nezamhouřila zraku a neucpala si sluchu, když se „lojová svíčka“ vrhla s hlaholným výkřikem na hrud' Janovu a když Jan ji vášnivě celoval, duše tím zároveň z opatrnosti její sten a ryk. Vteřinu se jí zdálo, že toho nedokáže, a již již mhouřila brvy a nesla ruce k uším; ale překonala se. A po prvé s očima široce rozevřenýma, ustrnulýma, zkamenělá, bez projevu životného, zírala na tento děj i na všechny děje následující; a pozorně naslouchala i tomu, jak se rozhlučivaly na zahradě zvolna hlasy sluhů vítajících svého pána, jak se prostupovaly, zrychlovaly, teplely a jihly... i tomu, jak se v nedalekém, přísně katolickém statku klejzarovském roztěkal jakýsi stín po zahradě, čehož si nepovšimli vzrušení obyvatelé dvora jetřichovského. Všecko, všecko do nejjemnějších

podrobností vnímaly její klidné kamenné zraky, náhle tvrdé, velké, střízlivé, spravedlivé a pozorné jako nástroj vědecký.

A když zavírajíc průvod pána a paní i čeledi, ona, nevšímaná, pro niž náhle nikdo neměl ani pohledu, ani slova, kráčela za ostatními, byla to pozorovatelka v ní, a ne sokyně, která vysykla polohlasný odsudek za Hátou: „Bídná! Mrzká! Nízká! Z bláta, a ne z ohně zrobená! Čadivá svíčko lojová! Opravdová královna nebo kněžna a paní rodem jest zcela jinaká: dovede se překonat i v rozrušení; ničím nedá se překvapit a zaskočit; má silné srdce, a to snese a pojme náraz a zdolá a stráví jej, nic si ústy neulevujíc. Do rtů zuby dovede zatít, jazyk spíše si rozhryže, než by vydala nevčasného zvuku. Opravdová paní nekřičí a nestená, vydává-li tím v nebezpečí milence nebo muže; ona jest jeho prozřetelností a láska její myslí myšlenky břeskné jako blesk, jimiž předbíhá o sto honů každý mozek a rozum. Rámusí a hlučí jen ženina a souložnice, kuběna a helmprechtnice, a z nich máš, Hátó, svého slabého ducha, svou nestatečnou duši!“

Šla za všemi poslední, a když mījela roubenou studni v levém rohu nádvořním, dotkla se jí pohledem i myšlenkou:

„Padnu tobě ke dnu, vejde-li k ní dnes na noc. Nestrpím, aby se pářil s děvkou zbabělé mysli.“

Ale nevešel.

Nebylo možno nijakým úsilím vyzout jej z vysokých rejtarských bot, jichž nesňal šest dní a nocí, spávaje a odpočívaje v nich, a starý Ješek musil posléze s nesmírnou obezřetností zvolna je rozřezati a rozstříhati, aby vyprostil z nich zduřelé nohy pánovy; a k smrti unavený host upadl již za tohoto děje v kamenný spánek, z něhož procitl až odpoledne druhého dne skoro již za soumraku, když se mu pod okny rozkvičely rozjásané dudy a rozječel se klarinet v touze, aby překřičel všecko a všechny ze svého předlouhého hrdla.

Pravá selská, bez plechů, přišla jej poctít.

„Jaký vítr vás sem zavál, hudci a pištcí?“ táží se lidé ze vsi, táže se i čeleď, ale úsměv ve zraku i na rtech praví, že dobře vědí, co je sem zavedlo, a že se táží jen na oklamanou nezasvěcenců.

„A tak, náhodou, křesťané milí. Šli jsme mimo na posvícení do Soupova a nemohli jsme zastavit se; z radosti, že jest dnes tak krásný den.“ Ale oči se jim smějí a praví: „Z radosti, že se pán vrátil.“

Oráči se vracejí z polí předčasně, dříve než pravidlem. Překlopené radlice svítí svým ohlazeným kovem, biče radostně popraskávají, a co prask, to jakoby výstřel veselí dlouho dušeného, nyní konečně vybuchlého. A pacholci, jindy zamračení a nemluvní, jindy každý u svého potahu, rotí se k sobě, cosi rukama vykládají a usmívají se. „Proč tak vesele dnes, oráči?“ táží se sousedé. „A tak, strýčkové, dílo jsme dokonali, dříve než jsme sami myslili; tak šlo dnes všecko od rukou, snad proto, že jsou dnes večer první dračky.“ Ale oči domrkávají se pochopení a opravují: „Proto, že se pán vrátil a pobeseduje dnes večer s námi.“

Večer spadl rychle jako deštný mrak.

A slyš, již se rozhlaholila jizba žerty, čeled' zesedala se kolem trnožných stolů, z jídel se kouřilo; louče, zatknuté do železných rukojetí, přelévaly všecko plápolavým stínem, z něhož jako z čmoudu plamen tryská krásná bílá promučená hlava pánova v čele stolu a hlava panina po jeho pravici. Pán povstává a modlí se a po něm všichni ostatní; od konce tabule rozeznává Katka zřetelně jeho krásné bílé ruce, vzdušné i pevné zároveň, nyní sepjaté, které se dotkly kdysi, oh, dávno tomu, jejích ustydlých a zmatených, když jí pomáhal před blížící se bouřkou sbírat na bělidle polouschlé prádlo; rozeznává je, i starou dědovskou modlitbu, plnou smírné moudrosti, nyní proklínanou a pronásledovanou, slyší, ale nevnímá z ní ani slova. Zvláštní mráz rozlévá se jí po šíji a v něm tuhne v kamennou sochu všecko, co bylo v ní posud měkké, teplé a živé. Její veliké oči přenášejí se přes všechny přítomné, hledají cosi mimo tento prostor, jakýsi bod v budoucnu, a ulpívají na něm s tvrdou nelidskou rozhodností a urputností. A ten bod se blíží: ano, blíží se, narůstá, dorůstá jediné skutečnosti a pravdy: zmizí ty zde, vrtivé, pohyblivé, v mraky nyní sražené, rozptýlí se a rozprsknou se do všech stran, a zbude jen on – celá pravda a celá skutečnost.

Vytrhla se ze svého tupého snění, rozhlédla se kolem sebe a vidí, že tato skutečnost, její skutečnost stojí již těsně před ní: hned zde bude. Lidé odsunují již židle, povstávají od stolu, tisknou si ruce, loučí se, odcházejí na lože. Dohořívající louče omítají všecko dýmým, čmoudným stínem, ale z něho jako rozkvetlá třešeň z tmavé studené noci svítí křepká královská hrud' pánova, zjizvená v hrdinských bojích. Hle, nyní povstal i on, roztrhl stín kolem sebe, nahrnul všecko světlo na sebe: jak v něm zahořel, jak v něm plápolá! Jak váže a poutá nyní zrak Katčin! Hle, nyní podává ruku šafáři, jejímu strýci Ješkovi, a pak rámě paní, aby ji odvedl do ložnice.

Ale Háta nepřijímá ihned jeho lokte; jakási myšlenka rozkřesala se přece v její měkké houbovité tváři a chce zahořet a zasvítit.

Pohled její lpěl již delší chvíli na vytřeštěném zraku Katčiny tam dole, na konci tabule, jako na něm stanul často již za večere, a pokaždé jako by narazil měkkým křídlem na nejostřejší skalní výčnělek, samu nepřístupnou hrdost a neúchylný vzdor. Zachtělo se jí nyní vši silou odhodlání, jehož byla schopna, pokořiti tuto pýchu.

Přikývla k sobě Katli velitelským kynem od dolního konce stolního.

A kupodivu, poslouchá Katka: těžce, jako ve snách, kráčí k své paní.

„Zde, vezmi svíci,“ praví Háta, „rozži a krácej před námi. Posvítíš nám chodbou do ložnice.“

Ale tato potupa nedotkla se již nitra Katčina; jako slina po soše svezla se po jejím zkameněném povrchu.

Bleskurychle přelomí podávanou svíci ve dvě, vrhne její trosky před nohy paniny, a procedivši rty pohrdlivě staženými „Sama si svět, psice slintavá, do svého pelechu“, obrací se zvolna a královsky volně vychází užaslou čeledí, která se jí neodvažuje dotknout, do tmavé mrazivé noci a míří rovnou do levého kouta nádvorního, k roubení studně, k svému poslednímu bodu, do něhož se cele zapředla hned na počátku dnešního soumraku.

Ale nedospěla ho. Několik kroků před studní zablyštěly se z mlhy tři halapartny. Vzesla hlavu v úleku a uzřela zároveň, jak

několik jezdců v kyrysech vjíždí vraty právě otevřenými do dvora. Pochopila naráz, že dvůr jest již obsazen vojskem císařským, vyslaným zmocnit se psance.

„Psice slintavá! Prozradila jsi ho svým štěkotem. Zbabělá! Vetlachala jsi ho v ruce jeho nepřátel!“

A mžikem rozhodnuta, vydrala se z rukou žoldáků po ní se sápadících a vrhla se do kravína. Ve vteřině našla na známém místě v kamenném přístěnku křesadlo a troud; a v několika vteřinách vrhla plamen do nakupené slámy.

„Snad ve zmatku požárném unikne jim hospodář,“ byla poslední její jasná myšlenka, dříve než oblak dýmný, valící se již z chléva, obestřel její smysly mráкотou smrtelnou.

Neunikl jim však; zmocnili se ho dříve, než stáje vzplanuly.

Neunikla ovšem ani ona, poněvadž uniknouti nechtěla; ba ani zuhelnělé mrtvoly její nenalezli pod troskami kravína, tak do základů vyhořel.

„A bylo tak dobře,“ usoudila dvorská čeleď a po ní dědina a po ní celý kraj; „aspoň svatě země nehanobí.“

„Spravedlivý trest zrádkyni.“

Pokušení Pascalovo

Asi o půlnoci ze dne 17. na 18. srpna zachvátily tak prudké křeče Pascala, až byl dlouho bez sebe; takže by se bylo málem stalo, že by byl zemřel nezaopatřen svátostmi umírajících, po nichž projevil častokrát touhu tak mučivou. Ale láska jeho sestry, paní Périrové, bděla. Den předtím, jata tušením, připravila svíčky a všecko, čeho bylo potřebí k přijímání. Takže nyní stačilo, když křeče povolily a Pascal nabyl znova vědomí, poslati pro faráře.

Vstoupil do pokoje, volaje na nemocného: „Ejhle, náš spasitel, přináším vám toho, po kom jste tolik toužil.“ Polovztýčen na loži ujišťoval Pascal kněze, že věří všem článkům víry, na něž se ho tázal; a přijal pak viaticum a poslední pomazání, rozplývá se v slzách něhy. Když mu kněz žehnal ciboriem, řekl: „Bůh neopouštějž mne nikdy,“ což byla poslední jeho slova, neboť brzy potom zachvátily jej křeče, které ho neopustily až do jeho skonu.

Bylo zcela krátce před jednou po půlnoci devatenáctého srpna, když Pascal, vytřeštiv zrak, spatřil vedle sebe lože a na něm nemocného v hadrech, zmítaného horečkou, ústa pootevřená, jakoby po dechu lapající. Nikterak se neudivil. Což nebylo nejvřelejším přáním jeho posledních dní, aby našli ve farnosti některého nemocného chudáka a položili ho vedle něho a ošetřovali ho stejně a opatřili ho stejně jako Pascala vším potřebným, aby nebylo rozdílu mezi oběma nemocnými? Smrt nás všechny vyrovnává: ale Pascal, který předbíhal i čestného člověka ve všem ostatním, toužil také býti vyrovnán o nějaký den dříve. Neudivil se tedy nic, když viděl vedle sebe nemocného, který chroptěl v horečce a jehož tváře hořely.

„Trpíš mnoho, Pascale?“ A jeho oči obrátily se na něho jako dva nože, aby se zaryly do jeho zraků.

„Trpím z milosti boží.“

„Nemyslíš, že by bylo lépe býti zdravu bez jeho milosti?“

Slabě zaúpělo cosi z lože Pascalova a jeho hlava slabě se pohnula, jako by neměla větší síly k odmítnutí těchto rouhavých slov.

„Hleď,“ a cizinec zdvihl v ruce fiólu, která zahrála duhovým třpytem v paprsku měsíce; dopadal na ni snad z velikých dálav – Pascalovi se aspoň zdálo, jako by zmrzl bod, v němž se dotkl skla.

„Stačí vrátit zdraví nám oběma. Slyšíš Paříž? Až sem se nese šum jejích rozkoší, až sem na nás šplíchá vlna její horké krve. Vezmi ten lék a uzdravíš se. A ona je tvoje. Ponoříš se do ní jako ryba do vody, jako pták do vzduchu. Miloval jsi přece kdysi život v ní. Víím, že nedráždí tvých smyslů; ne jako požívač, jako pozorovatel a mudrc znova jí projdeš s větším užitkem, neboť jsi o tolik uzrál! Zkoumej se chvíli! Je větší a trvalejší rozkoš nad studium člověka? Tvůj mistr Montaigne celý život strávil schýlen nad něho jako orač nad polem, které rozdírá svým pluhem. Není a nebude bohatšího údělu daného člověku do skonání věků.“

„Vari! Nepokoušej mne, nezneužívej mé slabosti. Se zdravím vrátil bys mi celou bídu pekla, z něhož jsem utekl, nezachrániv ani pláště. Pozorovat člověka, což je šalebnějšího nad to? To raději sítím vodu nabírat. Nebo můžeš snad pozorovat něčím jiným než obrazností? Obraznost pozoruje obraznost, oblak chce proniknout vodu, na níž pluje a na níž se odráží. Znáš marnější hry na světě? Té mrchy obraznosti! Děvky všech děvek, která sije omyl a klam tím víc, čím bližší bývá někdy pravdě než skutečnost sama. Kdyby aspoň lhala důsledně, kdyby aspoň v její lži byla metoda! Ale ne, ona podléhá měsíci a blázní pokaždé jinak: podle čtvrtí. Proč jsi řekl ta slova vypočtená, aby pobouřila mou obraznost a zastřela mne mně samému? Jak se mám vyznat nyní v sobě? Zakalil jsi vody mého nitra. Jak ti to odpustit?“

„Jaký jsem to blbec,“ zasmál se žebrák a třeskl se do holé lebky, jako by plácačkou mouchu zabíjel. „Že jsem tě mohl tak neznat! Tebe, křesťana, posílat na fórum! Fórum je přece instituce pohanská, a ty, mnišská duše, ty miluješ celu nad všecko! Pravda-li? Moci se tak uzavřít do pokoje, nevycházet z něho! Komůrku srdce, vid’? Jen tam je bezpečí; mimo ni mate se ti všecko, kolísá se všecko, sám víím

a sama propast. Ale povím ti o jistotě, jistější ještě než tahle holá jistota čtyř zdí. Postav si místo nich ženu a děti. Oddělí tě od světa ještě bezpečněji než ona, zahradí ti svět, odstrčí jej od tebe na tisíc... co pravím, na deset tisíc sáhů. Vezmi si ženu, vím, že jsi měl kdysi ten úmysl; měj s ní děti; a žij mezi nimi, s nimi, v nich!

Nic nedává tak pocit jistoty jako život ve vlastní rodině. Je to prodloužení tebe samého. Místo jedním pěti kořeny vrůstáš do země! Nic nevyvrací tak tvé pochyby jako objetí ženy a nic neplaší od tebe tak zoufalství jako dech dítěte celovaného.“

Zasténal Pascal a dlouho trvalo, než se vzchopil k odpovědi.

„Což neznáš slova Kristova, že musí dovést opustit otce i matku i ženu křesťan? Obětovat Bohu všechny tužby přirozené, i sebeoprávněnější. Kdo pečuje o dítě, jak může se starat o Boha? Tak dlouho jsem pracoval, než jsem vykořenil starého Adama ze sebe! A ty šíješ ho znova do mne?“

„Máš pravdu! Jsi pustý a popleněný jako les, v němž vykáceli všechny stromy. Jako největší chud'as blížíš se svému Bohu: jsi nahý a třeseš se zimou, ubohý!“

Stud projel Pascalem. Hle, i tento žebrák smí ho litovat! Ale zastyděl se hned za tento stud, neboť pochopil, že je rubem pýchy. A smí býti křesťan pyšný? Nebojoval s pýchou celý svůj život: se všemi formami jejími?

A nemocný žebrák, jako by byl uhádl slabinu Pascalovu: „Což jsi již opravdu tak odmužštěn? Sketo křesťanská! Babo křesťanská! Což jsi ztratil křídla badatele, která tě nosila do vesmíru? A jeho pýchu, která tě vzpírala víc než ona? Což nemáš již hrdosti prozkoumat zákony vesmíru, vetřít se do složení hmoty, odposlouchat rytmus tance hvězdného a zapsat melodii sfér nebeských? Což nechceš poznat, jak počet napodobí prostor, jak příroda stále znova začíná sebe a tvoří nekonečnost nekonečnou nápodobou svého hladu? Což nechceš vládnout prostorám tím, že je pojmeš v několik značek, jež směstnáš všechny na několik archů papíru? A potřebuješ-li nutně Boha, i zde jej můžeš vtipně umístit. Což ho nepotřeboval Descartes, aby dal šňupku vesmíru a uvedl ho v pohyb?“

„A pak ho vhodil do starého železa,“ zaúpěl Pascal. „Jaká zbytečnost je tvá věda bez Boha! Co mně řekne němý vesmír? Až sem slyším suchý chřestot jeho přesýpaného písku, písku, písku, stále písku! Och, jak rozdírá sluch! Jak řeže v duši! Jak rychle mění se v něm v žíznivou poušť, poušť a jen poušť! Vyschlou vysátou poušť! Není to strašná kratochvíle, tohle množení mrtvého vědění? Nemnožíš tím nejsmrtečnější nudu? Nejpošetilejší zbytečnost? Ani o věcech mne nepoučí věda, natož o Bohu! Jen o relacích věcí. Ale je něco marnějšího než vypočítávat poměry mezi miliony nebo lépe biliony a triliony zrn písečných?“

„A ty myslíš, že je možné poznání Boha?“

A ohromný smích rozbouřil vpadlou hrud' žebrákovu, vyléval se z ní vlnami, které jako by rozburácely vzduch v pokoji a vylévaly se z něho ven oknem a zachvacovaly ulici, náměstí, řeku, stromy, krajinu, zemi, hvězdy. Jako by se celý vesmír rozchechtal ďábelským výsměchem schoulené bičované duši Pascalově.

Slabýma podklesávajícíma rukama snaží se Pascal ucpati si uši. Marně. I tak proniká mu do duše hlas žebrákův a jeho smích a s ním smích celého světa: rve ji, mučí ji nevýslovně.

„Což může mít Bůh vlastnosti kromě té, že nemá žádné vlastnosti? Což ho můžeš opsat, vymezit? Což ho neztrácíš ve chvíli, když se mu chceš takto přiblížit? Víš přece jako fysik, co je to nekonečnost hmotná. A ty bys chtěl opsat nekonečnost Ducha? Jen jedno můžeš vědět o Bohu: že o něm nic nevíš a nic nezvíš, pokud dýšeš a myslíš.“

„A přece ho poznávám v srdci svém,“ vztýčil se Pascal na loži a oči jeho žehly. „Vím, komu jsem uvěřil v den Klementa papeže a mučedníka. Rozum nemůže poznat z něho nic, srdce všecko! Poznávám ho srdcem! Objímám ho srdcem! Prostřednictvím Ježíše Krista ho poznávám, nejsem a nebudu nikdy od něho odloučen. Bůh žije ve mně a plní mne jistotou a radostí. Veliký oheň lásky zažehl tehdy v srdci mém: ten oheň nemůže být uhašen nikdy.“

Ale sotva to dořekl, jakési zoufalství, jako by mu šedého popela nasypal do mysli, padlo na jeho srdce. Poslední silou vzepjal

ramena, jako by chtěl zachytit někoho drahého, kdo mu unikal. A naráz viděl srdce své mrtvé, suché a zkroucené jako rezivý list, zavátý daleko na podzim od rodného stromu, děravé jako rozbitý džbán, z něhož vytekla voda. „Ne! Nikdy již se nerozvine růže jerišská, je navěky mrtva. Nikdy již neožije ten rozložený zhnisaný sval.“

Nesnesl podívané na tu bídu. I vzkřikl hlasem zoufalým, prorážejícím nebesa, po svém Bohu, který ho opustil.

Zalit slzami, neviděl ani, že oči domnělého žebráka žehly jako dva uhlíky, že obrysy jeho těla se rozrůstaly a rozplývaly se jako podzimní mlha, že prorazil hlavou strop, že vplynul do dusné letní noci, která ležela nad zemí jako těžký příkrov.

Ale náhle pocítil Pascal, jak hrozná jakási průtrž zaplavuje bouřlivou vodou střep jeho srdce, před vteřinou prázdný. Hrůza i radost, muka i štěstí obklíčily ho a draly se v jeho nitro jako storuká povodeň. Co rozdělil a vylučoval život, všechny protiklady duše, bída i velkost, hoře i jásot, zoufalství i výsostnost, vtrhlo do jeho srdce a směstnalo se v něm. Hle, prošlo mu mozkem, ten vyšší řád lásky, tak vysoko postavený nad logikou a rozumem, hle, ten mne teď pojal do svého ohnivého objetí.

A uspěl ještě pochopiti, že Bůh dopustil, aby jej ďábel pokoušel.

„Jako Ježíše Krista,“ prolétlo mu na vteřinu myslí a vzdulo mu na chvíli srdce pýchou. Ale druhá vteřina, a on ji hned pokosil nadlidským rozmávnutím celé své bytosti.

„Ale on přežil své pokušení o tři léta,“ promluvila Milost, která v něm právě podťala pýchu, „kdežto ty umíráš hned po něm.“

A byla to smrt, do níž sestoupil Ježíš Kristus, aby se v ní spojil se svým učedníkem.

Křestný dukátek

Kteréhosi lednového odpoledne r. 188* vysypali se z temného průjezdu jednoho starého nevrlídného domu v Kozí ulici v Židech drobní hoši. Byla jich dobrá kopa. Byli to sekundáni jednoho českého gymnasia, které mělo v té ulici po soukromých bytech rozseto několik svých přeplněných paralelek. Zahlučeli vesele, jakmile se octli mimo dozor svého profesora: ze studentů pracně drezovaných vyloupili se rázem rozpustilí lehkomyšní hoši, kterými vpravdě byli. Se smíchem se roztrhali do skupin, které pak zvolna tály v křivých ulicích; nejdelší a nejpevnější byl řetěz, který se táhl směrem k Staroměstskému náměstí.

Hluboké modré zimní nebe již potemnělo. V ulicích houstla zvolna tma, světla hořela již v krámcích a tamhle spěchal městský lampář se svou tyčí a se svým světýlkem – vystrč, zastrč,“ pokřikl po něm dva kluci – rozžehat plynových svítilen.

Jeden ze studentů, slabý, malý, úzkoprsý blondýnek, obličej pokropený pihami, krátkozraké modré obrýlené oči teskně jaksí již vybledlé, loudal se za ostatními, dočkáváje někoho. A ten druhý skutečně záhy se přihnál, rozjařeně se pomrskáváje po stehnech pěkným jezdeckým bičíkem.

„Hled’te, Machoni, tím jsem včera proháněl Arabellu po Stromovce; klus i kalup, celý, poloviční, tříčtvrteční, jak se mně zlíbilo. Chodila jako panna. Škoda, že nemám s sebou ostruhy... stříbro, říkám vám... nu, uvidíte je, až k nám přijdete. Jezdili tam také moji dva známí důstojníci. Chválili mne, jak pevně prý sedím v sedle. Pak jsme se sešli v zahradní restauraci; pili jsme tam společně a ještě s jednou baronkou kávu. Dali mně cigarety... nechtěl jsem, ale musil jsem si vzít, nechtěl-li jsem je urazit,“ a vyndal skutečně postříbřené etui, které rozevřel.

Byl to vyčouhlý hoch s podivně malýma a bílýma rukama, který chodil zpřímá, neklackuje se, aristokraticky štíhlý, brunet neštovicemi zjizvený, s temným černým okem, prosvětleným

nepokojným, někdy až trochu horečným plaménkem. Così hrdého, panovačného bylo v celé jeho bytosti, zvláště v rozhodné, poněkud zasmušilé tváři a v řeči podivně trhané a jakoby na drobno sekané; hovořil jako někdo, kdo si vymáhá od druhého ne již lásku – tou byl dávno bezpečen a nestál ostatně o ni –, nýbrž obdiv. Měl zvláštní způsob potrhávání rameny, které bagatelisovaly a odsuzovaly bez odvolání.

„To jste musil být krásný,“ řekl oslovený, vzhlížeje k němu dlouhým mileneckým pohledem a zardívaje se slabounkým nachem, „rád bych vás jednou viděl. Musíte mi to dovolit... ne... nehněvejte se, nebudu se vám vtírat, nebudu se k vám hlásit. Schovám se někde v křoví, abych vás viděl, až pojedete kolem.“

„Víte, že jsem vám to zakázal. Mohlo by mně to škodit u mých šlechtických druhů, kdyby vyšlo najevo, že jsem vlastně posud jen student,“ namítl s nevrlou opravdovostí druhý.

„Nu, tedy ne, odpusťte, ne. Vypustím to z mysli. Víte, že vás poslouchám ve všem, a že jste neměl ještě příčiny zlobit se na mne doopravdy“ ustoupil ihned s plachou provinilostí první.

Byli to dva nerozluční druzi, jejichž přátelství bylo něco nevšedního a výjimečného a podle toho předmětem půl zvědavosti, půl posměchu celé třídy.

Všichni ostatní hoši si tykali, jen ti dva zde – Landa a Machoň – si vykali, jako by si tím již uvědomovali, že se nesešli za ničím všedním a běžným, nýbrž za jakýmsi důležitým tajemstvím, jež si žádalo obřadnosti. Zavedl to Landa, když se hned na začátku školního roku srazil v úzké temné chodbě, vedoucí do jejich třídy, s krátkozrakým nováčkem, který přišel do sekundy pražského gymnasia z venkova a nedovedl včas uskočit před ocelově pružným, rozehnaným panským synkem.

„Což nevidíte, člověče,“ vysykl s nervosní prchlivostí, jako by slin dolů ustříkl na světlou loužičku tupých brýlí, pod ním vzhůru civících, „mám nové šaty a vy ruce zamazané od křídý.“

„Prosím,“ řekl plaše nováček, „opráším vás,“ a dral se hned neobratnou rozčilenou rukou do kapsy u kalhot pro šátek.

Trvalo to jen několik vteřin, ale v nich se rozhodlo již pro celý život, kdo bude z těch dvou komu vládnout a kdo komu sloužit.

Hoši došli na Staroměstské náměstí, vplynuli do jeho sevřeného hutného prostoru, vústili do ulice Železné. Po celou tu dobu řevavěla v Machoňovi touha také něčím statečným a smělým upozornit na svou drobnou oddanou osůbku, ale vázala jej bázeň, že by přišel nevhod; konečně se vzmužil.

„Já také,“ řekl slabým hlasem, který jako by byl ochoten nechati se hned zaplašit nebo přehlušit hlasem přítelovým, „včera celou noc nespál. Lovil jsem na Vltavě. Víte, až posud jsem chytával jen ve dne na prut. Ale včera v noci po prvé na loďce čeřenem se dvěma Podskaláky. Byli jsme až pod Vyšehradem. Měsíc svítil a nemohu vám ani povědět, jak to bylo krásné.“

„Což vy,“ zasykl druhý spěšně a potrhл štítivě rameny, „vy nejste nic než pensista. Chytat ryby, to je mi dobré tak pro pensisty. Mně by se protivilo takové dlouhé líné připlácnutí ke břehu nebo k loďce. Ale takhle na koni, který pod vámi jen jen hraje nohami jako baletka, s vytaseným palašem, v celé dlouhé koloně, švihnuté jako podle šňůry,... hnát se na nepřítele, to je jiné gustičko,“ zajiskřil očima a zaluskal prsty.

„Ale svou udici vám přece ukáži,“ dodal drobný po chvíli mlčení, v níž jako by se mu rozložila v ústech hořká chuť pokoření, „vezmu ji s sebou, hned jak se sejdeme u vás, víte, až bude vaše bytná z domu. Je krásná, pravá anglická, s trojitým broušeným ocelovým háčkem.“

„Ach, to je toho, mým ostruhám se přece nevyrovná. Ostatně přines jste mi ty dva zlaté, jak jste slíbil?“

„Nnne...“ zakoktal blondýnek a zarděl se celý až ke kořínkům přehustých vlasů, polehlých jako břeh rzivě plavé pšenice na čele spíše širokém než vysokém; „nemohl jsem, věřte mi, měl jsem nejlepší vůli, ale má matka nemá nyní groše. Má dostat již měsíc od babičky z Chuděnic čtvrtletní výpomoc, padesát zlatých. Až dojdou, dá se něco dělat. Dřív sotva...“

„Tak proč jste mně to sliboval,“ vybuchl zlověstně druhý s tváří zbrunátnělou, jež se nikdy nereděla studem, vždycky hněvem jen potemněla; „mohl jsem se poohlédnout jinde. To jste čestný muž? To vás učím rytířství? Což já, o mne nejde... mně je to všechno pro kočku. Znáám sta lidí, kteří půjčí, a jak rádi půjčí jedinému synu velkostatkáře z Počernic. Jsme čistá firma. Ale o vás jde. S vámi nejlépe si nezačínat. S vámi člověk jen hanby dojde. Jste kluk a zůstanete klukem.“

A pak zapomenuv na nedávné chlubičství, dodal hlasem dosti krotkým: „Ale já potřebuji nutně do dvou dní splátku na tenhle nádherný bič. Bratru stojí za deset zlatých.“

„Odpusťte mi to,“ řekl stísněně blondýnek, klopě oči k zemi. „Bál jsem se dnes do školy, že jsem vám nemohl posloužit.“

A aby usmířil rozhněvaného, gestem poněkud rozpačitým a psovsky plazivým vztáhl ruku po bičíku, jako by jeho prostřednictvím se chtěl udobřit s jeho pánem. Smědý povolil trochu prsty a bičík se octl v ruce Machoňově; hoch zdvihl jej proti setmělému nebi, a tváře se znalecky, pokusil se o jeho odbornou chválu: „Ba, stojí za víc. U strýce lesníka viděl jsem horší a stál víc.“

Ale druh vytrhl mu jej kvapně z ruky a vyhrkl studenými, zlými, na drobně sekanými větčkami: „Tak tedy sbohem. Nepovleku se již s vámi výš... do té vaší proklaté smrduté uličky, kde dávají lišky dobrou noc a blázni břískají přes zeď do sousedství. A vůbec si to příště dvakrát rozmyslím, mařit s vámi vzácný čas. Spálil jsem se jednou, podruhé si dám pozor.“

Byli již v dolní Štěpánské. Landa bydlil v slušném, poněkud tmavém pokojíku podnájemem u evangelického knihkupce v Školské ulici – byl protestant, a sice z „rodu paličatých“, jak se říkalo v jeho rodném městečku v Orlických horách; Machoň v chudém jednopatrovém domku u Apolináře, vysoko mezi zahradami a nemocničními i jinými vědeckými ústavami, se svou matkou, znervosnělou a ustaranou vdovou po úředníčku poštovním.

Nepodav příteli ruky, odbíhal Landa rychle k průchodnímu domu, který spojoval Štěpánskou se Školskou. Machoň stál

s podřatýma nohama, zíraje zoufale za ztraceným štěstím, nejinak než milenka, s níž se pohněval a od níž uniká milenec. Trvalo chvíli, než vzkřikl úzkostně: „Lando, prosím vás, Lando, počkejte chvíli,“ a když se Landa neotočil, aby dal najevo, že jest úplně hotov s ubožákem, rozběhl se teprve za ním. Dohonil ho až na dvoře průchodního domu a pronesl zajíkávě: „Ne... nemuňte mne, neničte mne. Zítra budete mít, co chcete.“ A když druh shlédl na něho nedůvěřivě z výšin své zamračené potměšilé krásy, zmocněné ještě ironickým pošklebkem, dodal rychle: „Mé čestné slovo. Vím, co znamená.“

Kdyby byl v tu chvíli žádal od něho smědý, mračný a mrazný krasavec hlavu jeho matky, snad i tu by mu byl slíbil, tak mučivě neodolatelná byla jeho slabému srdci celá temná, hrůzně krásná bytost Landova. Cítil se v tu chvíli vedle něho menším než kamének u jeho nohou.

Teprve nyní roztál mračný, ale ne nadlouho. Zachmuřil se zakrátko znova a pronesl nevrle: „Jděte nyní domů; a dbejte, abyste splnil své slovo. Nemohu vás potřebovat. Jdu také domů, budu číst Písmo. Víte, jsou tam věci, které mne znepokojují. Jako na příklad o Josuovi, který kázal slunci, a ono nezapadalo a stálo na nebi, aby mohl zhonit a pobít všechny své nepřátele... Ale to není ještě pro vás. Ostatně, vy jste katolík a nesmíte ani o tom přemýšlet,“ zasmál se, tentokrát proti svému zvyku hlasitě.

„Zase mne potupil,“ prolétlo myslí menšího a roztrásló lítostně jeho rty. „Všecko je mu jen záminkou, aby mne trýznil. Ne... není to dobrý pán,“ letělo mu dále zotročenou myslí, která se zdvihla prvním zákvaskem vzpoury. A slzy se mu draly do očí.

Smědému to neušlo, i zahartusil: „K d'asu s vámi! Což jste slečinka? To dělají jen cimfrlinky. Kat to spral! Stále na krajíčku! Stále nabráno!“ A buchнув jej do zad, což znamenalo jakési obodření nebo povzbuzení do životních krušností, postrčil jej s novou kletbou kupředu: „A teď, u všech d'asů, ať již pelášíte! A v noci spěte! Žádné lovy... to si vyprošuji. Ty přenechte mně.

Jenže já budu brzy honit vysokou na koni... parforsně... ne ty vaše grundle ve Vltavě.“

A uplivnuv se a nahrbiv jaksi ježatě ramena, jako by litoval, že se snížil k tolika důvěrnostem a k takovému mazlení, zostřil krok a v několika vteřinách propadl se domovními vraty do Školské.

Loudavě plížil se Machoň ulicemi hořejšího Nového Města do svého domova; slib, který dal příteli, že mu zítra donese dva stříbrňáky, začínal jej tížit jako kamení. Zachvěl se, když sáhl na železnou rukověť v prvním patře před dřevěným katrem, když zaskřípěl rezavý drát a rozklinkal se starý zvonec, vlekoucí se přes dlouhou, úzkou chodbu; a jako z horečky ulekaně a tupě vzhlédl k žluté voskové tváři zeschlé matky, která mu přišla otevřít.

„Kde se tak dlouho touláš?“ byla první její slova... podivně mrzutá a unavená, která zmrazila všechn jeho žár. „To jsou mně nějaké podivné mravy, jež si osvojuješ. Nekazí tě nějaký kamarád?“

Hoch políbil matce ruku, a vyhýbaje se odpovědi, hnál se do kuchyně, kde na plotně čekal na něho hrneček vychladlé kávy a krajíček okoralého chleba.

Sotva pojedl, vrhl se ihned na knihy; založiv hlavu do dlaní a přitisknuv palce k uším, aby neslyšel nic z toho mučivého domova, ani suchý kašel matčin, ani tikot starých švarcvaldek, jal se studovat zítřejší lekce. Ale myšlenky utekly od knih, než by deset napočítal, a otloukaly se pak již celé hodiny ztřeštěně o tu hrůzu hrůz, jež hořela a pálila v jeho mysli jako ohromná zanícená rána: kde vzít ty dva zlaté, jež musil mít zítra stůj co stůj pro Landu?

Sucho mu rostlo v ústech; chvílemi cítil v hrdle srdce, tak se rozbušilo. Bylo mu, že se zalkne, nevyrve-li hlavu z toho lepkavého pytle, jež mu přes ni přehodila nějaká nesmírná tvrdá ruka v železné rukavici, neúprosnější než smrt.

Vzmuž se! Mysli chvíli jasně! Nepomůže-li ti rozum, jsi ztracen! opakoval si snad již po sté, ale marně: všecko v hlavě kroužilo a vířilo, všecko padalo do propasti, na nic nebylo možno spolehnout, o nic se opřít; všecko hned povolovalo. To není možné; a ono také ne; a to třetí a to čtvrté ještě méně...

Konečně ho napadlo. Jak, abys řekl matce, že musíš zítra zaplatit školné? Nebylo daleko do konce semestru; a na počátku nového musil skutečně složit pětku, neboť byl osvobozen jen od polovice toho poplatku. Ale rázem padla ta myšlenka; věděl zcela určitě, že není v domě peníze tak velkého.

Bylo jedenáct. Matka, která seděla s ním u stolu a pletla, sbalila svou práci, vpíchla drát do klubka, a odtrhnuvši mu dlaně od uší, řekla suše: „Tak již dost! Za chvíli dohoří lampa! Přivstaň si ráno; vypůjčím se ti trochu petrolínu od sousedky, můžeš se doučit, co posud neumíš.“ A zhasla světlo.

Svlékal se v záři měsíčné, která se mu také položila na postel děsíc, neuklidňujíc.

Míjely hodiny a Gába neusínal. Co dělat, Kriste Ježíši, co dělat? Porad! Pomoz! Pomoz i ty, svatá Panno! Pod ochranu tvou se utíkáme, boží rodičko...! Já musím mít ty dva zlaté, děj se co děj! I kdybych je měl ukrást! Ano: i ukrást. Nezbude nic jiného. Věděl jsem to hned od začátku. A zahryzl se do rtů tak, až se okrvavil. Ježíši Kriste, já to věděl, hned od začátku jsem to věděl: ukrást je musím. Proto na mne sedla ta hrůza; protože jsem to hned od začátku věděl. Ukrást je musím, ale ne matce z peněženky, to by hned poznala, ale tamhle v šifonéru... tam u dveří... přes tu měsíčnou louži... v první polici pod prádlem mezi památkami na otce, pod jeho snubním prstenem a malachitovým pečetidlem, tam leží dukátek, žlutější než čerstvě vylíhlé kuřátko, dar mého křestního kmotra... ten musím ukrást a rozměnit a dát pak ty dvě zlatky Richardovi. To nepozná matka hned; to pozná snad až za dva, tři, možná za čtyři dny, možná až za týden; ale to je věčnost času, do té doby se mohu zabít, mohu umřít...

Vztyčil se na loži a naslouchal, spí-li matka; slyší její pravidelné oddychování, chvílemi přerývané jakýmsi zavržením a jednou, dvakrát i hlubokým vzdechem. Už už odsunuje lehce pokrývku, už už se dotýká bosýma nohama podlahy, a přece: ne... nemůže, nemůže. Zase uléhá, ruce zakleslé za hlavou; zase plyne čas, hodiny odbíjejí půlky i celé. Jsou tři, jsou čtyři zrána. Naproti přes pavláč

někdo vstává do ranního díla; dělník, jehož továrna jest daleko odtud; proskočil již plamínek v petrolejce, zableskotal modravým přísvitem lihový kahan, na němž si vaří kávu... Buď anebo. Buď teď, nebo nikdy. Za čtvrt, za půl hodiny procitne matka, bude se strojit do kostela. Hlavou prolétl bleskotavě obraz zhrdavě temné krásy jinošské a hoch se vymrštil z postele, až prkno na podlaze zapraskalo.

Lekl se, neprobudila-li se matka. Ne; jen napolo ze sna se vytrhla, cosi zamručela, znova se zachrula do peřiny. Louže měsíčná již vyschla, díky bohu; jen jakýsi tenký prut leží z ní ještě na zemi a klade se před almaru... jakoby na obranu. Gába vykročil; studený pot stojí mu na čele. Zavírá oči, zatíná zuby, ale jde kupředu; překročuje světelný prut, jako by byl ze žhavého železa. A stojí již těsně před skříní, šmátrá dlaní po ní, hledá klíček... Hú, jak zaskřípěl v rezivém zámku! Až mu to míchou projelo... Stanul, jako by jej cosi přimrazilo k podlaze. Nebrání se takto ta skříň jeho zločinu? Jeho lsti a podvodu? Nevolá o pomoc?

Matka se vybouřila ze sna. Ó ano, zcela jistě: tentokráte není pochyby. Ulehne zase, nebo vstane? Gábovi jest, jako by usedla na loži a naslouchala do tmy, štěstí ještě, že ho snad nevidí; stojí na špičkách, taje dech, v nejhustší tmě celého pokoje. Ale ne: stará paní zvrací se zase naznak, spánek ji znova přemáhá. Ale trvá věčnost, než Gába uvěří; a ta věčnost visí mezi nebem a zemí a zdá se mu, že to, na čem visí, musí se s ním každou vteřinu přetrhnout a on se musí zřítit do tmy. Poslední silou strášá ze sebe to uhranutí tmou, které jako by ho chtělo ďábelskou ironií pohltit právě před cílem, a roztápaně vrhá se zkřivenými prsty do nejvyšší příhrady pod prádlo čerstvě vyžehlené. Už nahnátl krabici... Byl tam! Když ho vyndal, zasvítil jeho plíšek studeně v měsíčním svitu. Až se lekl toho vyčítavého prozrazujícího lesku; sevřel jej v dlaní, jako by chtěl zardousit něčí výkřik v hrdle. A plíží se po špičkách k svému loži a ukládá jej do své drobné rozedrané peněženky, do kapsy u kalhot přehozených přes židli v nohách postele.

Padá do peřin a popadá dech, který jako by mu již již chtěl uniknout. Teď teprve si uvědomuje, že je zpocen jako myš a že jektá zuby. Táhne si houni přes bradu a snaží se nevidět, neslyšet, nemyslit. A přece cítí, jak matka vstává; bledá záře voskového sloupku dere se mu unavenými víčky očními; šustot oblékaných šatů jede mu po zádech a studí... Teď, teď vrzl klíč v katru, teď odchází z domu... A teď, rázem usíná těžkým snem, z něhož ho nemůže probudit stará paní o půl sedmé, když se vrátila z jitřní, pokud jím několikrát vši silou nezatrepe.

Řítí se do školy jako kámen s vršku se kutálející. Zastaví se na Příkopech, před směnárnou, již právě otvírají. Starý vypasený krátkonohý žid zkoumá lupou jeho dukátek, pak jím zazvoní několikrát o desku, naposledy řekne: fünf Gulden. Gába kývne jako ve snách hlavou, shrábne neobratně pět stříbrňáků, prchá do školy, kam dorazí právě po „Pater noster“, když se domodlila celá třída. „Ave Maria“ přestojí již v hříšnické póze u dveří... A první pohled jeho hledá ne třídního, nýbrž Říšu; a kupodivu, když ho nalézá, když zahlédne jeho nedbale omrzelé, a právě proto sebevědomé držení těla, jeho hlavu podobnou jakési divukrásné hrdé přílbě, očazené v nějakém záhadném ohni..., padá na něho veliký klid. Musilo tomu tak být, praví tento klid; a Gába přijímá s pokorou to, o čem náhle neví zcela bezpečně, je-li to ortel nebo vyznamenání.

Nemohl dočkat ani jedenácté, až půjde s Říšou domů; nedočkavě se přitočil k němu již v respiriu: „Přinesl jsem vám ne dva, nýbrž pět zlatých.“ Řekl to s jakousi netrpělivou odvahou, jako by se nemohl dočkat za ni hned odměny. Říša sjel ho svým posměšným pohledem od hlavy k patě, a vstřčiv s nevyličitelnou nedbalostí nabídnuté peníze ani ne do peněženky, nýbrž jen do kapsy, zasmál se: „Co jste tak rozčilený?“

„Dalo mně to mnoho práce.“

„Ten pakatýlek? Ale dovolte, vy jste nad pomyšlení směšný. Jakkak kdyby šlo o stovku? Pětka! a on s ní nadělá jako s tisíčkou. To já prohrají dvě za večer, padá-li mně špatná karta. S vámi tak

dělat revoluci! Ta by dopadla. Umřel byste strachy, kdybyste měl člověku koupit pušku nebo prach a koule.“

Gába překračoval v rozpacích, jako by ho někdo postavil na žhavé uhlí. To bylo přece příliš kruté! Ten cynismus, s nímž přijalo jeho božstvo výtěžek tolikerých muk smrtelných! Sestoupil do pekel hrůz, kterých nepoznal posud, aby mu vynesl odtamtud, čeho žádal; a on? Směje se, žertuje, uráží ho! Slzy i prokletí draly se zároveň Gábovi na rty. Ale jediný pohled na klidnou, překlidnou tvář jeho božstva stačil, aby spolkl obojí. Zasmál se v rozpacích a chtěl ho ještě poprosit, aby na něho počkal po jedenácté, když Ríša prosykl pološeptem zuby – přicházel právě profesor –: „Nečekejte na mne po škole; stáváme se nápadnými; nechci se s vámi stále kompromitovat.“

Vraceje se sám loudavě k domovu, polykal Gába slzy pokoření, kterých posud nepoznal. Měly chuť, která otravovala i omamovala zároveň, a Gába se octl před svým domovem na větrném náměstíčku nevěda jak, jako v obestření smyslů.

Teprve nyní, kdy vcházel do domu, padla na něj hrůza z dnešní noci a z dnešního jitra. Ví to již matka? Zajímavě pozdravil, když se mu za dřevěným mřížovím katru zjevila její žlutá, pergamenově neproniknutelná tvář. Vstoupil do pokoje, který vypadal jako jindy, a přece – byl zcela jiný. Ale na stole stály jako jindy dva přístroje a láhev vody; a uklidnily jej zcela patrně. A matka přinášela jako jindy šouravým krokem polévkovou mísu z tmavé kuchyňky, mumlajíc polední modlitbu. Tedy nic! Posud nic!

V bolestném vzrušení plynuly nejbližší dni. Cítil denně alespoň stokrát touhu vrhnout se matce k nohám a v pláči vyznat se jí ze všeho. Vyznat jí, že ukradl ve čtvrtek ráno dukát, aby opatřil půjčku svému příteli; vyznat jí, že již dříve prodal tajně některé knihy otcovy i své vlastní, aby si mohl koupit rybářské náčiní, jehož neužíval a nemohl ani užívat a jehož potřeboval jen, aby udržoval a podpíral svou heroickou lež, – neboť oba, i on i Landa, opájeli se lžemi jako jiní alkoholem nebo opiem, snažíce se imponovat jeden druhému velikými odvážnostmi, nezvyklými činy dospělých. Ale

oba cítili nutnost nelhat jen tak do vzduchu, opatřit si alespoň jakýsi hmotný podklad pro své fantastičnosti: skromný Machoň prut rybářský a anglickou udici, dravý Landa jezdecký bičík a ostruhy. Vymýšlely se jim nyní jinak krásně a směle nejpodivnější příhody, když se mohli přitom zadívat na hmotné nástroje takových dobrodružství; a budili druh v druhu větší víru, když mohli své sny doložit něčím hmotným a přesvědčivým...

Stokrát denně chtěl se tedy vyznati Gába své matce, ale pohled na její uzavřenou chladnou nesdílnou bytost zmrazil jej pokaždé a zarazil první slovo již již se mu na jazyk deroucí. Ne! Přijď co přijď, ale této ženě obejmout kolena a zaplakati na nich nedovedu!

A tak přišlo, co nemohlo minout. V neděli ráno vyndávala paní Machoňová ze skříně poslední košili svého syna; pod ní ležela stará krabička ze slámy pletená, v níž bylo několik jejich chudých šperků a něco památek na jejího muže, i onen křestný dukát jejího synka. Ze zvyku pokaždé, kdykoli jí padla do očí, otvírala tuto schránku, aby ji za chvíli s teskným vzdechem uzavřela, a otvírala ji zvláště pokaždé, kdykoli vyčerpala sloupek čistého prádla, pod nímž ji ukrývala.

Bylo kalné zimní jitra a Gába, jemuž bylo popřáno v neděli déle si poležet – mši školní mívali až o desáté –, cítil lehké mrazení od chvíle, kdy procítl: bylo to s prvním úsvitem. Úzkost, tak dlouho hromaděná, nedala mu dospat. Věděl s určitostí zcela nepochybnou, že dnes všechno praskne; a zůstává v posteli, sledoval skoro se zvědavostí – jako by šlo o někoho jiného – každý pohyb matčin. Chvilími nemohl ani pochopit svůj klid a udivoval se jím jako nečekaným divadlem.

Matka rozstřela jeho bílou nedělní košili, do níž se mu bylo převléknout, po své posteli již ustlané a vrátila se k almaře. Ted'! Ted'! křičelo v něm všechno. Zatajil dech a zamhouřil zrak. Náhle vybuchl z rozevřených dveří té staré rodinné skříně veliký, pološílený výkřik: „Ježíši Kriste, kde je dukát?“ A hned vyběhla stará paní doprostřed pokoje a zařvala s jistotou bez předchozí otázky: „Tys ho ukradl, ničemo!“ A nečekajíc vyvrácení nebo vysvětlení, vrhla se k posteli Gábově a jala se bít do něho svými

suchými pěstmi. Rozbila mu brejle, do krve mu poškrabala obličej, bušíc slepě před sebe, bez rozumu a rozvahy, stenajíc stále až do ochraptění: „Tys ho ukradl, ničemo! Ničemo, zloději, vrahu! Můj vrahu!“

Hoch vykřikl několikrát bolestí, ale jinak mlčel. Když se unavila, klesla na židli a sepjala ruce k nebesům: Bože, čeho ses mně to nechal dožít! Machoni, jakého syna jsi mi tu zanechal! Proč mne, Kriste Ježíši, tak trestáš?

A nabyvši trochu sil, vrhla se znovu na chlapce, řičíc: „Kams ho dal? Kams ho dal? Řekneš, kams ho dal, nebo tě ubiju!“

Jala se ho škrtit, ale když ustala, nevydobyla z něho nic než jediné slůvko: „Nevím!“

„Jakže, ty nevíš? Ty nevíš, nestvůro? Ale vždyť jsi ho přece někam musil odnést? Dát někomu nebo rozměnit a peníze utratit?“

„Nedal jsem ho nikomu.“

„Ale ukrad jsi ho? Vid’?“

Hoch kývl hlavou.

„A co jsi s ním udělal?“

„Nic.“

„Jakpak nic? Nebo ho máš někde schovaný?“

Ne, neměl ho nikde schovaný.

A to bylo všechno, co z něho vypáčila matka, ať jej políčkovala, rvala za vlasy, rdousila, kopala sebevíc. I jí vysvitlo nakonec, že by se hoch nechal spíše ubít, než by prozradil něco podstatného o ukradeném dukátu.

Je za tím někdo druhý, napadlo ji, když se hoch umyl ze svých ran, jak tak přikryl nejhorší z nich náplastí a odešel do kostela. To není jen tak. To nemá ze sebe. Dostal se pod něčí vliv. Jednal z cizího ponuknutí, v cizích službách.

A jala se hned pátrat po tom někom, který jí ukradl syna, který ho „zkazil“. Podnikla ihned prohlídku všech věcí synových. Otevřela násilím zásuvku v jeho stolku, přeházela v ní všechno. A užasla nemálo, když odtud vylovila rybářský prut rozdělený na pět částí, které se vsouvaly jedna do druhé, a anglickou udici. K čemu to má?

Vždyť ho nikdy nedovolovala k řece, ani času dosti neměl, aby mohl rybařit; ne, ne, to bylo zcela určitě vyloučeno; ostatně, když pohlédla pozorně na obě věci, viděla, že jsou zcela nové, že jich nebylo dosud používáno. Za to tedy že utratil ten křestný dukát? Posvátnou památku rodinnou? Vrtěla svou starou hlavou s chudým prosedlým vlasem, načesaným v staromódní kokšlíky. Pátrala pak dál v zásuvce, až vyštlípala ze štěrbiny několik lístků pečlivě uhlazených a složených tak, aby zaujaly co nejméně místa; Gába je zcela patrně ukrýval a počítal s možností, že bude po nich pátráno.

A zde čtla takové věci: „Nezapomeňte na ty 2 fl. Já na ně kašlu, ale to víte, ukládám vám to jako zkoušku.“ Nebo: „Jedu zítra odpoledne na koni do Stromovky. Vezměte s sebou do školy své šedé jelenice. Budu je potřebovat.“

„Do školy,“ vydechla. Už to tedy má. Je to tedy spolužák! Ale proč mu vyká? Vždyť si spolužáci tykávají! Byla tím zcela zmatena, bezděky sáhla si na hlavu, které se ukládala taková přílišná zkouška. A co znamená to zde: „Ukládám vám to jako zkoušku“?

Rozhodla se zamlčet před synem, až se vrátí z nedělní školní mše, že mu prohlédla stolek, aby snad nezmátl nějak vyšetřování, a svěřit se s celým případem gymnasijskému katechetovi: byla horlivá katolička. Došla k němu hned v pondělí do bytu. „Ovšemže, paní, musí se to vyšetřit,“ pravil zpívavě obstarožný krasavec tučné tváře, mžouraje krátkozrakýma očima za silnými zlatými brýlemi a pohrávaje si závěsky svého zlatého řetízku. „Jde tu o to, aby nevzal váš syn zkázu na duši. Budou to nějaké podvrtné spodní proudy. Bohu buď žalováno, není česká literatura již, co bývala za našich mladých let: panenskou štěpníci bohulibosti. Tuhle jsem četl o tom ve Vlasti článek spolubratra Tomáše Škrdle. Hrůza! Učiněná Sodoma. Zavolám si hned zítra vašeho syna, vezmu ho důkladně na paškál. Dobře jste se, paní, poradila, že jste mně to řekla. Předešla jste možná velkému nebezpečí a velké škodě. Je-li na našem ústavě prašivá ovce, musí ven – dříve než nám nakazí ostatní.“

Druhý den odpoledne měl katecheta v sekundě od tří do čtyř náboženství; po hodině počkal si u domovních vrat na Machoně.

Vylovil ho z hloučku spolužáků, dobírajících si ho pro rány a odřeniny v tváři.

„Amice, na slovíčko,“ řekl s nejlíbeznějším úsměvem, při němž tuhla oslovenému krev v žilách; a odvedl ho do svého bytu, vzdáleného od školy jen několik minut. A zahájil hned vyšetřování a pátrání. Vypτάval se hocha zprava zleva, po dobrém po zlém, hroze tresty i slibuje odpuštění, ale nedostal z něho nic. Machoň tvrdil, že ty lístky nebyly poslány jemu, nýbrž někomu cizímu, že nezná vůbec toho, kdo by mu mohl psáti, co zde stálo.

„Tak tedy odevzdáme ty lístky zítra panu třídnímu, on si bude již vědět s nimi rady.“ V Gabrielovi hrklo. Věděl, že třídní zná výborně rukopis všech svých žáků, poněvadž opravoval jejich několikrát pensa, že pozná i rukopis Landův, i kdyby nebylo na jednom lístku zrádného podpisu: Richard.

Dal se tedy na prosíka: vyznal se a zapřísahal katechetu, aby se slitoval, aby byl milosrdný, aby odpustil oběma viníkům; a jmenoval sebe i Richarda Landu. Za oba sliboval pokání a polepšení.

Ale katecheta byl neúprosný.

„Ne, ne, tisíckrát ne. Neodpustím vám,“ bouřil nyní. „Setrval jsi tak dlouho ve zlu, pokud jsi jen mohl. Zapíral jsi stále a přiznal ses, až když nebylo zbylí, až jsi viděl, že se dozvím viníka od pana třídního. Ostatně, jakže se jmenuje?“

„Richard Landa.“

„Neznám. Z které je?“

„Ze sekundy, od nás, ale je to evangelík.“

„Evangelík,“ spráskl ruce páter. „Nu, to je pěkné. Tvůj nejdůvěrnější přítel je tedy protestant? Nu, to se již nedivím, že jsi tak tvrdohlavý, tak v hříchu zapeklitý. Amice, s tebou to smrdí. Kamarádit se s evangelíkem, toho bych se byl nikdy do tebe nenadál. Jdi nyní domů. Zítra si s ním i s tebou promluví pan třídní důkladněji.“

A promluvil. Zavřel se s oběma hochy po škole do třídy a zeptal se nejprve Landy: „Nač jste potřeboval těch dvou zlatých?“

„Nepotřeboval jsem jich vůbec.“

„Proč jste mu tedy o ně říkal?“

„Abych zkoušel sílu jeho vůle.“

Profesor se usmál kosým úsměvem.

„Kdo by to do vás řekl, že jste takový psycholog! Že máte takové vědecké zájmy! Nu, a což ta Stromovka? Jezdil jste tam skutečně na koni?“

„Ne, zkoušel jsem jen jeho soudnost nebo lehkověrnost.“

„On vám byl tedy něco jako zkušební králík?“

„Skoro,“ řekl Richard a doprovodil to svým tichým křivým smíchem.

„Co tomu říkáte, Machoni?“

„Má pravdu,“ odpověděl Gabriel provinile, třebas mu úsměšek přítelův vehnal červeň do lící. „Vinen jsem jen já. Chtěl mě vychovávat na silného statečného muže, často mně to říkal.“

„Měl ovšem trochu podivnou metodu. Odsedí si ji dvouhodinovým karcerem, právě jako vy svou povolnost k němu. A ovšem: oba dostanete po zákonné z mravů. Jeden blbec, druhý drzoun, že mu není rovného. Všiváci,“ dodal profesor po chvíli, odplivnuv si.

„To se týká jen jeho, ne mne,“ namítl povýšeně Landa.

Profesor zrudl. Tolik duchapřítomnosti a důslednost tak vytrvalá ho na chvíli zmátla. Ale ihned se vzpamatoval a vzkřikl hněvivě:

„Obou!“

Landa odpovědí potrhl jen hranatě rameny, kterými si navykl setřásat resolutně a bez odmluvy všechno, co pokládal za ubožáctví a hloupost.

A venku na chodbě dopověděl pak hlasitě svému ubohému příteli celou svou myšlenku.

„Dnes jsem s vámi dohovořil. Jste pro mne všivák. Neznám vás od dneška!“

„Prosím vás, nemohu za nic, neprozradil jsem vás, ty prokleté lístky jsou vším vinny.“

„Dost, řekl jsem už.“

A po chvíli dodal s polotichým jízlivým smíchem:

„S vámi tak dělat revoluci! On neví, že revolucionář pálí všechno, co by ho mohlo usvědčit, všechny papíry, cizí i vlastní. Ale vy... vy byste si zapisoval do notýsku, kde a kdy jste koupil prach a kde kulky a kde revolver a kde dýku; a pak, kdy a kde jste měl schůzku a s kým. Jste žvanivá baba, ne muž. Eh, hnusno mluvit!“

A uplivnuv se odcházel rychlým krokem s tvrdými nakrčenými rameny od ubohého Gáby jako od největší neřesti světa.

Čítal již v té době životopisy revolucionářů, Lassalla, Marxe, Bakunina, měl české i německé knihy o Havlíčkovi a Garibaldim, o podzemním Rusku a pařížské Komuně z roku 1871; a měřil všechny hochy světa jedinou otázkou: Jaký by to byl revolucionář? Stačil by nebo by nestačil?

První přijímání

Ze vzpomínek zapomenutého

Byl jsem slabý, churavý, pobledlý chlapec plavých, kučeravých vlasů, asi devítiletý, když se přihodilo, co chci vypravovat.

Neměl jsem skoro druhů: poněvadž jsem v dětství často churavěl, úzkostlivost rodičů věznila mne doma. Neměl jsem her, zábav, kol, tanců, zpěvů a bitek na volném vzduchu, přátelství a potyček hochů stejného věku, všeho toho zdravého opojného víru a šumu, které vnášejí ty věci v život dětí mého věku. Nehrál jsem si nikdy na vojáky ani na loupežníky; nepřepadal jsem, ani jsem nebránil pevností a hradeb; nejásal jsem divokým smíchem nebo rykem do větru, který by mně ošlehal do uzardění líce. Má procházka bývala skoro jen cesta do školy a ze školy: tam mne vodívala stará mlčelivá služka, odtamtud buď ona nebo stejně starý, vrásčitý sluha z otcovy kanceláře. Ledaže výjimkou vzal mne s sebou na vycházku po úředních hodinách někdy v létě nebo na jaře otec, také zamlklý, snovající ve své hlavě plány tak cizí mé dětské bytosti, o něž se nemohl se mnou podělit...

Nevím, jak se to stalo, ale asi proto, že jsem z domova byl zvyklý tichému sedavému životu, nebo proto, že jsem vypadal příkladně ctnostně se svými pobledlými tvářemi a plavými kučerami, nebo konečně proto, že můj otec byl dosti vysoký úředník v tom žalostném malém koutě, kde jsem tehdy žil: stalo se krátce, že jsem byl premiantem v třídě a snad primusem, ačkoliv mé vědomosti nebyly veliké a ačkoliv jsem se vůbec nerad učil, jsa jako všichni snivci v jádře lenoch a tvor trpný. Přitom měl jsem dosti sebekritiky, abych znal pravý stav věci a abych očekával, že dříve či později vyjde najevo a zbaví mne svatozáře, které jsem sice neuloupil, ale jež přece, věděl jsem to dobře, mně po právu nenáležela.

Vyvinulo se z toho v celé mé bytosti jakési mučivé nervové předráždění: octl jsem se v křivém položení a ctižádost nutila mne udržovat je všem navzdory. Pracoval jsem doma vytrvale

a houževnatě, ale bez pravé chuti a bez pravého ohně, poněvadž mne vědomosti pozitivní nudily a poznávání nečinilo šťastným. Ze všech předmětů, jimž nás učili ve škole, blažilo mne jediné náboženství. Ne snad proto, že jsem žil nějakým náboženským životem: neměl jsem ani látky k němu ve svém jednotvárném uzavřeném chudém živení, bez životných zkušeností a skutečností, jak jsem byl. Nýbrž že mně dávalo tu harmonii a ten pokoj, jichž jsem více než kdo druhý potřeboval právě při svém nepokojném rozdráždění, při svém přepětí, do něhož jsem byl vehnán svým neblahým položením; že bylo měkkým polštářem, na němž jsem mohl na chvílku zdřímnout a si odpočinout ve svých strastech. Mučivý byl život ve skutečnosti: samý úskok, samá zrada, samý úklad a boj, samá nejistota; nikdo toho nepoznal lépe než já a tak záhy. Všude číhal na mne nepřítel; byl jím učitel se svými požadavky, byli jím i spolužáci, kteří mně nepřáli, kteří mne nemilovali. Protože jsem samotařil, odcizil jsem se jim; a děti bývají příliš ochotné vidět nepřítele v každém, kdo se od nich odlišuje, kdo nežije s nimi a jejich způsoby. A tak řevnili na mne a čekali s nedočkavostí špatně tajenou na můj pád, který, zdálo se mi, musí přijít dříve či později a bude velkým pokořením a hanbou...

Ale hodiny náboženské! To bylo opium, které přenášelo lehkým křídlem přes všechn život skutečný. To byl rozkošný, líbezný sen, který zastíral, aspoň na chvíli, všechnu tu mučivou pravdu, všechn ten strastný hrozivý život, před nímž musil jsem chvílemi zavírat násilím zrak, abych nezešílel.

Přišel kněz, podivně bílý, vymytý a namydlený, tučné zardělé tváře, vůni kadidla ulpělou v krátkém černém hustém vlase, tak docela jiný než hlučný, výbojný učitel, kterému střízlivost hleděla ze sovích zraků, z něhož neúprosná věčnost vyrážela hranatými tvrdými pohyby. Katecheta přijde docela jinak, spíš připluje nebo jest donesen vzdušnou vlnou. Sedí na katedře, měkce rozložený jako obláček peří, a nevíš ani, jak se tam dostal. Po pravici krásnou zlatou tabatěrku, do níž noří tenké prsty tak tajemně a plíživě, jako by šlo o nějaký vedlejší obřad náboženský, a ne o úkon tak všední, jako jest

šňupání. A posléze vypravuje. Ano, vypravuje a neučí. Vypravuje sladkým unaveným hlasem něco, co je pohádka. Jistě pohádka! Víím to, že pohádka, poněvadž pravda leží někde docela jinde, v hodinách učitele světského s celou divokou honbou na falešného premianta... Vypravuje tedy kněz zvolna, jakýmsi lítostně slábnoucím hlasem o Bohu, nekonečně dobrém, všeslitovníku, který dlouho, dlouho shovívá a i pak trestá jen největší hříšníky, skutečné lotry, jakým nikdy nejsem a nebudu; o Bohu, který je láska a čeká od člověka lásku. Vypravuje biblické příběhy; pravda, jsou v nich tvrdá místa, jako vyhnání prvních rodičů z ráje, ale ihned se kape olej na rány: jest tu slib vykupitele, jest tu naděje na život věčný. Již tichý hlas kněze, jeho zpěvný monotónní spád mne uspává. Nestojí mne nejmenší námahy pamatovat si jeho výklady, odříkati je plynně příští hodinu nebo kdykoli jindy. Mám doma zbožnou matku, která mně je předříkává denně, stejnými skoro slovy, od tří, od čtyř let. Není to pro mne učení, jest to pro mne divadlo, zábava, hra obraznosti. A vzdávám se jí s rozkoší tím vášnivější, čím méně věřím v její trvání. Víím, že i pro mne přijde co nevidět strašná chvíle, kdy budu násilím vytržen z této pohádky: až podlehnu ve svém zápase, zpředu již prohraném, o primát v třídě... Pak dopadnu celou svou zmučenou bytostí na to, před čím jsem zavíral nyní na chvíli zrak: na skutečnost, v které není ani lásky, ani naděje, ani slibu vykoupení a vysvobození... v níž jest jen hrůza a zničení, posměch a hanba... Užijme tedy krásného klamu, pokud je, pokud trvá; a pijme jej chvatnými plnými doušky, neboť nepotrvá dlouho...

Měl jsem v těch dobách starou vrásčitou babičku ve vsi vzdálené asi půl druhé hodiny od města, kde jsem žil s rodiči. Jezdával jsem k ní s matkou – otec zůstával pravidelně v městě – velmi často v neděli na jaře a v létě, když bývalo teplo a slunno, v oprýskané venkovské poště, již vlekl zvolna čtyři až pět hodin do kopce vychrtlý koník, řízený starým postilionem, přepásaným vyrudlou a usmolenou šňůrou s trubkou zcela dekorační a úplně odcizenou již svému účelu: nebylo možno zatroubit na ni ani nejochraptilejší a nejrezivější písničku. Ráno před šestou stáli jsme již s nebožkou

matkou jaksi vznícení a pohroužení v slavnostní mlčení před nízkou poštovní budovou, na prochladlém maloměstském chodníku, kam vítr přes noc často svál šeříkové nebo jasmínové korunky květné, a čekali jsme, až se přidrkotá ze zapadlé kasárenské uličky bryčka tažená sivým vychrtlým koníkem o rousnatých nohách... Vsedli jsme a brzy potom minuli jsme první veliký městský rybník, hledící na nás, jak se mně zdálo, jaksi svěže a podnikavě svým jasným vyspalým okem, a záhy nato menší, již za městem, mezi topoly a borovým hájem, způle žabincem zarostlý, napolo ještě v nedbalkách, ale tajemnější, poněvadž bližší lesní tůni; a pak stoupala již cesta vzhůru mezi třešňovou alejí, podobna dlouhému rozvíjejícímu se provázku, na jehož konci byl upevněn náš kočárek... Třešně ustoupily později křivým jeřábům a javorům stále větrem rozehraným, a stále ještě jsme zlézali něco hodně beztvarého, a přece hutného, až – ráz! – zcela nečekaně sesypali jsme se do nízkého a úzkého údolí, protékaného bystrou horskou vodou; to byly naše Spy, mlýn, hospoda a několik málo baráků roztroušených po stráni mezi žulovými balvany a bohatýrskými jedlemi. A vozík dodrkotal se již k hospodě položené těsně u silnice, s uschlým chvojným věncem několika opršelymi papírovými růžemi propleteným a s několikerymi dřevěnými jeslemi pro formanské koně, přistavenými ke zdi. A do dvírek naší pošty smála se již rozsochatá hlava porostlá praménky jakoby lněných vlasů, a dvě paže braly mne již se sedadla a vynášely z vozu a zdvíhaly pak vysoko... k polibku, neboť muž, jemuž náležely, byl obr... Byl to pan otec z mlýna několik set kroků stranou od silnice ležícího, můj strýc Josef.

Nezapomenu nikdy jeho modrých rozesmátých očí, cele jaksi vystlaných tisícem kroužících jiskérek a světýlek – které se nade mnou rozevřely v druhé laskavější nebe –, jak mne, slabounkého a pod svůj věk drobného mužíčka, pozdvíhoval k polibku ke svým světlým, plavým vousům lesního obra. Celé jezero dobroty a lásky, zdálo se mně, jest uvězněno v těchto očích a čeká jen, až někdo vytáhne stavidla, aby se rozlilo po světě a osvěžilo, co na něm vadne

a schne. Byly to oči dítěte, divocha i lesního nebo vodního boha... tak byly teplé a dobré i divoké a mámivé zároveň.

A nyní nadešel pro mne den štěstí nejen trvalejšího, nýbrž hutnějšího a skutečnějšího, než bylo ono dřimotné, snové, opiové, churavé a umělé hodin náboženských: štěstí ponořené mnohem hlouběji do zapomenutí, štěstí, které mne vyňalo víc a hlouběji z mé školské bídy a odneslo od ní dál, než mohly a dovedly výklady katechetovy. A pramenem tohoto nového, trvalejšího a pravdivějšího štěstí byl strýc Josef. Tu neděli já byl strýcův a strýc byl můj. Srostli jsme na čas v jakousi novou jednotnou bytost, v jakéhosi nového lepšího kentaura, než byl onen z antické mythologie: on obr nad obry, samo zdraví, sama síla, sám smích, a já malý vychrtlý bledý hošík, předčasně znervosnělý a ustaralý...

Spolu jsme prolézali kravínem, konírnou, kolnami, seníkem, drůbežárnou, králíkárnou i holubárnou, spolu se potulovali štěpnicí, zahradou zelinářskou, sady, háji, lukami a lesy... Naši a jen naši byli ten den směšní králíčky s dlouhýma, přepadávajícíma ušima, jakoby jim nenáležícíma, s velikýma vypoulenýma očima, s měkkými tlapkami i podivně, jakoby pohrdavě nakrčenými nozdrami; naše a jen naše z ela mladá telátka, bezradně bučící, rozpotácená nejistě na mladých, vratkých nožkách; naše i selátka v prasečnicku, včera vržená, cosi jako oživené švédské rukavice; naši a jen naši holubi rousňáci, důstojní až do karikatury, kteří brali sebe a celý svět tak důležitě; naše a jen naše všecka veveří a ptačí hnízda, jež znal nebo pro mne objevoval strýc... A do všeho svítily mně ty jeho oči lesního boha, hned sám žár, hned sama vlhká něha: jako by se kladly přede mnou na všechno a podávaly mně to pak prostouplé svou divokou lesní mýtinou jiskrou... A do všeho hlaholil mně jeho bohatýrský smích, podobný polnici nebo divokému jarnímu větru: v jeho vlhkých nárazech chvěla se a pjala se půl lítostně, půl věřivě má opožděná bytost... její holé nerozpučené větve odumírajícího stromku v dubnovém dešti.

Někdy o polednách, kdy slunce stálo v zenitu a odráželo se jiskřivě v tvrdém listí dubů i buků jako v tisíci ostrých drobných

zrcátek, strhával se mne strýc límeček, kravatu, kabát i košili a dával mé ubohé propadlé hrudi přímo se napít ohnivé zvučící vlny nebeské. Mé nahé vyhublé tělo obléval vzduch a objímalo slunce nebeskou otcovskou paží. Za chvíli býval jsem omámen tou přemírou lásky. Celý svět točil se se mnou; všecko, celá obloha, celá země rvala mne ve svůj rozesmátý vír, trhala ve svůj prudký dravý proud, pokrytý pěnou barev a světla vysoko vystřikující. Všecko bylo jedna jediná ohromná ústa, hluboká jako propast, a kladlo se na mne teple... nevěděl jsem, zda aby mne pohltilo nebo políbilo. Křičel jsem půl úzkostí, půl rozkoší... a usínal jsem ve stínu velikého dubu zmožený přemírou štěstí.

O mém strýci šuškal se leccos v rodině. Tlachalo se leccos i mimo ni; ale já tomu nevěnoval pozornosti. Vzpomněl jsem si na to až později: po katastrofě. Mně byl cosi tak krásného a jasného jako slunce a nebylo mně na něm prášku ni poskvvrny. Nechtěl jsem vůbec nic o tom slyšet, poněvadž mně úplně stačilo, co jsem slýchal od něho; nic vědět, poněvadž mne úplně vyplňovalo, co jsem viděl sám a vyčetl sám z něho. Zachytily se ovšem na chvilku v mém sluchu útržky hovoru o tom, jak sedá celé noci v pochybné společnosti v hospodách a vede nevázané řeči, jak, nevěrec, staví na odiv své nevěrectví a přemlouvá k němu i jiné, jak čte ošklivé, nemravné a bezbožné knihy, jež ztratil pan farář, a předčítá z nich i jiným na nemalé pohoršení celé dědiny; ale nic z nich ve mně neulpělo. Co mně bylo po nich? Nevěřil jsem jim, víc: nepřemýšlel jsem vůbec o jejich obsahu. Píseň jeho rozesmátých očí, vytrysklý jásos jeho hrdla přikryly je okamžitě zapomenutím. On sám, jeho přítomnost, chvíle s ním strávené byly mně skutečnost a jistota, nad něž nebylo nic bezpečnějšího. Skálopevně věřil jsem ve svého boha. Však on ví, co činí; a co činí, jest jistě dobré, třebaš tomu lidé nerozumějí!

Pouze jednoho z jeho života jsem nemohl nevidět, poněvadž se to přímo vnucovalo mému zraku: jeho poměru k tetě. Byl po druhé ženat a nežil se ženou ve shodě. Vyhýbal se jí, kde mohl, ale ona přitírala se k němu stále a přes to, že ji prezíral a urážel, vnucovala

se mu stále jako ochrana, spása, vychovatelka a dobrá cesta vedoucí z bezcestí, na něž se dostal. Byla to nepatrná, drobná, ustaraná bytost, ve všem živý jeho kontrast: tak slabá jak on silný a mocný, tak zaleklá jak on smělý, tak uzounká jak on široký; ale také jeho živá výčitka, stále se k němu hlásící, stále se mu připomínající jako jeho vina... Plachá jako stín, polekaná jako malá holčička často trestaná, a přece neustupující před jeho posměšně nenávisným pohledem, přece neodbytná a vnitřně drzá při vší své vnějškové pokoře.... Tak se mně objevila, tak jsem ji spíše uhádl a utušil svým dětským instinktem než poznal za svých návštěv na Spech. Proč ji jen neodžene od sebe, on, tak mocný, napadalo mne stále. Stačilo by k tomu vzítí do rukou ručnici a ani nevystřeliti; ona by jistě uprchla. Byla zbabělá, viděl jsem to na ní: četl jsem jí to v duši. Proč ji k sobě vůbec připustil? Byla to slabost? Byla to lhostejnost a bezstarostnost? Nebo přílišná dobrota? Trápil jsem se chvílemi úvahami o tom: pro co se rozhodnout, aby to bylo dosti důstojné mého božstva, aby je to co nejméně snížilo v mé mysli?

Viděl jsem ji po prvé sedět před stodolou na otepi vymláčené ovesné slámy a dozírat na dělníky mlátící cepy na mlátě obilí. Pletla přitom punčochu a velké koštěné brejle na šedých vyplakaných očích držela tak blízko u ní, že se mně zdálo, jako by si na práci jimi svítila. Mělo mně jí býti líto, a skutečně cosi takového dralo se mně do duše. Ale odmítl jsem to velmi rozhodně.

Hle, tu je přede mnou jeho skrytý nepřítel, prošlo mně hlavou; a hned zalila mne jakási škodolibá radost: hle, jak žalostný, utrápený, zmučený až do směšnosti! Vedle mého jasného bohatýra jakési chrastí zloby, tmy, slabosti a hlouposti... a vlna ošklivosti k ní prohnala se mi srdcem. Pak cosi nad všecko pomyšlení střízlivého a studeného zazívlo z ní na mne a odpudilo mne od ní navždycky. Ale vždyť ona je podobna mému učiteli... jen starší, slabší a bezmocnější! poznal jsem náhle a zaradoval jsem se z toho jako z velkého objevu. Věděl jsem již jednou provždy, na čem jsem s ní... Ošklivost smíšenou s trochou bázně... to bylo, co jsem k ní nyní již natrvalo pojal. A jakýsi stud za ni, a špetkou také za strýce, že

dopustil, aby tato chudá, žalostná a ničemná bytost byla spojena s ním – obrem, polobohem, bohatýrem – a směla překážet naší lásce, šel tomu hned vzápětí. A přemožen jím, odplazil jsem se tiše, ze strachu, aby mne neoslovila a nezadržela u sebe; žaludek zdvíhal se mi ošklivostí tu chvíli, kdy jsem si představil, že by mne chtěla snad polaskat...

Jednoho dne na podzim, když jsem již několik týdnů strýce neviděl – bylo špatné počasí, které nám znesnadňovalo výlety na Spy –, přišel jsem jednoho odpůldne ze školy domů a našel matku s otevřeným listem v rozřesených rukou a potlačující pláč. Úzkost sevřela mi hrdlo. Strýc se těžce roznemohl, je prý to beznadějně, psala babička; a slzy vylily se přitom matce z očí. Za dva dny nato, v neděli, jeli jsme na Spy stísnění, zamlklí, tetelící se zimou, rozřesení mrazením z nevyspání. Namáhal jsem celou cestu svou obraznost, abych si představil strýce změněného, strýce nemocného, poraženého na lože umírajících; ale nedařilo se mně to. Stále se týčil přede mnou jako nádherný, rozšumělý javor na stráni nade mlýnem a smál se na mne rozblýskanýma modrýma očima, hlaholivý a hluchý jako letní bouřka a dobrý jako ona.

Teprve ve mlýně, na chodbě vedoucí k jeho jizbě, padla na mne hrůza, až jsem zadrkotal zuby. Mlýn stál, a již to sklíčilo každého, kdo byl zvyklý slýchat jeho pravidelný, věrný, zákonný chod: to tam bylo nyní jeho veselí, které se jindy sdělovalo všem, kdož do něho vstoupili. Když jsme postoupili s matkou několik kroků v tmavé předsíni, babička, dotud na truhle schoulená a cloumající sebou v křečovitém pláči, vyskočila a zesula se na matku, vzlykajíc cosi nesrozumitelného. Teprve za chvíli porozuměl jsem jejím slovům. „Vyplivl, vyplivl,“ slyšel jsem přerývaně, „považ si, Marie, to neštěstí, tu hrůzu: vyplivl Pána Boha.“ Nerozuměl jsem ještě smyslu toho, co říká; teprve třetí den děti ze vsi, s nimiž jsem se setkal, vypravovaly mně, co se rozneslo bleskurychle po dědině i okolí: že se pan otec odvrátil od kněze, když jej přišel zaopatřit, a nepozřel hostie, již mu proti jeho vůli chtěl vložit na jazyk. Ale hrůza přenesla se z babičky na mne jako morová nákaza a roztrásla

mne celého do štkavého vzlykotu. Vešli jsme do světnice. Zlomený, jako křída bílý ležel na loži můj strýc. Tvář byla propadlá do hlubokých stínů, proborěná do bezvědomí. Mlčelo v ní všechno mlčením, které z ní přecházelo nějak do vzduchu, vylévalo se do něho a zaplavovalo celý pokoj čímsi mrazivě střízlivým: ztuhly v něm již kusy nábytku, ztuhlo nebe zachycené oknem, tuhli jsme v něm rychle i my přílivem těžké hrůzy, deroucí se z tváří, rukou i očí kamsi do nitra, snad k srdci. Jen jedna bytost stála tu vztýčena, rostoucí do rozměrů, které nebyly předtím nikdy její: teta Kateřina, celá jaksi nadnesená tím přívalem trestu, který se přihnal jako průtrž spravedlivě po jejím přesvědčení na jejího hříšného bezbožného muže a přinesl i jí to, po čem tak dlouho marně práhla a čeho si nemohla jinak dopřát její nicotná bytost: pomstu...

Rázem, očima i duší dokořán vytřeštěnými pojal jsem celou hrůzu této strašlivé situace a reagoval jsem na ni, jak jinak nemohlo reagovat churavé předrážděné dítě: hysterickým vzlykem a pádem na zemi v křečích. Když jsem procitl v dolejší patře v úzkém šerém pokojíku na tvrdém lůžku babiččině pod barvotisky několika svatých, uzřel jsem nejprve v nesmírné něze a čistotě pohledu života vráceného tři drobné slzičky zachycené na víčku fialkových očí mé ustarané matky, bdící v strachu a v bolesti o mne; a vnitřní bouře zjihla ve mně rázem a vylila se šťastným vzlykem, s nímž jsem se vrhl do objetí své rodičky...

Několik dní po těchto dějích, které mně přinesly otřesy tak hluboké, že mohly býti zpočátku uklidněny jen zcela povrchně, vstoupil v běžnou hodinu do třídy náš katecheta a oznámil nám svým obvyklým nasládlým hlasem, že začne s námi dnes přípravu k svátosti pokání a k svátosti oltářní, neboť za týden přistoupíme prý po zpovědi po první k stolu Páně. A rozhovořil se pak ihned svým měkce lichotným způsobem, jindy mně tak milým, o tom, v čem záleží tyto dvě svátosti. Vypravoval o prvotném hříchu, jehož se dopustili naši prarodiče v ráji svou vzpourou proti Bohu, o slabosti, která ulpěla od té doby na duši každého z nás a svádí ji neustále chtěj nechtěj k hříchu a vedla by jistě k jejímu věčnému

zatracení, nebýt neskonale lásky boží, která dává člověku možnost vybřít z hříchu a smířiti se s Bohem zpovědí a pokáním; a pak očištění a znovuzrození, životu vrácení, smíme prý přistoupit k stolu Páně, býti účastni nejvyšší milosti a nejvyššího štěstí: býti spojena již zaživa s Bohem, přijmouti skutečné tělo a skutečnou krev Pána našeho, Ježíše Krista, jež za nás, nehodné, na zhlazení hříchů našich byla vylita na Golgotě...

Jindy bych byl poslouchal s otevřenou vnímavou duší a opíjel se v tichém slastném vytržení slovy katechetovými. Dnes po prvé klouzala po mé bytosti hlúše, odrážela se od ní, chladné a lhostejné, jako od hutné nepropustné stěny. Seděl jsem zatvrzele v těžkých dumách, jichž předmětem byl můj nebožtík strýc. Jakápak láska boží, říkal jsem si, svíraje trpce a odmítavě rty, když zabila mého krásného, dobrého, bohatýrského strýce? Když dala zvítězit nad ním zákeřné, nízké a mstivé tetě? Když můj strýc poslední chvíli, vzepětím celé své zmučené bytosti, ji odmítl jako lež a nespravedlnost?

A v duši uražené a zmučené strašným divadlem, jemuž byla přítomna, skládal jsem si mlčky slavnou přísahu, že odmítnu podobně jako strýc hostii, až s ní ke mně kněz přistoupí. Nic nechci vědět o bohu lásky, který zabíjí! Nic o celé té vylhané pohádce, pod níž se skrývá strašná skutečnost: dříve či později projeví se jistě; ať jest tu tedy raději dnes než zítra! Nechci být zbabělcem, který zamhuřuje oči před propastí, namlouvá si nebo nechává si namlouvat, že jí není! Chci pohledět tváří v tvář pravdě, byť mne to život stálo...

V pátek odpoledne měli jsme jíti k zpovědi. Vykonal jsem to z přinucení, zcela mechanicky, jako pouhou formalitu, bez nejmenšího vzrušení. Den předtím večer vypsál jsem si ze zpovědního zrcadla jednotlivé hříchy, jak tam byly uváděny, a druhého dne odpoledne šel jsem s ostatními spolužáky bez hrůzy i bez nadšení do děkanského kostela k zpovědi. Odříkal jsem předepsané formule, odříkal mrtvě a nezúčastněně i svůj seznam hříchů, lhostejně a klidně odpovídal jsem na otázky zpovědníkovy

a odmodlil se pak zcela mechanicky před hlavním oltářem několik modliteb, které mně uložil za pokání. A šel jsem domů kupodivu klidný ve svém rozhodnutí, tak klidný, až jsem vzbudil pozornost své dobré matky, která vyčtla z mé tváře, z mého chování něco nebývalého, co mnou zmítalo a co mne pustošilo. Přitáhla laskavě mou hlavu k sobě na klín a chtěla se důvěrnými otázkami přiblížit šetrně mé duši, vynést mé tajemství na denní světlo, osvobodit mne od temné muky, která mne oddělovala od ostatního světa a uzavírala v žalář, v němž bych jednou zkameněl... Ale vyvinul jsem se s pláčem jejím ramenům i jejím dotazům. „Bolí mne dnes strašlivě hlava, maminko,“ řekl jsem na vysvětlenou a poprosil ji, aby mně dovolila výjimečně dnes ulehnout dříve než jindy.

Ale nespal jsem, nýbrž leže nznak, ruce pod hlavou, přemítal jsem o obsahu tohoto podivného dne. Neboť i dopoledne přihodilo se něco, co mělo osudný význam v mém malém životě: to, čeho jsem se tolik bál a co, když posléze přišlo, přijal jsem s klidem, jehož bych se byl nikdy do sebe nenadál. Dnes dopoledne byla mně konečně stržena maska vynikajícího nadprůměrného žáka... Od devíti do desíti byla hodina počtů. Učitel zavolal mne k tabuli, kde jsem měl rozřešit jakési složitější dělení. A nejenže jsem je nerozřešil, nýbrž vyšlo najevo, že neumím ani bezpečně násobilku. „A to je pěkné,“ řekl posléze rozezlený učitel za velkého gaudia celé třídy, jež se účastnila výkřiky radosti v ději mého pozvolného odhalování a konečného usvědčení; „dlouhos mne, chytráku, klamal. Nyní vím, na čem jsem s tebou. Snížím ti podle toho známku.“ Usedl jsem do lavice zahanbený sice, ale nezlomený. Vzdor dodával mi síly, že jsem čelil klidným pohledem jemu i svým mstivým spolužákům. „Budeš se mně nyní mstít za vlastní hloupost,“ pomyslíl jsem si. „Tos měl již dávno vědět, že málo umím; od čeho jsi učitel, ne-li od toho, abys to poznal?“ A tak obrátiv hrot dnešního příběhu proti němu, dopracoval jsem se jakési vnitřní svobody, která mne přiměla pod posměšnými pohledy celé třídy a dala mně nésti s klidnou pohrdou mou dnešní porážku...

Konečně! řekl jsem si v posteli již v polosnách. Konečně padla ta lež, která mně byla tak protivná, o niž jsem nestál a již mně vnutila jen hloupost druhých; k níž mne poutala jen má slabost! To byla celá má vina. Dnes jest odpykána napolo, zítra bude odpykána zcela! Byl jsem statečný již dnes; zítra budu ještě statečnější, jistil jsem sám sebe; a jakýsi slastně hořký pocit hrdosti a pýchy zaplavil mně zmučený mozek...

Ráno jsem se nadobyčej záhy probudil: slabé zamrazení proběhlo mnou s prvním chladným úsvitem časného zimního dne, prvního sněžného dne, který se venku jiskřil. Matka přistoupila ke mně, nesouc nejistotu a znepokojení ve svém líbezném, pokorném, fialkovém zraku, a kladla mně starostlivě ruku na čelo i na tepnu, aby vyšetřila, nemám-li horečku; odsunul jsem jí ji zcela jemně, přemáhaje se ze všech sil, abych nepropukl v pláč: tak mně byla v tu chvíli blízka, že, cítil jsem, musím ji o ždibec od sebe odstrčit, nemám-li se do ní přelít celý... Pak rychle jsem vyskočil z postele a jal jsem se s kvapem mýti, česati i strojiti: bylo mně stále, jako bych běžel v dostizích a jako by mně mohl dojit dech, dříve než doběhnu cíle...

U kulatého stolečku, u něhož jsme obyčejně snídávali my dva, já a matka – otci posílala již dříve snídani do jeho pracovny –, zasedla dnes po prvé matka sama; a jak hleděla na mé opuštěné místo, zachvěla se náhle, jako by jí to bylo zlým znamením.

Oblékal jsem ve spěchu již v předsíni kabát a bral si s hřebíku již klobouk, když jsem zaslechl z pokoje ještě její volání: „Pojď sem, dítě! Ať tě pokřiju! Vstupuješ vlastně dnes do života; začínáš býti dnes dospělý. Ať tě nepotká nic zlého! A aby Bůh bděl nad tebou! Buď moudrý a pamětlivý jeho přikázání! Je láska sama a moudrost sama a řídí ve své dobrotě všechny naše kroky. On posílá, co nás má potkat...”

Vběhl jsem chvatně k ní do pokoje, a políbiv jí jako v letu ruce, vydral jsem se z jejího objetí a úprkem hnál jsem se po schodech na ulici a odtud na náměstí, do děkanského chrámu, kde jsme dnes výjimečně měli mši školní a mezi ní své první přijímání.

Kostel hlaholil již sborovým zpěvem i varhanami, když jsem do něho vkročil a se protlačil ke své třídě do jedné z prvních lavic nalevo. Kněz začínal právě sloužit mši; za chvíli dojde k pozdvihování a po něm k přijímání; až kněz přijme tělo Páně a krev Páně, dojde řada na nás, nejmladší křesťany, dnes vlastně po prvé celoprávné údy obce boží; poslouží pak i nám svátostí oltářní, dnes po prvé...

A všechno míhá se takřka v letu před mým zrakem. Hned jest tu pozdvihování; a za chvíli přistupujeme již v řadách, které odpočítává a řídí učitel, před oltář, k mramorovému zářícímu zábradlí, tentokrát povlečenému sněhobílou rouškou o měkkých krajkách.

Klekám již jako ostatní k zábradlí na pokyn učitelův těsně u levého konce; a vidím již i slyším již, jak kněz začíná podávat od pravého konce a postupuje rychle do středu. Ještě několik chviliek a vidím jej již, jak, vzdálen ode mne asi ob tři nebo čtyři hochy, zdvíhá z kalicha hostii, a pronášeje latinskou formuli, klade ji jednomu z nich do úst. Nyní... nyní stanul již nade mnou a vyjímá z kalicha hostii určenou pro mne. Slyším nad sebou šepot latinské věty, ale nevidím nic: zavřel jsem oči a stiskl k sobě neprodyšně ústa. „Otevři ústa!“ vzkřikl kněz náhle hněvivě. A poněvadž mu hned nevyhovuji, vpouští hostii nazpět do kalicha, shýbá se ke mně a dvěma prsty rozpjaté dlaně, palcem a prostředním, stiskne mi tváře, až zasyknu bolestí.

Ale v tu vteřinu vlily se mi slzy do očí a kácím se nazad.

A vidím již jen svou dobrou matku, jak mne zachytává do svého náručí...

Vyčtla ráno z mého vzrušení, že se děje ve mně cosi neobyčejného; tiše, plíživě, aniž jsem o tom věděl, následovala mne do kostela a postavila se před chvílí, aniž jsem ji postřehl, za mne. A nyní podchytila mne a odvedla mne do sakristie, kde mně tři spánky kolínskou vodou, jejíž lahvičku vyňala ze své brašničky...

Naučila se mne odtud již často v životě podchycovati, má dobrá, něžná, pokorná matka; a pokud ona byla naživu, neudeřil jsem se věru nikdy při takovém pádu o kamení...

„Váš synek jest příliš nervosní, příliš vznětlivý,“ řekl kněz večer toho dne mému otci, když jej potkal v aleji bezlistých lip, vedoucí od děkanství na náměstí. „Měl byste ho trochu otužovat studenou vodou.“ A dával hned otci podrobné rady, kolikastupňovou vodou a jak dlouho mne polévat a jak mne pak třít prostěradlem. Byl vášnivý kneippián a propagoval kde mohl nauku svého mistra.

Z mého duševního zápasu neuhádl ani písmenky... pro mne dostatečný důvod, abych jím již nadobro opovrhoval.

Tchýní

Byla kupodivu drobounká a slaboučká; řekl bys: hle, křehká princeznička, princeznička z dragantu. Měla dětskou hlavičku, která ukazovala pod dvacet. Měla zlatoplavý vlas, který ukazoval na červen, kdy kvete země a stéblo obilné začíná tížit bobtnající klas; kdy země je potřísněna vlčím mákem a koukolem a smolničkami a nebe je vysoké vystříklou pěnou oblaků.

Měla temně fialkový zrak, stále udivený, přes to, že její oči mnoho plakaly: jako by si nemohly a nemohly na pláč zvyknout a vždy znova a znova žasly, že přece k němu došlo. Měla bolestnou tvář zakřiknutou a popleněnou, jako by ji někdo porazil na zem, a celé stádo pokoření, muk, urážek běželo po ní nejinak než stádo buvolů nebo žiraf nebo vepřů nebo jiné nečisté zvěře a vrylo do ní stopy svých kopyt, stopy, z nichž se nikdy neomyješ, ačkoliv jsi bez poskvrny.

Jsou bytosti, které přijdou k nemoci, neštěstí, úrazu a nevědí jak, a jiné, které přijdou k úspěchu, bohatství, štěstí a nevědí jak. Evža přišla takto k dítěti.

Bylo jí patnáct. Její první objetí bylo hned početím. Jako by přišla na svět jen proto, aby vzala na sebe tenhle kříž. Jako by si osud řekl: Hoho, teď tě mám! Jisté je jisté. Cožpak kdybys mně chtěla utéc! Cožpak kdyby ses po několikerém objetí odvrátila znechucena od objímání a vstoupila třeba, hehe, do kláštera? Proto ti nadělím tvůj kříž, jako se naděluje smůla v kartách: v „černém Petru“; hned na konci první hry.

Bylo to na výletě, který podnikla s několika školními kamarádkami. Vyšly si se svými přáteli nebo ctiteli do první blízké vesnice na posvícení. Tančily několik kol s vesnickými junáky, zatím co jejich přátelé, městští synkové, vyváděli vesnické krasavice: byla to hra, ó, zřejmě hra. A hrou bylo pak i všecko, co se dalo v lese, do něhož se se soumrakem rozptýlily, provázeny ne již selskými chasníky, nýbrž svými městskými chlapci. Všechny tenkrát do toho

padly; všechny si zahrály... každá se svým. Ale jen ona v tom uvízla. Hehehe. Docela tak jako v zamrzlíku. Ostatní uklouzly, ona se chytla. Opravdu: jako by teprve tím ten nedělní výlet našel svůj přirozený konec, na který čekal a který patřil jaksí k věci.

Její svůdce byl obstarožný učitel, který se k ní přitíral tím vytrvaleji, čím otevřeněji jej od sebe odpuzovala. Odkud ta jeho přilnavost? ptala se později tak často sama sebe. Nu, byl asi zjednaným nadháněčem tvého údělu. Snad mu slíbil i nějakou mzdu... mimo tebe ještě nějakou mzdu... i to je možné.

Tehdy po prvé jely po ní jeho veliké červené ruce jako ohromná opářená račí klepeta, tenkrát po prvé zkusily ten přivlastňovací tah, který později tolikrát automaticky opakovaly, ten tah, jemuž čeliti neměla, žel, dosti duchapřítomnosti. Tenkrát jí po prvé zatemnily zrak ty ohromné opážené tlapy, hrozné jako objetí medvědů: po prvé se takto na ni sápal, rvaly jí šat, trhaly s ní prádlo... Tenkrát po prvé se tak na ní rozsvítily jeho mlsné kocouří oči, jindy ospale mžouravé za zlatým skřipcem zavěšeným na kovové šňůrce, která se tak ráda zaplétala do podivně nevkusného řetízku hodinkového, spleteného z temně černého vlasu. Brr. Jaký odporný pocit byl pro ni v pohledu na tenhle slizký řetízek, až tajemný ve své ohavnosti, jako by byl upleten zvláště pro účast v nějakém krvesmilném poměru nebo pro liturgii v nějaké pohlavní zvrhlosti... Husí kůže jí naskočila tenkrát a v hrdle jí šimralo, jako by bylo drážděno brkem. Zdálo se jí, že musí zvracet od jednotvárného poskoku toho oplzlého řetízku na mastném břiše, bobtnajícím před ní jako mrviště znepokojené náhlým přívalem vody.

A když šla s ním za šest měsíců nato, již s útěškem, k oltáři, cosi jí nutkalo, aby se vrhla na ten řetízek a zpretrhala ho celý: násilím musila odvracet od něho své oči, nyní již studánkově ustálé a ustydlé. A když jim kněz vázal ruce, zdálo se jí, když přitom zamhouřila zrak, že jest to tím podivně ošklivým řetízkiem, narostlým do velikých, velikých rozměrů, a ne štolou. Viděla před sebou ten ohromný, několikapramenný řetěz a málem by byla omdlela.

Jednou, krátce po svatbě, když muž odešel do školy a zapomněl jej doma i s hodinkami, přistoupila k němu a prohlížela jej dlouho; pak se ho opatrně dotkla, ale hned utrhla ruku, jako by to bylo něco živého a mohlo jí to ublížit. Vtom vešlo dítě se vzkazem učitelovým; žádal ji, aby poslala za ním zapomenuté věci. Nevěděla proč, ale zarděla se, když dítě tu věc jmenovalo jejím jménem; a zmatená, zabalila ji do papíru, a hledíc stranou, dala ji tomu dítěti. Byla ještě plašší, když se vrátil ze školy, jako by to byl on sám, kdo ji přistihl při pozorování toho podivného, až tajemně ohyzného předmětu.

Brzy potom se jí narodila holčička, která, zdálo se jí, měla jeho kočičí oči a vlasy zcela tytéž jako ony, z nichž byl spleten onen řetízek. A čím víc rostla a čím víc jí hlavička černě obrůstala, tím víc byla matka přesvědčena, že onen řetízek byl tajemně zúčastněn v jejím vzniku a zrodu. A proto hořkla jí radost z práce, na niž se kdysi tolik těšila: česati vlasy své dcerce.

Jožka rostla a brala na sebe zvolna všechny vlastnosti svého otce; nebo byly v ní a jen se zvolna, jedna po druhé, odhalovaly? Začínala být vzpurná i zarytá jako on a hrubá k ní jako on. Jakési soustředěné výsměšné opovržení matkou vrůstalo mezi její černé obočí, málem srostlé nad nosem, a zablýsklo chvíli co chvíli v její divoce krásné zbrojné hlavě, která k ní lákala již od dětství všechny hochy a činila z ní přirozeně náčelnici v jejich chlapeckých hrách a půtkách. Vůči zakřiknuté plaché něze své matky byla den ke dni popudlivější a všechno laskání, s kterým se jí Evža snažila přiblížit, zetřásala ze sebe jako odporný hmyz. Jednou, když jí chtěla učesat její hustý, vzpurný vlas, vysykla s líčenou bolestí a odstrčila ji od sebe: „Ale vždyť mně trháš vlasy; což to nevidíš?“ Od té doby poklesly Evži ruce vždy dřív, než donesly hřeben k dceřině hlavě, i když po nich nesjel onen blesk odporu, který se nyní častěji a častěji rozžehoval v smolných očích Jožiných, doprovázen krabatým nakrčením jejích rtů, zaříznutých hluboko do masa, a proto poněkud vyšpulených.

A tak si uvykla choulit se do sebe a žít v němé plachosti vedle toho dvojího zpupného sobeckého zdraví, mužova i dceřina, zimomřivá jako lidská osika, roztrásaná každým závanem větru,

který u nich kroužíval často po chodbách i v pokoji, neboť žily v domě na návrší, který býval kdysi klášterem, chladným v létě, chladnějším v zimě než kterýkoli jiný dům v městečku. Každý jeho dotyk projel jí od hlavy k patě, pod každým svinula se hlouběji do sebe, pod každým trochu zneprítomněla duchem, ale také zkrásněla a jaksí omládla tváří. Byly chvíle, kdy postavit vedle sebe matku a dceru, byl bys hádal dceři víc než matce: tak přetěžoval vzdor a odboj Jožin její smědou urputnou hlavu, k ostatnímu tělu poněkud neúměrně velkou.

Jednoho dne oznámila dcera matce zcela stručně, že se zasnoubila a že ji její ženich dnes navštíví; oznámila to jako prostou skutečnost, o níž se byla dohovorela s otcem a pro niž si získala jeho souhlasu: souhlas nebo nesouhlas matčin, rozumělo se samo sebou, nerozhoduje. Evža přijala to s jakýmsi nervosním škubnutím ramínky, o němž by nikdo nedovedl říci, bylo-li z rozpaků nebo z bázně nebo z nesouhlasu. Ale vtom již někdo zazvonil a za chvíli uvádí dcera, rozjásaná, udýchaná, do pokoje mladého štíhlého muže, kterého jí představuje jménem. „Dobrý den, paní tchýně,“ praví muž, jak se zdá Evži, s jakousi nadutou shovívavostí a pokouší se dokonce nalézt její ruku a políbiti ji.

„Tchýně, tchýně –,“ zaštkala slabounce Evža a zhroutila se do sebe. Bylo jí, jako by ji šlehl někdo bičem po tváři. Oplzlým šprýmem zdálo se jí vždy tohleto slovo a teď jím byla vyčastována tímto neomaleným klackem, kterého vidí v životě po prvé, dnes, v den svých dvaatřicátých narozenin...

A zase někdo klepe.

A do pokoje vchází růžový stařeček, červené tvářičky a chytrá, neposedná ještě očka v pění bílého plnovousu a hustého vlasu. Rozhlíží se po jizbě, hledaje někoho nebo něco, čeho by se zachytil. Mladý muž se vzpomíná a praví: „To je můj dědoušek, byl mi vždy na místě otcově. Přišel se podívat na mou radost.“

A dědeček, dosyta se rozhlédnuv a prozkoumav pečlivě matku, která tu stojí zmatená, do sebe zesutá, pošukávající ramínky, obličej v zástěře, a dceru chladnou, povýšenou, nasupenou a bojovnou,

přistupuje k Evži a praví šeptem: „Nu, panno nevěstinko, neplačte!
Upokojte se! Kdopak by dnes plakal?“

Šustrprincezl

Kněží a vojáci dělili se o život krajského města na národnostním rozhraní. Sídlo podmaršálkovo a biskupovo mělo něco z charakteru černé i zlaté velmoci. Do zamlklého biskupského paláce a dvora zapadaly vřeštivé zvuky trubek i víření bubnů z nedalekého cvičiště a zaléhaly i do kostelů v čas pašijový. Ale jinak šel obojí živel, vojenský i církevní, klidně vedle sebe, splýváje jen o velikých svátcích, jako o vzkříšení nebo na Boží tělo, kdy poddůstojníci s nasazenými bodáky tvořili čestnou stráž kolem baldachýnu biskupova a setniny vypalovaly z pušek rachotivé salvy.

Na předměstí, mezi nízkými domky, většinou šindelovými nebo i doškovými, zdvíhal se starý barokní klášter, podobnější pevnosti než budově církevní. Hrdě se týčilo a vysoko jako loď plulo nad drobnými domky rustikové stavení, k němuž se poutal větší zájem obyvatelstva než k paláci biskupskému. O bílých kněžích, o jejich bohatství, učenosti i milostných pletkách, ať skutečných, ať domnělých, vypravovaly se celé legendy, ačkoliv málokterá z žen pronikla do nitra klášterního. Před klášterem nejmenší a nejvíce roztrhaná a zanedbaná chalupa patřila ševci Vaňousovi – jedno z mála českých jmen v tomto zněmčeném městě.

Byl to nejpitvornější patron, jakého si jen dovedeš představit. Na vysokých křivých, hulánských nohách seděla malá suchá ptačí hlava, jakoby sňatá se šibenice, s dlouhými převislými vlásky jakoby deštěm vyplavenými. Jako by nějaký opilý bůh nalepil na sebe tu dvojí půlku těla, tak málo spolu spřízněnou, tak různorodou. A opravdu: ty dvě půlky přely se spolu neustále. S těma nohama nemohl sedět u verpánku a s tou malomozkovou hlavou nemohl jednat, podnikat, obchodovat. Byl to trapný smolař. Provozoval devatero řemeslo, které neustále měnil; teprve desátému, bídě, zůstával věrný. Jeden čas koňařil, jeden čas šindelařil, nejdéle ještě karbanil. Činil, co musil, ale co musil, bylo jaksi zbytečné. A doma zavazoval neustále, vyplňuje svýma křivýma nohama mnohem více

plochy, než kolik příslušelo té drobné hlavě, která jako by volala po ptačím trupu a po kleci. Jeho krásná žena, kdykoli šla mimo něj, nazdvihla z opatrnosti sukně a odtáhla se rameny, jako by šla kolem močidla a bála se z něho nádhry, nebo alespoň kolem nedostaveného domu ještě nenatřeného.

Byla čirá záhada, jak přišel tenhle zpitvořený zmetek k své ženě, snad největší krasavici v celém dvacetitisícovém městě. Byla to žena lvice. Postavy prostřední, měla velké sršivé oči žen života lačných, třeba se jí již kolem třeshňových rtů rýsovala první tucha zatrpklé vrásky z životního rozčarování. Její smyslnost a vášnivost pobuřovaly kdysi město; to v době, kdy byla počata Truda. Krátce po jejím narození jako by však přešla tato vášnivost do jakéhosi mírnějšího pásma diskrétnosti i společensky přípustnější.

V té době voněla již paní Gréta levandulí klášterního prádla, vůní, které tak dobře odpovídal její úsměv, nyní pravidelně již posmutnělý. Po městě se šušovalo, že si ji oblíbil páter inšpektor a po něm ji prý měl děkan a po něm jeden kaplan. Ale paní Gréta hrdě týčila svou hlavu z kalu pomluv jako polovy kopaná socha Venušina z bláta tiberského. Jakého původu byla Truda, nikdo se nemohl nikdy dohadat, a nejméně již její malomozkový otec. Ale často skláníval se nad kolébkou dítěte plavý dragounský oficír, který docházel k Vaňousovi za záminkou, že si objednává u něho jezdecké boty, zvláště důkladné a pracné, na nichž mu velmi záleželo, což ospravedlňovalo jeho časté návštěvy v dílně ševcově. Snad to bylo příčinou, že si Truda zamilovala v dětství všechno pestré a třpytivé. Neboť tento oficír dával jí vždycky hrát si se svými zlatými šňůrami, řemeny i portepée. A stačilo i později, kdy oficír již nedocházel k Vaňousům, poněvadž byl přeložen k jiné posádce, ukázat plačícímu dítěti zlatou cetku, aby okamžitě zmlklo a záhy se i usmálo.

Když oficír zmizel, jako by slunce zapadlo. Vystřídali jej kněží, jichž se dítě bálo a před nimiž se zpočátku ukrývalo. Jak se bránilo, když některý z nich neobratně je pozdvihl, aby je pochoval! Jak skrývalo svou kučeravou hlavičku do černého kabátu nebo do bílé

kleriky! V takovém položení dovedlo volat i o pomoc ke svému křivonohému otci, který mu jí ostatně nikdy nedonesl, snad z přílišné úcty k černému panstvu.

Zlato, které si tak zamilovalo, bylo pro ně nyní jen před chalupou. Před ní sedalo v létě a na jaře celé hodiny, němě zadíváno do slunce, které rozehrávalo jeho hubené ručky k trhaným pohybům jakoby přelévajícím jedny paprsky do druhých; nebo zdvíhalo lačně své hladové oči od svých ubohých hraček za švadronou jezdců, kteří zvířili ulici a prostoupili její šed' blýsknavou hrou svých přílbic a šavlí.

Truda, stále nějak nesvá, stále nějak tupě zasněná, rostla jako z vody; třináctiletá, působila dojemem šestnáctileté. Ve škole zakoukal se do ní hubený katecheta řádový, jestřábího nosu a velikých oráčských rukou, a odvedl si ji se zastřeným souhlasem její matky na nebohatou venkovskou faru, na níž byl ustanoven farářem nedlouho poté, co Truda vychodila měšťanku.

Jaká žalná fara, jaká žalná ves! Kostel a fara stály na vrchu jako opuštěný pomezí kámen, nějak holé, jako strom v zimě, bičované neustále větry. A hřbitov, celý propadlý do hrobů se zemí srovnaných, hleděl ze všech stran do oken farských jako nekonečná nevyslyšená prosba nebo hrozba... nedovedla toho nikdy rozřešit. A jak nepřátelsky přivítala Trudu vesnice, která nestála o tohoto faráře a přijala jej vlastně z donucení. To slovo „Šustrprincezl“, které jí tolik lichotilo, když je zaslechla šeptáno v městě, ať kamarádkami, ať dospělými, syčelo nyní a ječelo na ni ze rtů uličníků nebo hvízdalo jí kolem hlavy jako kamení vrhané nenávistí a opovržením.

Jak hrubě probouzel život v Lískově tu lenivě zasněnou krasavici z jejích dum! Jak odporný byl jí ten dotěrný kněz, vracející se pozdě večer domů z hospody, v níž si při dardě nebo mariáši hleděl naklonit své nepřátele! Jak páchl polibek z úst zvyklých na dlouhou dýmku! Jak plenilo jeho vystydlé objetí! Prach starostí začal rozleptávat čisté tahy tohoto sluncového dítěte, které farář nutil starat se o dobytek v chlévě a na jaře rýt a kopat v zahradě a v létě ji zalévat!

Kolik let tak žila potupená, zneuctěná, kdož to ví? S mlčením podivně zarytým nesla své jho. Nemluvila skoro, tázána odpovídala jednoslovně. Proč žila? Sama toho nevěděla. Pro nějakou velikou chvíli, která snad přijde? Pro nic?

Přihnala se válka. Zableskly se zbraně, zaduněla děla, zaječely pruské vojenské píšťaly. Vojska zaplavila krajinu. Pohybovala se, posunovala se, přelézala se jinam, mizela jakoby vsáknuta do země. Nesmírně pestré mraky napětí, dojmů, bázně, touhy, strachu hnaly se kolem ní a obtáčely ji svými stíny a rouškami. Občas hřměla děla a jedno odpoledne zachvívala se hora, na níž stál kostel a fara, temnými otřesy jako rodící žena. Signály trubek rozsávaly stříbro po krajině a zlaté odlesky hrály na vodách řeky, kterou se brodily celé pluky jízdy.

Tupě zamyšlena sedala Truda před farou na lavici, oči rukou přicloněné před vším tím mihotavým a třepetavým, zvlněným i rozjiskřeným, duši vyděšenou a hotovou k odletu jako plachou holubici, zahleděna do údolí, kde se převalovaly všechny ty barevné vody lidské i zvířecí, vychrtnuté sem z tak vzdálených světa konců. Někdy sňala ruku s čela a napráhla ji směrem k údolí, jako by tam někde byl ten sluncový oheň, na němž se toužila hrát a který tak dávno ztratila.

Jakési vichření neslo se světem. Věci, které stály včera ještě pevně, vytahovaly své nohy ze země a dávaly se na pochod. Kdejaké vřetení lidských nebo zvířecích nervů svinulo se rychle a vrhalo se do té povodně dějů, která se hnala těmi údolími.

Jako by všechno nutilo k spěchu, k rychlému rozhodování. Dohnat zameškané! Neopozdit se! První vykročit! První útočit! Nezaspat! Nadběhnout si! To jako by k tobě volali věci i lidé; tím jako by na sebe pokřikovala i zvířata polní i lesní. To vracely ozvěny skal jako divoký smích odpovědí na loudavé otázky nebo melancholické váhavé písně. Bylo to cosi jako pozdvižení uspaných revolt, umlčených živelů, zatlačených a zašlapaných snů. Neskutečné a snové stalo se naráz pravdou, umlčené a promlčené hlásilo se o život. Požáry hořely všude a odlesky ohňů propalovaly se hluboko

i do temných vrstev vod. Květiny, které kvetly jindy na lukách a v hájích jen v noc svatojánskou, jako by rostly nyní na doškových střeších jako netřesk na dosah ruky a ženy požívaly je i ve všední dny magickým srpem své krve.

Rozšířenýma nozdrama pila Truda toto zvichření dějů, zvlčení lidí, pohnutí časů. Celý ten bouřkový vzduch, všecku tu rychlou záměnu kolébek v hroby a hrobů v kolébky. Jakási veliká lhostejnost, která nevyklučovala nejostřejší zvědavost a kruté pozorovatelské zahledění se, padla na ni.

Jednoho dne zazvonil u fary mladý důstojník. Cvrnkly ostruhy, ruka vznesla se k čáce. Chtěl mluvit s farářem. Ulekla se ho jako vraha, slova ze sebe nemohla vypravit; a když ho vedla přes chodbu do farské úřadovny, chvěla se pod ní kolena. Byl celý jakýsi plavý a plápolavý jako plamen: cítila jeho modré oči, zatím co šla před ním, jak ji obešly celou a zastavily se na pleci, kde měla mateřské znaménko. Bylo to, jako by jarní slunce, v němž si hrávala před lety před roztrhanou chalupou svého pitvorného otce v rodném městě, sestoupilo na zemi a vtáhlo ji do svého zlatém zvonícího kruhu.

V mrákotách prošla jí ta noc i druhý den, celý roztřepený do stínů a šmouh. Byl snad proto tak vlhký a studený, aby jí dal tím víc zatoužit po jejím slunci? Byla sama doma, ten druhý večer; kněz odešel s viatikem. Horečná, úmyslně zády obrácená ke dveřím, kudy musil vejít, o okenní rám opřená, mdlá a podklesávající, stála nedýchajíc. Vešel bez slova, bez pozdravu.

Přistoupil k ní a položil jí ruku na rameno tím vlastním posunem, jehož tajemství zná zcela málo mužů. Vzhledla k němu provinile jako dítě a naráz pochopila, proč zde žila v písku a popeli celá léta: pro tuto chvíli, jen pro ni, pro nic jiného. Čekala právě na tenhleten posun a na nic jiného.

Ruka si přivlastnila plec, pokojný a nepochybný pohled celé tělo a celou duši. Ani farář, když se vrátil večer z cesty od nemocného, ani ves, když se ráno probudila a vymnula si ospalé oči, nenalezli již Šustrprincezl.

Pokažený den

Třináctiletá Lenka Šehavcová probudila se dřív než jindy, a oči nevymnuté, plížila se po špičkách k oknu své ložnice. Vytáhla roletu s podobnou rozpačitostí a bezradností, jako by obracela list v zapovězené knize. Srdce jí bušilo nedočkavostí a plamínek nepokojné radosti poskakoval jí hrudí snad již hodinu před procitnutím. Jaké bude dnes počasí? Měla smluvený s bratrancem celodenní výlet do vesnice za městem. Vytáhla roletu a široký úsměv slunce udeřil ji zrovna do hlavy. Až oči před ním zamhouřila. A protější stráž, skropená ranní prškou, byla jásavá až do prosvícení. Nesmála se, skoro výskala, a až sem viděla červený, drsný jazyk kozy chroupající výhonek bezový: tak byl vzduch sdílný. Byla to naděje? A v co?

Ustrojila se spěšně a vběhla do jídelny. Několik jejích menších sourozenců sedělo již za stolem a starodávná teta, vlasy rozčísnuty v šajtle, pohyby kostnaté, nalévala jim kakao z konvice do šálků. Slunce valilo se do pokoje a v něm smál se sněhovým úsměvem i cukr, i porculán, i ubrus. Byla ještě hodně dítětem: příjemně zavonělo jí kakao, které se pilo u nich jen v neděli.

Můj bože, jak malými zdály se jí ty děti! Tuhleta Bertička, jen o rok mladší než ona, jak byla směšná s tím ohrnutým nosíčkem, vyrostlá jaksi ze svých šateček, s rozklácenýma, příliš dlouhýma nohama! A Bertík, ten ubohý Bertík, komuže se podobal? Ó ano, už to má! Kostnatému, hranatému štěněti tamhle naproti od řezníka, které vráží do všeho i čumákem, i nohami, i ocasem. A Frantík, jaké ten má odstálé uši a snad bůhví i mokré, jako by si je byl špatně utřel po poslední koupeli. Tak dospělá a zralá si připadala náhle mezi nimi, tak vznešená, tak vzdálená, tak cizí! Nu ano, přemáhat se musí, aby je políbila. A ta tetička! Tak ubohá, tak scvrklá, tak venkovská, tak těžce zanedbaná! Jak si musí dělat násilí, aby se shýbla a políbila jí ruku! Ne, ne... to není společnost pro ni. Marta měla pravdu, když jí vyčtla onehdy, jak že je kafovitá a tetkovitá

a tak že nemůže rozumět a neporozumí nikdy takovým démonickým postavám, jako je Evžen Oněgin. Evžen se jmenuje také její bratranec a zdá se jí také démonický, a už proto by ráda rozuměla démonickým lidem. Umí býti tak povýšený a chladný, ten Evžen! Je to snad proto, že je klackovitý? Ne, ne: on je démonický.

Za hodinu tu bude a ona by si ráda ještě namázla něco vodovými barvami. Ráda by, aby ji přistihl při malování. Zdá se jí, že v tu chvíli je nejzáhadnější. A v duši kreslí si hned tu scénu: sedí u štafle, akvareluje tamhletu stráž a tváří se, že nezpozorovala jeho příchodu. A on stoupne si za ni a zeptá se náhle: Co to malujete, sestřenko? A ona, tváříc se vyrušenou, přejede si rukou po vlasech a řekne: Nic... jen tak: nudu svého srdce. To „nudu svého srdce“ zdá se jí velmi hlubokým a již čtrnáct dní myslí na to, jak umístit v rozhovoru ta tři slova.

Odběhla do svého pokojíka, napíná si papír, rozdělává barvy. I několik barevných skvrn stříkne na papír. Vtom se zvoní. Vejde Marta, ta odporná Marta, kterou nenávidí a která jí přece imponuje, zuby zahryzla do rtů, žel, musí si to přiznat. Je to přítelkyně? Je to sokyně? Nikdy se nemůže toho dohádat. Marta políbila ji jako vždycky lehynkým, studeným polibkem. Líbá tak člověk? Ne, tak snad líbá vítr, tak snad líbá víla, tak snad líbá vodník. Musila se velmi sebrat, aby čelila tomuto pokoření, které, zdálo se jí, vložila Marta do svého polibku. „Kondescenduje ke mně,“ řekla si, užívajíc bezděky slova, které měla stále na jazyku Marta. Ale vždyť já jsem také dáma, řekla si v mysli, alespoň od dneška jí budu. Což nechodím s milým také na výlety? Marta sedla na židli, přehodila nohu přes nohu a požádala Lenku o cigaretu. Lenka pokrčila rameny: „Vždyť víš, že nesmím ještě kouřit.“ Marta zívla: „Odpusť, nevěděla jsem, že jsi nemluvně.“ „To právě ne,“ namítla Lenka, ale Marta se již rozzívala na celé kolo. „Co jsi tak nevyspalá?“ „Ale, přišla jsem ve dvě domů, tancovala jsem u Sutnarů.“ To slovo bodlo Lenku: věděla, že tam chodívá Evža. „A s kým?“ „Ale, prosím tě, kdo si ty všecy mužštiny pamatuje, hemžilo se jich tam jako blech.“ „A mělas moc tanečníků?“ „Jako much.“ „A s Evženem jsi

netančila?“ „Evžen? Kdo to je Evžen? To je ten s těma dlouhýma, opičíma rukama?“ Lenka se zarděla. Ta mrcha, šlo jí hlavou, ta ví kam bodnout. Evžen měl skutečně nepoměrně dlouhé ruce, poseté rezavými chlupy. „Nu dovol, vždyť to není pravda, je z ušlechtilé rasy, po matce šlechtic...“ „Znám jen dvojí rasu, koňskou a psí,“ nato Marta a pohlédla výsměšně přimhouřenýma očima na Lenku, která střídavě bledne a růžoví. „Ale šla, husičko,“ vyskočila naráz Marta ze židle a štípala Lenku do brady, „snad není zamilovaná? No, nebála se: já jí ho nepřeberu, už pro ty dlouhé opičí ruce ne. Lepil se na mne, jen co je pravda, ale já mu dala najevo, že by to byla kondescendence... z mé strany.“

A znova se rozesmála hlučným smíchem, který zrovna opářoval Lenku. Probíhala všemi stupni od mrazení do horka. A pro slzy sotva viděla, když doprovázela Martu do předsíně. Vrátila se a rozplakala se na stole jako dítě. Jak dlouho se topila v svém hoři? Nevěděla; ale myšlenka, že může přijít každou chvíli Evžen a jak by to bylo pro ni trapné, kdyby ji zastihl v slzách, jí najednou projela. Vstala, šla k umyvadlu, navlhčila šátek a přikládala si jej na oči. A opravdu, brzy přišel nastrojený, nažehlený hoch, ten démonický Evžen. Byl poněkud sražený a přizrzlý, ale jinak číšnická elegance sama. Vůně z šátku v kapse omamovala ji vždycky tak, že si jednou řekla: Můj bože, jak by to bylo, kdyby mne přivinul k hrudi? Dnes měl v rukou rukavičky, které svítily jako čerstvě odkrytá půda na poli. Prohnul se v bocích, zazíval a řekl nějak unaveně: „Tak co? Je už hotova na ten vejšlap?“ Ta trivialita ji na vteřinu zarazila. „To všechno,“ pomyslíla si, „protože mne nezastihl u štafle. V jak jiných sférách bychom hned byli! Prokletá Marta!“

Takto nezbývalo jí než říci docela plaše: „Posaďte se, jsem tu hned,“ a odběhnout do ložnice rodičů, aby se dostrojila.

Vyšli na ulici. Všimla si, že měl klobouk naražený do týla, nějak pepičtěji než jindy. Točil v ruce hůlkou a pohvizdoval si odrhovačku. Můj bože, jak to bylo daleko od „nudy srdce“! Jeli tramvají na konec města. Vystoupili na konečné stanici a stoupali třeshnovou alejí nad předměstí, nad klášter, nad cihelnu, občas se

ohlížejíce za sebe. V žlebovitých vlnách padaly pole, zahrady, cesty, aleje stále níž a níž. Až je vpilo do sebe město, tam dole v té začouzené mlze. „Jestlipak by našla dům, kde bydlí?“ Těkala chvilku očima, pak napřáhla chvějící se ruku a řekla nazdařbůh: „Tamhle!“

„Šla pryč, je to tááámhle,“ řekl Evža a strhl jí ruku na pravou stranu. Zasmál se hlasitě, ale ji proběhlo horko z jeho dotyku.

A pak přišla již samá pole s vysokými, zelenými jařemi a ještě vyššími ozimy a s rozkvetlými třešněmi a rezivým borovičným lesem na obzoru. A pak přišlo již městečko, kterému se blížili nějak zezadu, jakoby od humen. První dům byl hospoda. Strakaté telátko, přivázano u kůlu, stálo na potácivých nožkách a bučelo do jarního dne. Řezník, který je koupil, popíjel v hospodě, zatím co několik městských dětí tupě na ně zevlovalo a jeden odrostlý klučina pošlehal je oloupaným prutem po zadních nohách. „Nedívejte se na ně,“ mínila k dětem rozšafně stará babka, „bylo by vám ho líto a nechutnalo by vám v poledne maso.“

Rozbité stany a boudy třepetaly svými plátny do teplého vzduchu a dráždily lehký vítr k přímému útoku i k poťouchlým záskokům. Po celé silnici až hluboko dolů, kde se vpíjela do náměstí, všude se něco pestřilo, míhalo, vlnilo, kničelo: faldovalo zraku i sluchu. Koupil jí perník a marcipán ve stanu, před nímž se šťouchala a chichotala venkovská děvčata ve zvonovitých sukních. Všeobecné veselí je nakazilo, lidé je strhovali k sobě a mezi sebe. Zastavili se u střelnice a on, drže hlaveň její pušky, učil ji, jak mířit, nejen do zavěšených vajec, nýbrž i do komíhajícího se kance se žlutýma očima. A smáli se pokaždé jako děti, když se minula terče, a tučná majetnice závodu nabíjela jí znova a znova pušku.

Otrhaný chlap na vratkých nohou, kalhoty záplatovány, čepici s jablíčkem na smolných, zamaštěných vlasech, přilákal je svým řevem k svému obchůdku. Na udupané půdě týčil se les hůlek a ti, kdo vsadili, snažili se hodit kovový kroužek tak, aby se navlékl na hůlku; a výherci dostávali pak darem buď kapesní nůž, nebo

zrcátko. Děvčata vesměs volila zrcátka a smějíce se přičesávala se hned a zhlížela se v nich hned.

Pak se šli pohoupat na americkou houpačku, před níž se týčila jakási nízká slavobrána s nápisem ve chvojí improvisovaným: Vzduchoplavba. Vojáci stáli v půlkruhu a smáli se dívkám unášeným do výšin v lodkách podobných velmi bednám; a jeden z nich popadl pihovaté děvče, když z ní seskočilo, a sevřel je do objetí tak upřímného, jako by mu ji právě vrátily břehy Ameriky. Potloukali se tak hodinu a Lenka zhládla jako již dávno ne. Sama řekla Evžovi, aby ji zavedl na oběd do prvního hostince, který se jim namane. I vešli k Zelenému věnci, což byla zájezdní hospoda na náměstí. Podomek v modré zástěře vyváděl koně a pach stájí plnil průjezd. Obědvali za zeleným stolem se zkříženými trnožemi a zapili oběd venkovským pivem, v němž by ve městě nesmočili rtů. A jako by tohoto pochybného oběda bylo třeba k dovršení jejich štěstí, rozesmáli se: a Evžen se snažil pod stolem uloviti její ruku. Toho bylo tedy třeba, aby zjhl? zamyslíla se Lenka.

„Myslíte, že budou hned tančit?“ šeptla k němu, když viděla vcházet do světnice pět venkovských muzikantů s houslemi, basou a plechy a usedat u podlouhlého stolu v rohu. Ale nedoslechla ani jeho odpovědi, když vtrhl do světnice mrak mladých hochů a děvčat, zvyklých tančit celé odpoledne až hluboko do noci. „Šla ven,“ míní Evžen, „umačkali by nás tady.“ Ale jí bylo najednou tak líto opustit tohle místo, kde, zdálo se jí, mohla by si po prvé zatykat se životem.

Vyšli na náměstíčko. Bylo liduprázdné. Vůněmi sytá, teplá vlna vzduchová přelévávala se pod sluncem a tise, přetichounce šeptala o polích, lukách, hájích a lesích, z kterých se sem vylila. „Prosím vás, co je to piknik?“ zeptala se Evžena, smíchem zakrývajíc rozpaky, a zavěsila se mu na rámě. „Víte, já to napolo vím, ale ráda bych to věděla docela.“ „To je dobré, ona neví, co je to piknik,“ šlehl se hůlkou do nohy Evžen. „To je společná svačina v přírodě. Páni i dámy vezmou si s sebou zákusky a vyměňují si je. Pan A. nabídne slečně B. třebas vejce s kaviárem a ona jemu výměnou na příklad

řízek studené husy.“ „To musí být krásné,“ zatleskala do rukou Lenka. „Pojďme si hrát na piknik. Tamhle je obora,“ ukázala slunečníkem na jižní cíp vesnice. „Ale kde má pléd? Vždyť musíme něco prostřít na zem.“ „Pléd? Ale ne, ten si přimyslíme.“ „A jídlo si také přimyslí?“ „Všecko si může člověk přimyslit.“ „I pusinky?“ „Ne, ty ne,“ ale hned se zarděla nad svou odvahou.

Vzala ho za ruku a chvílemi zrovna poklusem hnali se k ohradě. Buky, jilmy, vazy nalévaly poupata a květy: cosi pavučinově měkkého a hebkého smýkalo se po celé půdě a lepilo se na větve stromů. U zdi stálo osm lip, jako v radě. Lenka zpozorovala kruh, který tvořily, kruh zvlněný vysokou, hebkou travou. „Zde, zde uspořádáme svůj piknik,“ a utrhnuvši několik letorostů bukových, nastýlala je na zem. „Hleďte, to bude ten pléd, který jsme zapomněli doma.“ Jako by se byla vrátila několik let nazpět: pošetilé, hravé dítě byla, tonoucí v rozkoši hry, a nic jiného. Ani mentem slečna! Ohrnul své tlusté rty nad ní s hloupou, nechápvavou opovržlivostí. „Ona je opravdu ještě dítě,“ ale jí ta kritika jako by se netkla. Usmívajíc se v blaženém sebezapomenutí: „Tak, a teď se posaďte na ten můj pléd, nebojte se, že si zazeleníte šaty.“ A on: „O tohle kvádro se přece bojím, je nové, dovolila, svlíknu si aspoň sako.“ A odloživ kabát, opřel se zády o lipku; a zívaje častěji a častěji, přihlížel jakoby v mlze jejím horečně vystřelujícím pohybům, s nimiž hrála svou hru, úplně v ní utonulá. Přinesla odkudsi kus kůry, roztrhla ji ve dvě a podávajíc mu půlku: „Tohle bude pro nás šunka, že ano?!“ Místo odpovědi zabručel jen cosi z ospalé nudy. „Ale kde opatřit pohárky na víno? To bude nejtěžší. Nemáte nějaký nápad?“ Ne, neměl žádný nápad, brada jeho padala povážlivě k jeho hrudi. „Ach, už vím, počkejte jen chvílku! Tamhleta skupina dubů! Nejsou vzdálenější než tři minuty běhu: to by bylo pěkné, aby se pod nimi nenašly žaludy od loňska. Žalud, viděl jste někdy žalud?“ Zdvihla k němu oči. Zachroptil cosi nesrozumitelného. „Nu, což nevypadá žalud jako sklínka nebo koflíček na tácku? To budou naše vinné sklínky. Z nich si připijem.“ A vyskočivši, jako skotačivě kůzle hnala se přes pěšinu a přes mýtinu ke kytce starých, rozsochatých dubů, na nichž

byla nalepena, jako teninké hedvábné papírky. spousta dřavého rezivého listí od loňska.

Asi za pět minut vrací se Lenka od nich s prázdnýma rukama. Je jí skoro do pláče. Ne, nic nenašla. Ani jediného žaludu. Všecko odplavily podzimní deště. Nebo to shnilo v zimě pod sněhem. „Můj bože, co si počneme s piknikem? Slyšíte, nenapadá vás nic?“ A vryla se pohledem do hluboce nakloněné lebky Evženovy. „Slyšíte?“ Ale on nic. „Slyšíte?“ A tleská do rukou. Skokem je u něho a třepe jím za rameno. Ale Evžen zamručí cosi ze sna a spí dál těžkým spánkem opilců a nočních tuláků. „No tak, procitněte přece.“ A zase nic. Lence je do pláče. Můj bože, jak je ošklivý, kmitá se jí mozkem. Je každý mužský, když spí, tak ošklivý? A podivným, nedokresleným, jakoby zajíknutým gestem vytrásá cosi ze své sukénky. Co jen, můj bože? Nic, vždyť přece nemohly na ní ulpět drobtý z toho obrazného pikniku?

První a druhá

Byla to ohromná stará kůlna, ležela vedle dlouhých stájí pro šedesát koní, které byly nyní prázdné; a byla plna starých vybrakovaných dostavníků a jiných kočárů. Bývala to kdysi veliká a slavná stanice na hlavní císařské silnici spojující dvě veliká města. Dnes byla ta štace již dávno zrušena, dostavníky tudy nejezdily a z celé staré slávy zbyl ohromný dvůr, který zarůstal travou a lopuchou, prázdné stáje a tato kůlna, která byla jakýmsi hřbitovem vší té staré důstojnosti. Proto prý tu o půlnoci strašilo jako na všech hřbitovech. V starých kočárech to harašilo, praskot biče býval slyšán ve vzduchu a cosi jakoby dupot koňských kopyt, bijících do mlatu uježděné silnice, – tak aspoň tvrdila domovnice ze sousedního domu, která někdy v noci musila přes dvůr otvírat branku zahradní některému opožděnému chodci, který šel od dolejší strany. V té kůlně stála spousta starých rezivých dostavníků s rozbitými skly okenními, s prasklými koženými střechami a oprýskaným lakem; ale byly tu také ještě barokní a rokokové karosy na tlustých pružných řemenech, skleněná kupé obložená zrcadly dnes již oslepnými nebo roztříštěnými – kupé jakoby stvořená, aby vozila princezny nebo dvorské slečny do plesů v záři smolných pochodní nošených maskovanými bradatými perkmoníčky.

Pusto a mrtvo bylo celou noc a celý den v kůlně, jen na podzim a v zimě kolem čtvrté docházel sem, doprovázen starým olysalým sluhou, dvanáctiletý Otík, synek majitele té bývalé pošty, vyčouhlý hoch jakési plaché zmařený krásy, dítě vášnivě samotářské a hrdé, které se vyhýbalo kamarádům, mnoho čtlo a samo si dopřádalo v obraznosti tu svou podivnou nesoustavnou četbu a samo si rádo strojívalo zvláštní neobvyklé hry. Starý sluha ve vybledlém šosatém kabátě o ocelových knoflicích zapálil si dýmku, posadil se na lavici a brzy klímal, zatím co hoch se rychle převlékl do jezdeckých šatů, které měl ukryté v jedné zadní dostavníkové bedně, vylezl na kozlík, a poštěhávaje bičem, rozehnával obrazné koně do

nejrychlejšího klusu. Snoval si děje ze starých romantických knih. Byl v obraznosti rytířem, který unáší princeznu, zamilovaným dobrodruhem, který ujíždí s lupem vzácného drahého kamení do cizí země, kde ho čeká milovaná žena, pronásledován jezdci vladaře, kterému uloupil poklad. Takové nebezpečné hry hrál si tento bledý hoch o velikých černých očích, s kolmou tvrdou vráskou mezi obočím. Nesnášel společenských her se soudruhy, jimž by musil občas ustoupit nebo s nimiž by se musil dělit o primát v dětských hrách, o čest a slávu náčelníka; zato rád býval ochráncem, a proto snášel spíše společnost děvčátek, která mu nepřekážela, která přezíral a často i bezděky pokořoval.

Když tak seděl jednou na vysokém kozlíku starého dostavníku, zahloubán do svých opiových dum, sehrávaje něco, čemu sám věřil jen na chvíli, spatřil velikou kostnatou stařenu, jak míří od hlavních vrat kosou přes dvůr k němu; strkala před sebou vozíček, v něm bylo děvčátko zachumlané do spousty kožíšin a jiných látek, s útlým trpitelským obličejíčkem, které činilo bezděky komický dojem, jak bylo, drobounký poutníček, vypraveno, jako by podnikalo výpravu na severní pól. Otík ji ihned poznal, ačkoliv ji vídal jen zřídka. Byla to Adélka, osmiletá dceruška nájemníků z druhého patra jejich domu. Byla ochrnuta na nohy, vozili ji ve vozíčku. Co zde chce? Otík zíral na ni první chvíli vytřeštěnýma očima; první dojem byl nepříjemný. Proč ho ruší z jeho snů? Ale vtom již zaslechl hlas staré ženy, opatrovnice dívčinky, jak praví: „Buďte hodná, Adélko, řeknu mladému pánovi, on vás taky sveze.“ A Adélka se usmála na Otíka důvěřivě a přitom tak pokorně, že led jeho hrdosti zjehl. Ale aby si nezadal před ženami, řekl dosti vzpurně a nedbale po mužsku: „Vysaďte ji sem do vozu, paní; ale ať je způsobná a sedí tiše.“ A stará Grédl vyzdvihla na vůz Adélku, která se tyčila jako pagoda v hlubokém zapadlém sedadle. „A aby vám nebylo smutno,“ řekla stařena, „dám vám sem vaše dvě nejmilejší panny, Adu a Lízu;“ a opravdu vzala z kočárku dvě velké panny s pohyblivýma očima, nastrojené do naškrobených šatů, a připlácla je na sedadlo vedle

Adélky, která, unavena, sotva hnula ručičkou a jen sklopením víček projevila svůj souhlas.

„Jedeme, paní, jděte pryč; jedeme přes Brenner, to je vážná věc.“

A stařena se opravdu odšourala k starému Andresovi, který klímal nedaleko na lavičce, a přenechala děti jejich vybájeným hrám.

Otík se zamračil a urputně šlehal imaginární čtyřspřeží do kopce.

„Tady je to nebezpečné,“ mumlal sám k sobě. „Strže zprava, strže zleva, nemohu se s ní přece bavit.“

Bázlivě jako myška mezi svými pannami, ani nedutajíc, seděla Adélka. Za nějakou chvíli obrátil se k ní Otík z vysokého kozlíku a shovívavě se usmál: „Minuli jsme největší nebezpečí; zachránil jsem vám život, a vy o tom nevíte, princezno.“

Bledoučká Adélka promodralými rty zašeptala, jako by se tomu naučila v nějakém starém rytířském románě: „Děkuji vám, pane.“ A Otík se ani neudivil, že tak rychle vpadla do jeho hry a zharmonisovala se s ním; bylo mu to nějak samozřejmé.

A jindy se jí otázel, jakoby ze snů, jen napolo se k ní otočiv: „Byla jste velmi nešťastna, princezno, na hradě svých otců?“ Adélka jakoby z hlubin nějakého hoře zatíkala slabounce: „Velmi, můj princí. Jsem šťastna, že jsem odtamtud vyvázla.“

„Stálo mě to mnoho námahy,“ řekl Otík, „ale pro vás podstoupil jsem ji rád.“ A zarděl se poněkud a rozvichřil bič do vzteklého práskotu, jako by chtěl něco přehlušit.

Nebyly dlouhé ty jejich besedy. Po čtvrt, nejdéle po půl hodině přicházela Grédl, sesazovala Adélku z dostavníku a tiše mumlala: „Teď už dost, panenka, nastudila byste se. Kousek si necháme na zítřek. A pak, víte, že vás to rozčiluje: vytrhujete se ze spaní, máte divoké sny, jezdíte šestispřežím přes samé rokle a velehory.“

Ani slova neřekl Otík, jen rýha naskočila mu silněji mezi obočím a mlčky změřil Grédl za její nepřístojnou, slaboduchou řeč. Ale jednoho dne v březnu, kdy mlha tékala nad holými keři zahrady a kos zpíval již na pučícím trávníku, marně čekal Otík svou churavou přítelkyni; nepřišla. Ale Otík se cítil mužem; ukládal si kázeň a nechtěl prozradit, jak ho to znepokojilo a jak se ho to dotklo.

Za nic na světě nezeptal by se starého Andresa, co se stalo. Za nic na světě nezmínil by se o tom otci nebo matce. Spal roztržité a škytal ze spaní jako z hoře. Ale druhý den odpoledne rychleji se oblékal a přiměl starého Andresa k rychlejšímu odchodu. Horečka jím lomcovala a byl o pět minut dřív na místě než jindy. Tentokráte se nezdržel a řekl starci: „Andrese, nevíte, nestůně někdo v našem domě?“ „Nevím,“ zabručel stařec, nechápaje úzkosti, z níž byla tato otázka vylovena.

Třetí den Otík toho již nesnesl a utekl se se svým utrpením ke kuchařce Barboře.

„Barboro, zde máte desitník, prosím vás pěkně, povězte mně, co je s Adélkou.“

Barbora přísně na něho pohlédla a řekla: „Nechal si svůj desitník a koupil si za něj trubičku.“ Tyto trubičky byla stereotypní fráze Barbořina, kterou pokořovala Otíkovu domýšlivost.

I nezbyval mu nikdo než maminka. S odvrácenou hlavou, zardívaje se rozpaky dosud úplně mu cizími, slzy v očích, zeptal se jí Otík půl hodiny po odmítnutí Barbořině, když se viděl po schodech kmitnout stín jakéhosi cizího obrejleného muže: „Maminko, nejde to pan doktor k Adélce?“

„Ano; chodí tam dvakrát denně. Té ubohé holčičce se opravdu přitížilo. Ostatně bylo by nejlíp pro ni, kdyby si ji Pán Bůh vzal; nic dobrého nemá na světě.“

Tu Otíkovi zachrastily slzy v hrdle; upustil slona, kterého držel v náruči; a matce nemohl odpustit řezavou tvrdost hlasu, s kterou ten ortel pronesla. Dlouho jej slyšel, dlouho ho mučil v mysli.

A opravdu, matka dobře věstila. Za tři dny stál již Otík, v pěsti hrst svatých obrázků, před rakví Adélčinou a pociťoval v životě cosi jako první výčitky svědomí. Ano, býval k ní hrubý, když chtěl být mužný. Často jí odporoval, často ji urážel; ale ona se usmívala týměž klidným úsměvem Sněhurky o očích modrých jako průzračné střešily horské. Třaslavou rukou kladl Otík svaté obrázky do rakvičky a obličej jeho zkrabatělý vnitřním přepětím propadl se do jakéhosi zoufalého vzdoru.

Pohřbili Adélku, ale ten tvrdý vzdor nedovedl vyplnit prázdna po ní. V dumách sedal na kozlíku, hlavu v dlaních, zmlklý jako pěna, nepráská již bičem a nepokřikuje již na imaginární koně. Když ho tak viděl zmlklého, zoufalého, oněmlého Andres, slitoval se nad ním a řekl mu jednoho dne chlácholivě: „Já vám přivedu jinou slečinku, sudích Anýžku, ta bude jako Adélka, můžete si s ní také hrát.“

Ale Otík zavrtěl vážně hlavou jako muž a řekl tvrdě, jako mluvívá dospělý muž k dospělému muži: „Nemluvte hlouposti, Andrýsku. Ani slova již o tom.“

Ale přece mučila ho samota nyní, když byl zvykl na společnost. Hoši odpuzovali jej víc a víc svou sveřepou soběstačností a neurvalostí, jeho, který zakusil již slast vládnouti něžnému pokornému srdci.

Půl roku chodil Otík zachmuřený, v bolestech, den ze dne urputnější a nevlídnější, cíť něco, on, mladý mužíček, z prašivosti psa a ze zbojnictví cigánova. Jednoho dne, kdy venku bylo sychravěji než jindy a v jeho duši pustěji než jindy, šel Otík kolem prahu domovnice Berkové. Na schodě seděla její dcerka, ubohé, chudé děvčátko, zanedbávané a často bez příčny bité, v laciné vybledlé a děravé sukýnce, dlouhé hubené nohy zkřížené pod sebe. Hledělo do slunce jako mráz do jara, ramínka měla roztetelená zimou, velké oči přísné a stojaté.

Otík spálil se pohledem o ni a skočil pak po ní s křepkostí jakoby již mladého muže, schvátil ji do náruče a nesl ji přes dvůr pod kolnu, kde ji vysadil do starého vozu, do hlubokého sedadla, v němž kdysi sedávala Adélka se svýma dvěma pannama. Vzpomněl si nyní letmo na ty dvě panny a přišlo mu to náhle k smíchu. Něha dlouho zadržovaná a spořená na Adélce jako by protrhla hráz a provalila si cestu v jeho nitru. Přisedl k Bětce, objal ji pevnýma pažema a několik horkých polibků sprchlo na rozpuklé rty udiveného děvčete.

„Ty budeš, Bětko, nyní má princezna. Chce se mi sloužit a nemám komu; musil jsem si tě vyvolit.“

Stařec sebevrah

Vysoký, kostnatý, velké šedé oči zahleděné před sebe, oškubaný vrbový prut v ruce a údy tak nějak neskladné, jako by patřily dřevěnému panákovi, a přece do sebe složené: tak sedí na kupce uschlého bláta vyloveného z louže. Je to husopas; a husy stojí na jedné noze nebo leží na zemi, a i ony jsou nějak dřevěné. Jako by byl vytryskl odkudsi nějaký pramen hrůzy, vylil se a zmrazil v své oblasti všecko: i husopasa, i jeho zvířata.

Jdeš blíž a vidíš dva strakaté šňupavé šátky na jeho zápěstích. Něco víc než týden tomu, co se pokusil o sebevraždu. Podřezal si žíly k ránu ve své studené, plísni pokryté komůrce, když byl celou noc nezamhouřil oka a když se byl několikrát přemodlil růženec; vyklouzl mu z rukou krví ještě slizkých. Byl to umně řezaný růženec; co zrnko, to okvětí růžové. A každé zrnko, položil-lis je na vodu, rozvilo prý se jako skutečná šípková růže. Ale krev, která na ně vytryskla, nejenže jich nerozvila, ale slepila je přímo v jakési temně granátové bobule, ne nepodobné drobným višním.

Před několika týdny stalo se mu to, čeho nemohl přenést přes srdce. Selhal po prvé v životě při práci. Selhalo jeho tělo, zradilo jej jeho tělo. Nakládali snopy obilné na žebříňák, a jak vznesl podávkami těžký snop na vůz vysoko naložený, zatočila se mu hlava, podklesly mu ruce, a on zvrátil se s ním těsně vedle koní; a byl po prvé v životě předmětem půl posměchu, půl soucitu mladé chasy. Stále slyší, jak zaduněla země pod ním, jako by to byl mlat, a ne strnisko. Jako by se mu od té chvíle brouk v uchu nasadil a vířil stále stejnou písničku: bzzz... buch... bác. A znova: bzzz... buch... bác... Kde je doktor, který mu vytáhne toho brouka z ucha? A když ležel na zemi, první, co uzał, byly rousnaté nohy koní, jejich nízká klenutá břicha a dlouhé, černé žíněné ohony, tak klidně pošlehávající jejich boky. Ani lístek se nepohnul, ani muška nezabzučela nad jeho pádem. Jen ty dlouhé černé ohony koňské pošlehávající je tak nedbale-lhostejně po bocích... Tak líně, tak

nedbale-lhostejně. Vidí je stále před sebou, ať má oči zamhouřené, ať je má otevřené. Kde je doktor, aby mu je vyňal ze zraku?

A to jitro po tom dni to udělal, když se byl promodlil celou noc modlitbu za šťastnou smrt, kterou si našel ve svých ohmataných modlitebních knížkách s bílým, otřelým plechovým Kristem na odřených kožených deskách. Nemohl se nikdy vynadivit kráse té práce: Kristus jako byl by napjat na kříži skutečnými hřeby, které jako by rostly z dolíčků rukou i nohou. Dovedl na něj hleděti, pokud býval zdráv, v neděli odpoledne celé hodiny, když byl nasypal koním obroku; tu se položil naznak na šalandu a v jakémsi slastném opojení, necítě času a jeho tíhy, jen zíral a zíral... A také tuto noc v přetěžkém svém položení sklapl co chvíli modlitební knihu a hleděl na plechového Krista jakoby vyplouvajícího z temnot v těkavém přeletu světla, které vydávala lojová svíčka v stájové lucerně postavené na stůl; a také starýma těžkýma rukama několikrát po něm přejel, jako by ho chtěl dopřáti i hmatu a pokochat se jím i hmatem. Ale vzpamatoval se vždycky brzy a zastyděl se, jako by se přistihl při hře, když přece ležela mu na hrudi již ta temná hrůza, která se propalovala stále hloub a hloub, jako by to byl oheň, a ne kámen. A když již byl ten plamen tak hluboko, že mu svíral plíce jakoby železnou obručí, rozhodil ruce, vyskočil z postele a chopil se dlouhého řeznického nože, který byl dlouho večer brousil na ocílce, a rozdíral si vztekle žíly, zatínaje bezzubá ústa bolestí, a přece s pocitem jakési úlevy...

Ale bylo již jitro a lucerna na stole svítící jej prozradila. Byla nápadna služce, která šla ke kravám. Co to, že starý Ondřej svítí? Ještě svítí? Nebo již svítí? Ale vždyť zjitra nikdy nesvítí! A jata zlou předtuchou, zabouřila na dveře. A když, v polobezvědomí již, odpovědí na ty nárazy slabě zastenal – „jako by štěně zavrňelo, na mou duši, jako by štěně zavrňelo,“ vypravovala později Bětka lidem –, svolala Bětka ostatní chasu. Vnikli do jeho komůrky, omyli jej z krve, zavolali starého felčara s bílými sumčými vousy. A ten jej obvázal, potřípaje nad ním svou ježatou hlavou a šíslaje stále svou nedokončenou otázku: „Ale šlovíšku, šopak? našpak...?“

A nyní tedy sedí zde, do prázdna jaksi vyjevený, na hromádce uschlého bláta a mžourá tupě do odpoledního slunce. Degradovali ho z dělníka na husopasa; a děti, plaché, uhýbají se mu, rozprchávají se před ním do půlkruhu, vyhošťují jej ze své společnosti; a podivno, i jeho zvířata, jako by něco tušila, nemísí se s ostatními zvířaty – je to snad směšné, ale je tomu přece tak.

Pokládá to za spravedlivý trest, který přijímá mlčky, bez reptání; za následek své porážky. „Naplít, naplít na tebe,“ honí se mu stále šedivou hlavou. Byl v mládí voják, sloužil u švališérů, nemazlili se s ním a on nevykl mazlit se sám se sebou. „špangle, špangle,“ kmitá mu stále hlavou, „špangle až do smrti. Byls nehoden nože, proto špangle, špangle.“

„A to všechno proto, že ses tu noc tolikráte zadíval na plechového Krista Pána. Zakoukal ses a čas utekl. Hrál sis a prohrál jsi všechno.“

A náhle cítí, jako by mu něco kamenělo v hrudi: vztek na tu jedinou radost, kterou měl v životě: na to zahledění se na umný reliéfní plechový krucifixek na ohmataných kožených deskách starých modlitebních knih, na to zálibné zrakové i hmatové prodlévání na něm i na krásně řezaných zrnkách svého dědovského růžence. I ty, cítí nyní, připoutávaly si ho příliš, i těm příliš podléhal, i ty si jej podmanily a odvedly ho od jeho přísného cíle. A jakýsi temný zavilý vztek se v něm zdvíhá na tuto jedinou dvojí radost jeho života. Vidí ji v tu chvíli a nenávidí ji v tu chvíli jako nejdábelštější rozkošnictví, jako nejsmyslnější neřest. A dvě sporé slzičky, hořké hořkostí celého dlouhého pustého života, promačkávají se mu z tvrdých kornatých očí.

Postilión smrti

Byl to kostnatý chlap, jemuž nescházelo mnoho do šesti stop, ten Horáš, který byl postiliónem na zapadlé poštovské stanici, složené ze slavného historického zámku a zcela malé dědiny. To hnízdo leželo v hustých lesích na stoku dvou horských řek, jaksi mimo všechny cesty a trati života. Jako by to byl ostrov pominutý časem a jeho tokem; pohřebiště mocných knížat, jako by byl celý také trochu hrobkou rozežíranou vlhkou plísni. Všecko, co tu žilo – a nebylo toho právě mnoho –, žilo ve stínu starého zámku a patřilo k němu jako jeho živé nebo mrtvé zařízení. Majetkem zámku byly i ty úřednické rodiny polní i lesní správy, i to služebnictvo zámecké, i ta čeládka dvorská.

Málokdo věděl, kdy a jak sem zapadl Horáš. Málokdo věděl, že se sem přišel pohřbít ten chlap, jehož život předtím byl sám plamen a smolný dým a kouř prostoupený chvostem jisker. Nebylo na beskydských horách nepokojnějšího chlapa, obávanějšího rváče a nebezpečnějšího pytláka nad Horáše, pokud byl mladý. Chlap rovný jako jedle a šumný jako bříza, měl v zbojnické tváři smutné melancholické oči zvířete nad tlustými rty, skrojenými tak lakotně, že byly skoro vyšpulené, odkrývající bílý dravčí chrup; těch melancholických smutných očí! Kolik žen zmámily v městečkách a po dědinách, kdo by doved spočíst?

Až i je jednou zmámila v okresním městě drobná, zdánlivě plachá dívka v zájezdní hospodě na předměstí, zlatovláška s vlhkou září v očích přicloučených dlouhými řasami, rozsvícených v drobné bleďoučké tvářičce tak horečně, až jich měla co unést. Rvác, který vybíjel široko daleko v horách všechny hospody o poutích a posvíceních, zkrátí pod jejím měkkým provinilým úsměvem a roztál v laskavé záři těch vlhkých fialkových očí. Opustil svá scestná zaměstnání a snažil se ze všech sil nalézt si něco pokojnějšího a něco takového, co by mu umožnilo setkávat se s ní co nejčastěji.

Stal se povozníkem a svázel z hor dolů drva, která skládal na železniční stanici v okresním městě. Nikdo nedovedl tak vzkříknout na koně jako on, nikdo jich nedovedl pouhým prásknutím biče rozehnat do kroku tak plavného! Někdy ze zpupnosti odpřáhl spřežení a spustil vůz s kopce dolů po císařské silnici, sedě na něm a řídě jej tak bezpečně, jako by to byla dětská hračka. A smál se jen svými krátkými zvířecími rty, světlým chrupem, když matky a chůvy s poplašným křikem posbírávaly děti hrající si v škarpách, na okraji silnice.

Jednou o svém zájezdu do města, když kvetly šerky v nízkých zahrádkách před předměstskými domky, vešel večer do hospody u Bažantů. Několik vojáků sedělo v zakouřeném výčepu a házelo po jeho Bětce zamilovanými očima a později také pošklebky a urážkami. „Držet hubu,“ a již vyletěl nůž z holínky a zatkl se do temného lantveráckého sukna jednoho ze sprostácké společnosti. Vojáci skočili po svých bodlech, ale dříve než jich dobyli z pochev, leželi dva z nich pohmožděni v příkopě před domem. Ostatní pobodali sice také Horáše, jeden z nich rozpoltil dokonce jeho hořejší ret, ale pole opanoval přece ten křepký Horáš, rváč z profese a bijec z vášně.

Ale to bylo jeho poslední slavné vzkypění. Hned druhý den řekl o ruku Bětčinu jejímu poručíkovi, malému usmolenému truhláři s roztřesenou kozí bradou a blekotavou uprskanou řečí. „Ale šmarja,“ šišlal Jermář, „to jsou noviny; jen máte-li také, človíčku, z čeho ženu uživit?“ „Malé starosti,“ mávl rukou Horáš a ještě týž večer vrátil se v postiliónském mundúru k Jermářovi zcela udivenému nad spěšností ženichovou.

I jezdil Horáš, kdysi slavný vozka pohorský, skromněji s párem unavených hnědáků několikrát za den po prašné silnici od pošty k nádraží a nazpět. A snášel s jakousi mužnou pohrdou výsměch někdejších kamarádů, kteří sešli někdy z hor zahýřit si do města, jako odolával jejich svodům, aby s nimi prometal špeluňky.

Horáš vysedával nyní celé večery doma u Bětky, pozorný až do něžnosti, úzkostlivý o tu bílou průsvitnou zlatovlásku, kterou tak

krušila péče o domácnost, jako by to bylo těžké břemeno, které jí někdo naložil na její útlé plece. Její oči, stále zasněné a rozzírané kamsi do minula, unavovaly se tak rychle pletením kabátků a punčoch pro dítě nebo látáním jeho prádla! Nebo byla Bětka ze žen, kterým je třeba, mají-li růst a kvést, aby byly zalévány soupeřnými pohledy několika mužů? Budiž tomu tak, budiž onak: Bětka, která kvetla v začazeném ovzduší předměstské hospody, v hluku, řevu a dýmu chlapů často velmi otrlých a nerudných, vadla v čistotné světnici, v péči milujícího muže.

Jednou v dubnu, kdy se jarní slunce již rozhyřilo na starých městských šancích, pod nimiž se krčil domek Horášův, vešel do bytu malý obtloustlý pán s parukou a koštěnými okuláry a proklepával dlouho schnoucí hrud' Bětinu. Mlaskal pak dlouho krátkým masitým jazykem, špule vyholené rty, a kroutil hlavou. A za tři dny odvážel Horáš Bětku do krajského města do nemocnice.

„Bude to dlouhé stonání,“ řekl doktor; „bude jí tam lépe... a vám ostatně taky: mohla by vás i nakazit. Máte tam někoho známého, kdo by ji mohl občas navštívit?“ Objevilo se, že tam měli opravdu příbuznou, starou tetu, sestru matky Horášovy. Bětka stonala právě šest neděl, když přišlo psaní poslané tetou. Horáš neuměl číst, a přece když roztrhl obálku a vytřeštil oči na klikatinu čar a teček, vypukl v divoký řev a bil hlavou o zeď. Tu po prvé se v něm ozval záhadný dar rozumět listům, jejichž obsahu neznal, byl-li jen ten obsah drtivý.

V jeho ulici bydlil starý listonoš Vintř; i stalo se nejednou, že v prvních letech hoře vdovského zašel k němu Horáš na němou besedu. Stařec přinesl z pošty v brašně dopisy, které mu bylo časné ráno roznést v jeho okrsku. Vintř i Horáš, hlavy podepřeny v dlani, ruce opřeny o stůl, tupě zírali před sebe s vyhořelými mozky, se zamženým zrakem. Myslili na všecko a na nic; myslili na mrtvé ženy, na zfušovaný život. V prázdné mlze, která jim civěla v podzimních večerech do okna, hasly jiskry vzpomínání – na koho? na co? sami by nedovedli říci. Tu někdy, když mlčení zvláště jej tížilo, vyskočil rázem Vintř a vysypal celý obsah brašny, tu závěj

dopisů a lístků, na stůl, třeště na ně své kalné oči. A Horáš rozmetnuv je po stole, vznášel se nad nimi chvíli zrakem i rukama, jako by z nich očekával výron nějaké elektrické vlny, vylití nějakého tajemného fluida. A náhle jako jestřáb na slepici vrhl se rukou na jeden z nich, jakoby přitažen k němu nějakým magnetem, a vykřikl chraptivým hlasem: „Ten, tenhle ten nedoručuj, sedí v něm smrt! Nedoručuj! pravím ti.“ A sápal se po něm, aby jej zmačkal neb rozerval; a Vintíř měl co dělat, aby jej zachránil před Horášovým rozběsněním, které se pak vylilo z něho divokým posupným smíchem za dveřmi, když si byl narazil čepici a vyrazil ze sednice. A s jakou pověřenou hrůzou odevzdával potom Vintíř dopisy takto neblaze poznamenané, když se záhy ukázalo, že Horášovo věštbné umění jen zřídkakdy selhalo!

Horášova Otylka rostla jako z vody; a byla to druhá matka, křehká zlatovláska s bohatým vlasem, modré oči kouzelně vlhké, přicloužené zlatými řasami, drobný bledý obličejíček a v něm jakýmsi neviditelným nožem zakrojené krvavé rty, volající předčasně po líbání, líbání, líbání; těkává jako nebožka a koketná jako nebožka; květ nad močálem, který jako by se nemohl rozvíjet než v dusném skleníkovém nebo bahenním vzduchu. Jak záhy utíkala otcí z domu a tančila, ještě školačka, s výrostky o muzikách!

Jak ji přitahovala všechna místa rozkladu a tlení, jako by ji očkovala jakousi třeštinou horečkou nebo zimnicí, která ji až zuby rozjektávala touhou po rozkoši! Jak pilo její nervosní chřípí to bouřkové ovzduší vášně a neřesti, jak jí svítily oči zažehnuté churavou nedočkavou touhou po hříchu, kterého nemohlo ještě unést její polodětské tělíčko! Měla cosi utopeneckého ve výrazu tváře: každý četl z ní hned ten vír, který ji nelítostně rval do svého středu; a podivno, každý přitakával té fatalitě, která ji poznamenala znamením neviditelným, a přece každému patrným. A nikdo se nepodivil, když jednoho dne zmizela z městečka; naopak, lidé pocítili jakési tajné uspokojení, jako když se urychlil děj, o jehož výsledku nemohlo býti nikdy pochyby. A kupodivu, nepodivil se mnoho ani sám otec, Horáš. Jako by mu utekl cizí psík, který si

nemohl a nemohl u něho zvyknout. Až dvě léta potom, když Otyla utonula v nočním životě velkoměsta a když mu to kdosi oznámil listem, pochopil tu Jobovu zvěst, dříve než mu Vintíř doručil dopis a než mu jej přečetl: působením toho tajemného fluida, kterému jako by podléhal nyní již na dálku.

A tehdy přijal místo postilióna v tom zapadlém skalním hnízdě, kam se šel pohřbít, jak si sám řekl.

První člověk, s kterým se Horáš ve Výspě seznámil, bylo šestileté děvčátko lesmistrovo. Jak se podobalo na jeho Otylku, zastavilo si ihned jeho pozornost a zakotvilo ji na sobě pro všecek další čas. Týž nepokojný plápolavý plamének nervosity zmítal se v její celé bytosti jako svíce rozsvícená v tahu větrném. Jen aby neuhořela tak rychle jako Otylka, zastrašilo ho při prvním pohledu na ni v mysli. A znepokojen pozoroval rychlý růst dítěte: vyčouhlé lidské vyžle připomínalo jaksi i zevnějškem prudký plamen, rychle sám sebe stravující. Jeho oči, kdysi mámivé, stávaly se nyní starostlivými a úzkostlivými jako oči matčiny. Zevrubně zkoumal při každé příležitosti to cizí dítě; a přál si nejednou mít křídla jako kvočna, aby je mohl pod ně ukrýti.

A zatím co vlastní matka, nevšedně lehkomyšlná, tančila po plesích celé noci, tento starý chlap snil starostlivé sny o úrazech a nebezpečích dítěte a vstával ulekán hrůzou, není-li dítě ohroženo. Úslahami, které prokazoval kuchařce, dovedl se vetřítí do domácnosti, státi se její podřízenou součástíkou a býti tak, pokud možno, nejvíc kolem dítěte. Jak často dělal mu koně, leza po čtyřech, jak rád snášel jeho rozmary a výbuchy hněvu, kterými ho děvčátko častovalo za všecku jeho oddanost a psí pokoru!

Pak chodilo do školy a Horáš byl šťasten, směl-li mu nésti domů brašnu s učením. Ale utrpení jeho začalo se a stupňovalo se víc a víc, když Mimi dorostla věku panenského. Tu každý den vývoje mu ji odcizoval, každá hodina odstrkovala jej od ní ledovýma rukama, každý týden unášel ji jako vítr vysoko, vysoko nad něj kamsi do oblak. Jak zřídka směl se jí přiblížit a jakým odcizeným zrakem hleděla nyní na starého přítele dospělá slečna! To rdousilo mu hrdlo

hůř než pěst vrahova. Jakoby opilý, cele ve snách zapředený potácíval se nyní Horáš k bytu lesmistrovu, šťasten, zachytil-li jen záblesk z krásy Miminy, přešlehl-li ho jen letmo její ztracený úsměv, který nepatřil věru jemu. Jako pes dovedl vystát večer celé hodiny u prahu domu lesmistrova a psovsky byl šťasten, hodila-li mu dívka v roztržitosti cosi, co bylo věru kostí ohlodanou jinými. Jeho oči plály jako v horečce, jeho chůze dostávala něco z chůze náměsíčníkovy: stával se nápadným a stal se brzy směšným svému okolí.

Tu dobu začal Horáš, až posud zcela lhostejný k obřadům náboženským, chodit do kostela. Zahleděn na Madonu, kterou unášelo na oblacích několik andělů do víru azurného, zatím co se dole choulily sivé hlavy apoštolů, přenášel si ten děj na sebe a na Mimi. Zbožstil si ji úplně, bál se přiblížit se jí, bál se, že ji poskvrní i svými myšlenkami; a tak se s ní stýkal jen v chrámě a jen ve snech.

Jak užasl jednoho dne, když ji spatřil před stájí, bílou jako rozkvetlou třešničku, vonnou jako závan větru vydechnutého fialkovým zátiším parku. Jako by blesk sjel před ním: kolena mu povolovala, zuby se rozdrkotaly. Dlouho nemohl pochopit smysl jejích slov, když mu podala dopis a vsunula do dlaně peníz a řekla: „Postilíone, tohleto mi musíte dodat do svojšínského dvora panu správci Jiříkovi, ale jistě! jistě! Vždyť jezdíte přec okolo. A nikomu ani slova, slyšíte? Ani slova!“ Bděl, nebo snil? Ale v ruce třepetalo se mu přece cosi bílého, co bylo psaním s adresou, a na dlani pátil peníz hůř než rozžhavená krůpěj z olova. Kéž se mu propálila až do krve, kéž se od ní zažehl a vzplanul celý! Menším utrpením by mu to bylo než provést úkol, který mu uložila Mimi. A přece poslechl! Poslechl s odporem, se vzdorem, se zařatými zuby, ale přece poslechl.

Bylo mu, jako by mu Mimi navalila na plece ohromné balvany, kterých nemohl vzepřít, a které přece, kupodivu, nesl, byť vrávoraje a hroutě se pod nimi. Ale když stanul před mladým silným správcem hospodářským, odevzdával mu dopis s pohledem tak posupným a šlehl po něm zrakem tak nenávistným, až ten krevnatý

muž v jezdeckých botách a s bičíkem v ruce bezděky o krok před ním ustoupil a zabodl se do něho udiveným zrakem. Teprve poslední vteřinu se vzpamatoval Horáš a poklonil se hluboko až po pás svému vítěznému soku jako nějaké bytosti vyšší: smrti nebo osudu. Pak odvrátil se od něho rychle a potácivým krokem šel k svému vozu. Cítil podivnou bolest na prsou a sucho škrabalo ho v hrdle. Teď jsem dal dobrovolně hlavu na šíný, prošlo mu myslí; ještě chvíli a vlak mne přejede. A ten večer opil se do němoty po prvé po dlouhých a dlouhých letech šedou, jako kdysi v době své mladosti na kopcích beskydských.

Ale sloužil, sloužil své princezně otrocky, psovsky, ulévaje sebeslabší plaménky odboje kořalkou a modlitbou. Věrně dodával listy Miminy správci a listy správcovy Mimi. Jen ruka jeho, když přijímala dopisy nebo peníz, třásla se víc a více, jen krok jeho byl kolísavější, zevnějšek zchátralejší, jen jazyk jeho blekotavější, jen jiskra v jeho oku doutnala slaběji a slaběji, jak Ji zavalovala mlha tuposti. A tak odtékalo a oteklo jaro a bylo tu zpráhlé léto a Horášovi bylo, když přejížděl dřevěný dunící most nad vyschlou rozjizvenou říčkou, že se to v jeho nitru šklebí a cení ty tvrdé pusté kameny říční, rozchechtané do jakéhosi pustého smíchu. A byl tu konec srpna a nad „vysokou štrekou“ rudly jeřabiny, půl výčitka, půl připomínka něčeho z jeho mladosti, co se takto hlásilo k němu a čeho se nemohl dohát, když o tom dumal těžkým olověným mozkiem, klímaje na sedadle svého starého rachotivého vozu.

A přece, cože to do něho vjelo jednoho zářiového dne, když mu odevzdával tentokrát ne správce, nýbrž poklasný za něho, dopis pro Mimi? Pod dotykem čehože se to vzpřímil a celý zpozorněl a se napjal jako ke skoku nebo k útoku? Jakáže elektrická jiskra se to vybila do něho, jakým děsem prolamoval se mu ten list až na hrud', až pod hrud'? Jakéže pekelné plameny v něm vřely a syčely a propalovaly se mu až do krve a odtud až do mozku, rozběšňující jej v jakési temné nebezpečné šílenství? První chvíle byl pomatený a nerozuměl nic z útoku toho ohně a těch jisker a těch hlasů, ale naráz pochopil! V tom dopise sedí smrt! Z ní tryská to fluidum,

vylévá se ta vlna děsu a hrůzy, jak ji uhadoval jakýmsi tajemným smyslem v cizích i vlastních dopisech tam v Hostovicích, kde měl kamarádem starého listáka a bývalého švališera Vintíře.

Ne, ne, není pochyby, pekelný dopis nese dnes své Mimi a je pro ni dnes postiliónem smrti. Postiliónem smrti jí: své světici, své princezně, své Mimi! Kam to až došel! Kam to až dotáhl! Kam se to až probořil! A musí tomu tak být? Což kdyby sjel s celým tím furverkem tamhle dolů s kopce a rozmlátil to všecko o ty balvany tam dole v polovyschlé říčce? Jeho hlava pracuje, div se nerozskočí, pot vyvstává mu na zbrázděném, rozrytém čele. Ale co by s tím spravil? I kdyby spálil to psaní, spálí tím i to poselství smrti, které v něm je? Nevzletí smrt s dýmem z jeho popela a jako černý pták nedoletí za ní, nezatkne se do ní, nevyklove z ní všecku radost, a možná i život? A pak: což se nedůvěřuje v tebe, což není ubezpečena tvou věrností a poslušností? Neodevzdat ten dopis, což nebylo by to rovno zradě?

A co tak převaluje v sobě tu celou temnou hrůzu, zahryznutý do ní jako hladové zvíře do otráveného sousta, polapený v pasti, z níž není uniknutí, koně klušou a klušou naučeným rytmem, jdou jako spolehlivě natažený stroj a již se šklebí před Horášem úzká černá brána Výspy s tmavým podjezdem a již haraší rezivý vůz po oblázkovém dláždění k poštovní budově. A co se to tam mží před ní? Co se to sneslo laskavého a teskného jako večerní červánek před tvrdá černožlutá, železem pobitá vrata? Je to svatá Panna z hlavního oltáře, je to nedočkavá Mimi, která vyběhla až sem, znepokojena čímsi, čemu sama nerozumí? A Horáš nechápe a neví nic, než že kdosi čeká na svůj dopis, a že ho musí odevzdat tomu, komu náleží. Vymne si oči těžkým pohybem ruky, přiclóní je proti světlu těžkou stařeckou dlaní, aby lépe viděl: ano, stojí tam Mimi vpitá zrakem do něho.

A stařec namáhavě vstává a šmátrá rukou po usmoleném kabátě a loví z náprsní kapsy bílý zapečetěný dopis. A chce ho podati dívce. Ale vtom jako by něco důležitého opominul, ukloní se jí hlubokou úklonou, z níž se již nevztýčí, neboť se zamotal těžkou

zavratí a padl k zemi těžkým olověným pádem, z něhož se nikdo nikdy nezdvihne. Ale úklona jeho byla hluboká a hodná toho velkého neštěstí, které se sesulo na nervosní postavičku jeho zbožňované princezny, s něž nebyla, ne, s něž nikterak nebyla.

Zamiloval se do domu

Byl to vznešený dům; vznešený z různých příčin. Předně: byl neobyčejně důkladný, jakoby ne stavěný z cihel jako ta ostatní chamradina, která se tísnila a střela pod ním, nýbrž vytesaný z kamene, – a ty dva patníky jako by byly cosi víc než patníky, skoro stráž. A za druhé: stál v tiché, široké ulici, vedoucí k opuštěnému kostelíčku na Náměti, kde bývalo před sto lety ještě tak rušno, ve čtvrti dnes zamlklé, ale která tehdy hlaholila jásotem barev, výtrisky světla, výbuchy slavností. Z toho starého horečného života kus echa jako by se zachytilo v tom klenutém průjezdě a padalo občas tiše, tichounko jako nitka odtržené pavučiny na některého zamyšleného maloměšťáka, který tudy náhodou procházel. A pak: stál ten dům na svahu nad rybníkem, a když se rozhořelo slunce, v létě nebo na podzim, vrhalo reflexy až do jeho pokojů a Edíkovi, sedícímu na zápraží svého domku, Edíkovi s velkou hlavou, s očima vyboulenýma a s prstem v ústech, zdávalo se tehdy, že ty pokoje, po jejichž oknech hrály reflexy vodní, jsou nějak zvlášť výsostné a slavnostní, dostaveníčka jakýchsi vyšších bytostí, o nichž ani nevěděl, kde bydlí a kam se pak ztrácí.

Edík byl tehdy šestiletý kluk, na slaboučkém těle velikou tykvicovou hlavu, porostlou řídkými vlasy, žabí ústa skoro od ucha k uchu, čelo tak vyklenuté a přitom voskově žluté, jako by volalo po nějakém metafysickém prstě, aby na ně napsal svou značku, kterou by rozluštila později smrt nebo jiný osud. Edík byl dítě starých rodičů, otec byl bývalý voják a pak sluha soudní a matka posluhovala u “podentátů” onoho městečka, jak se vyjadřovala, a vedle jiného bývala volána i do toho slavného historického domu, který patřil od nepaměti baronům Vídanským. Bývalo tam kdysi hlučno, pokud žil starý rytmistr hulánský; jeho ostruhy cvrnkaly po širokých schodech, dubovými pražci vykládaných, jeho smích a klení děsily mužskou i ženskou čeleď, o jeho pošetilostech, které prováděl s kvasícími druhy, se vypravovalo po širém okolí. Tehdy

soupeřil dům Vídanských pověstí a leskem se zámek Choltickým, ano předstihoval jej. Ale nyní, když rytmistr, po dlouhé nemoci zcela zblblý, ztlíval již druhý rok na vojenském hřbitůvku u svaté Barbory, celý dům jako by se propadl do ticha a mlčení. Neustále byly nyní spuštěny zelené žaluzie, a to nejen v oknech zahleděných na rybník, nýbrž i na severní stranu, do uličky Krumpachovské, a stěny domu šupinatěly a krabatěly se vlhkem, které lezlo od rybníka a jemuž se nečelilo nyní každoroční jarní omítkou.

Dům byl nyní skoro opuštěný. Žila v něm vdova, vysoká, kostnatá, nosatá a vznešená paní Hermína, ještě vyšší nyní, protože bývala zahalena do splývavých černých šlojřů, rukávů a vleček jakoby prodlužujících celou její bytost, beztak již plynulou, v cosi parnatého a mlhavého. Žila v něm s jedinou dcerkou, šestiletou Bertičkou, stejně vznešenou jako ona.

Kdysi se stalo, že Barbora, kterou povolali k Vídanským, aby vypomohla služkám při jarním úklidu, vzala s sebou Edíka, protože otce nebylo doma a Barbora se bála nechat dítě samotné ve svém vlhkém přízemním domku, houbou prolezlém. „O toho se nemusíme starat,“ řekla na omluvu kuchaře Katy, „vyhraje si celé dny sám. Vid', kulíšku?“ a vzavši jeho bradičku do štipce prstů, snažila se rozkývat jeho hlavu do něčeho, co mělo být patrně souhlasem. Ale žádná povolnost, žádný souhlas se nechtěl proklubat z toho černého klubička jakoby zamřížovaného do šedých pavoučích vrásek; naopak, cosi odmítavého mlčelo v této přísné, jakoby již stařecké tváři. Tato starobná nevrlost byla tak nápadná, až si toho povšimla Katy, a jako by ho chtěla poškádlit a tím probudit k životu, shýbla se k němu a vjela mu tvrdým prstem pod bradičku: „Kššš, kššš, jsi ty mi náký divný filosof.“ Ale Barbora rozhodila již před hocha z pletené tašky hromádky klůcků a onucí, skromné hračky malého, odříkavého filosofa, z nichž si špagáty a tkanicemi svazoval panenky a panáky. „Tady nebude překážet,“ mínila Barbora a uložila ho jako churavé kuře do rohu pod krucifix a dotýkaný růženec Katin.

A soběstačný filosof zabral se hned do svých hraček s vážností tak nepřiměřenou svému věku i účelu chvíle, že to vypadalo, jako by si ne hrál, nýbrž řešil početní úkol. A když matka i Katy odešly do vedlejších pokojů, jako by teprve se mu ulevilo, zapadl do hry s tou podivnou tesknou opravdovostí tak úplně, že si ani nepovšiml, jak nad ním stanula štíhlá dívka s rozpuštěnými vlasy, propletenými modrou stuhou, vyčnělý, orličí nosík, nadutý vrchní ret, a zdrželivá povýšenost sama, mlčky se chýlila nad žlutou, skoro olysalou lebečku dřepícího Edíka. V jejích očích byl štítivý chlad; byly jako tykadla, která se zvědavě prodloužila, ale ihned couvala znechucena. Edík zdvihl k ní hlavu a pokusil se v rozpacích o cosi jako úsměv své žabí tváře. „Fuj, jak je ošklivý!“ procedila za chvílku řídkými zoubky Bertička, přičemž nebylo jasno, mluvila-li k Edíkovi nebo o něm. „Co to tu má?“ řekla za chvíli podivně rozmrzele a nabrala na špičku svého střevíčku jeden hadříček, z nichž látal primitivním způsobem Edík své panáky a panenky, a odhodila jej o několik kroků. Ale to šlo již nad síly malého hlaváče, tolik pokoření nesnesl. Propukl ve vřeštivý pláč, který jen stupňoval odpor Bertiččin. Rozchichotala se, snad z rozpaků, že zašla daleko, a chtěla se vzdálit, když tu vpadla Barbora do kuchyně, přivolána křikem Edíkovým. Rozhlédla se po obou dětech; a pochopila ihned, co je její povinností jakožto služebného tvora. Okamžitě se přidala na stranu „milostslečenky“ a obořila se jaksi divadelně na svého synka: „Co pláčeš, hlupáku? Snad ne proto, že ti milostslečenka kopla do nějakého klůčku?“

A obracejíc se k Bertičce, jako by byla dospělý člověk a jako by omlouvala před ní počínání svého nevychovance, šišlala pokorně: „Liběji odpustit, milostslečenko, on je to hloupý, nevychovaný kluk, on se neumí ještě chovat v panském domě.“

Edík, oči vyjevené, přemílal cosi v prázdných dásních i rtech, s kterých stékala slina. Pak, zvednuv hůlkovitou ručku, pohodil jí směrem za Bertičkou a vyhrkl: „Mami, ona je bekaná.“

„Přestaneš?“ zaječela Barbora, „ty sprostáku, dyť je to milostslečenka a ty jsi ošklivý, hloupý kluk.“ A aby ukázala dceři

zaměstnavatelčině, že si jí jak náleží váží, vyzdvihla malého filosofa z dřepu a pleskla jej dvakrát po zadnici. Místo odpovědi vzedmula Bertička pysky do kornoutku co nejhrdějšího, potřásla hlavou jakoby na znamení, že lituje, jak se mohla spustit s takovou chamradinou a tak dlouho se s ní obírat, a natřásajíc rameny, vyšla něma, bez pohledu z kuchyně.

Těch zešpulených, pohrdavých rtů Bertiččiných! Stále viděl je před sebou Edík, okouzly ho, učarovaly mu. Nemohl na ně zapomenout; přál si je znova spatřit, třebaš mu způsobily bolest ještě větší. Ta představa pohrdavé, povznesené holčičky, vypjaté nad ním, sedícím skrčencem, posedala ho a mučila příští týdny; ale do toho mučení se mísila i jakási slast; chtěl by ten děj prožívat znova a znova, i ty rány od mámy zakoušet znova a znova, jen kdyby zase spatřil tu pohrdavou vznešenost, ten výsostný odpor, ty zkrabatělé rty, tu rozmrzelou, pykající tvář... Ale není jí, zhasla, propadla se do tmy. Máma ho nebere již do toho vznešeného „zámku“, jak říká. Byl prý nezpůsobný, za trest musí být doma. A žlutá filosofická lebečka vysedá na zemi před vlhkým domkem svých rodičů, jarní sluneční paprsky rozehrávají mu tenoučké hůlkovité ručky, které cítí náhle tak prázdnými, tak lačnými jiné, duchovější a jemnější hry, neboť jeho užmoulané hadříčky a klůcky leží pohozy v staré škatuli Barbořině: zhnusily se mu od chvíle, kdy jeden z nich nabrala na svůj liliputánský střevíček ta zlá, a přece tak rozkošná milostslečenka ze „zámku“.

Ta malá žlutá lebka Edíkova nebyla jen tak ledajaká makovce; na školách se osvědčovala: cpali do ní různé formulky, poučky, nauky a ona nejenže je zachycovala a sbírala, ona je také podržovala a reprodukovala, bylo-li třeba. Ta tykvovitá hlava na slaboučkém těle se objevovala patrněji a patrněji užitečným údem životním. „Ty kluku, máš dobrou hlavu,“ klepával mu na ni profesor matematiky suchým, kloubnatým prstem s pocitem dokonalého uspokojení, jako by stál nad dobře konstruovaným akumulátorem nějaké fyzické energie. A k tomu mínění došla konec konců i Barbora, které se jinak dost těžko rozbřeskovalo v zatmělé duši.

„Táto, dáme ho prece jen na študýr!“ mínila k starému vysloužilci, který teď již byl na pensi, nedocházel do úřadu a vysedal celé dny na slunci před domkem, vyhaslou dýmku v ústech, pakostnicové hnáty rovno před sebou nataženy. Byla to jen lhostejnost, jež mu bránila něco namítat? Jeho velké modré vodnaté oči již mlčely, vyhaslá dýmka padala častěji a častěji z bezvládné ruky.

Není jisto, že by bylo k tomu došlo, nepodědit rodinka po smrti starého po jedné tetě ždibec jměníčka; to byl takový „aus-hilf“, jak se vyjádřila Barbora. To již byl Edík v kvartě a chloubou své třídy. Profesori jako by se zhlídli v tomto tvorečku pavoučích nožek i ruček, v tomto rachitikovi, v kterém jako by nebylo zloby a žluči, nýbrž jen vůle plnit, plnit, stále plnit tu přebujelou hlavu, která jako by vysála celé jeho tělo. Neobyčejně pevně seděly v této lebečce formulky matematické i fyzické, právě tak jako data historická a pravidla latinské syntaxe. Jediné nebezpečí, že se ty přihrádky v ní popletou a pomatou, byly chvíle, kdy o večerní promenádě na korsu, jak říkali, na chodníku po jižní obdélníkové straně náměstí, před radnicí, záložnou a gymnasiem, potkával večer náš premiant slečnu Bertičku. Dorostla nyní již úplně vídanské vznešenosti a důstojnosti. Její nos dostal cosi mariatereziovského, horní ret ztuhl do jakési naduté výlučnosti, přimhouřené řasy nemluvily, jen v pauzách štěrbinovitě cedily své opovržení celému tomu mizernému maloměstskému světu, k němuž se ráčila schýliti, jemuž „líbila“, jak říkala Barbora, prominout celou jeho žalnou existenci mladá baroneska. Tu po nažloutlé pleti Edíkově zaplápolal na vteřinu ruměnec, když Vídanská, obklopena úřednickými i důstojnickými ctiteli jako zralý hrozen vosami, přezíravá a roztržitá, ho mýjela. Tu se mu zdávalo, že sama poesie výlučnosti, celá výsostnost světa, do něhož nikdy nevnikne, z něhož je navždy vyloučen, se přenesla kolem něho a pohasla dřív, než mohl otevřít své krátkozraké oči a vpít ji do sebe.

Až pak – – až pak se vyhoupla na jeho obzoru možnost, že ji uchvátí jednou do svého objetí, že ji ponese aspoň několik minut ve

svém náručí, ovšem veřejně, přede všemi. To bylo v oktávě, chodil do tanečních hodin a nedaleký abiturientský věneček čeřil krotké, příliš krotké a počestné sny jeho hlavy, řídce vlasy porostlé. Přišel konečně ten večer dlouho čekaný, kterého se i bál, i po něm toužil. Lhostejnost i opovržení ten večer byly zvláště nějak patrné na nudící se tváři Bertiččině, která tentokrát jaksi zcela okatě kondescendovala ke svým mladým, skoro ještě chlapeckým tanečníkům. A když stanul před ní tenhle půl starý, půl mladý hoch, veliká, svítivá koule na hrbáckovsky zanedbaném tělíčku o dlouhých opičích rukou, a zmateně koktal cosi o cti, že již od mládí zná milostslečnu, pohlédla Bertička z tak mrazivé výšky na našeho trpaslíčka, až se mu zakymácela jeho melounovitá hlava a roztřáslly se dlouhé pavoučí ruce. „Mama, pojďme domů,“ zašeptala rozkazovačně Bertička matce, své gardedámě; „mne to mezi těmi kluky nudí.“

Tu noc škubala sebou dlouho v pláči veliká tykvová hlava abiturientova, zabořená do podušek, a lomcovala sebou tak horečně, až to upoutalo pozornost staré Barbory, která namáčela do vody s octem šátek po šátku a kladla je na to rozumné, žluté čelo, které náhle, jí na podiv, se popletlo.

„Co je ti, hochu, co se s tebou stalo? Vždyť jsi přec maturu udělal s vyznamenáním a za čtyři měsíce půjdeš do Prahy. Kdybych měla poslední košili se sebe svlíknout... jako že jsem rozená Barbora Fantová.“

„Nechte mne, mami, mne všechno bolí, a nejvíc tamhle světlo odnaproti,“ a ukázal bradou na okno, kterým se lila záře ze „zámku“, kde ještě svítily. Matka šla a zatáhla záclonu; ale sotva odešla, vstal Edík z postele, došel k oknu, rozevřel je a pil dlouho hladovýma, hladovýma očima, z nichž stékaly občas slzy jako hrách velké, to tvrdé a bezcitné, jak se mu zdálo, světlo odnaproti.

O prázdninách jezdíval Edík domů a potuloval se kolem zámečku dlouho, příliš dlouho bezúspěšně, až kteréhosi dne o prázdninách přinesla mu tlustá, zamaštěná kuchařka od Vídanských pozvání na „suaré“, jak se vyjadřovala chlubit se Barbora v celé uličce. To byl Edík již doktorem filosofie

a kandidátem profesury; a v městečku hleděli na něho jako na vážného kandidáta ženitby. Pohrdavé jindy měštky, matky dospívajících dcer, shlížely na něho přívětivě a povzbudivě, když se s nimi a s jejich dcerami setkával v městském sadě ve Vodrantech nebo na větších výletech nedělních. Byla to náhoda? Byl to záměr? Jisto je, že Bertička byla stále svobodná a stará paní se rozhlížela zkoumavě ne již po ctitelích a obdivovatelích, nýbrž po ženiších. A tak přišel ke cti i ten „nákej filosof“, jak ho nazval švec Urbanec, který také domovníčil u Vídanských. A tak se stalo, že byla k Edíkovi zdvořilá ten večer i stará paní Hermína, která trůnila ve své pŕlpudové velebě, nohy na taburetě, pod velikou, olejem malovanou podobiznou nebožtíka rytmistra, samá šňůra, sám vosk a sám knír. Pobořil tehdy Edík ledy kolem srdce staré velmožné šlechtičny, ale mladou zdolati se mu nepodařilo. – “Nein, Mama, er ist ganz lächerlich und unmöglich,” ušklíbla se za ním – slyšel to docela zřetelně Edík, když se motal o pŕlnoci, opilý všemi těmi dojmy, do rodného domečku, houbou prožraného.

Pak byl jmenován profesorem ve svém rodném hnízdě a pozvání do „záměčku“ se opakovala častěji a častěji. V té době Barbora neposluhovala již po domácnostech; širokou, černou, zvarhánkovatělou sukni a důstojný, bohatý, černý kapižon na sobě, sedávala celé dny v děkanském kostele a účastnila se vášnivě života v různých bratrstvech. Zdálo se jí, že tím dosahuje důstojnosti, které jí posud život tak tvrdošíjně a jizlivě odpíral – „Můj syn profesor“ bylo každé její druhé slovo; nemohla promluvit o počasí, aby do něho nezapletla svého syna profesora.

Tu dobu docházel již Edík týden co týden na „zámek“. Vedle pana okresního komisaře, břichatého mužíka úplňkové tváře a tučných, stále zapocených rukou, a vedle obstarožného tyčkovitého pana soudního adjunkta, který nemohl a nemohl se dočkat jmenování okresním soudcem a v roztržitosti rval si stále vybledlou, jako v louhu vymořenou kozí bradku, byl již oprávněným nápadníkem „milostslečenky“ rychle stárnoucí a tělnatější, které obracel svýma dlouhýma opičíma rukama noty na

klavíru a držival barevná přadena bavlny, když je navíjela na papíry. Ale to byly také konec konců všechny jeho úspěchy. Přílišná bázlivost, s kterou vzhlížel ke své modle, jeho komická postavička, jeho rozpaky, v nichž se lehce zakoktával, to všecko činilo ho směšným u Bertičky. A tak to naposledy vyhrál tučný pan okresní komisař, třebas nešťastnou náhodou měl právě před čtvrt rokem druhé nemanželské dítě s Kačenkou, hranatou služkou v domě, kde bydlil. Všichni věděli již o tom, že pan komisař je vítězem, jen Edík, stále v mlhách, zasněný janek z měsíce spadlý, netušil svého neštěstí. A zeširoka otevřel svá žabí ústa, když bylo veřejně prohlášeno zasnoubení Bertiččino s panem Müllerem. Bledý jako plátno přišel k obědu. Nemohl polknout ani lžice polévky, nůž a vidličky padaly mu z rukou, slzy jako hrách stékaly po ustaraných vyhublých lících.

„Považ, maminko,“ řekl Barboře, když naň doléhala otázkami, „ona se mi vdává.“ A za chvíli, jako by nejhorší neštěstí ponechal si až na teď: „A ani u nás už nezůstane! Müller je přeložen do Chotěboře a ona se tam odstěhuje s ním.“ A opravdu, Bertička se svým vznešeným orličím nosem a se svými nadmutými rty vyrazila brzy loučimský prach z obuvi své a odjela párem krásných běloušů na nádraží středem zevlující ulice, plné bab a dětí. Ale stěhování trvalo celý týden a řídila je stará paní v žlutém čepci, většinou z okna své ložnice. Fůra za fůrou odvážela nábytek a jiný majetek Bertiččin a pozornost staré paní byla tím tak vyčerpána, že si ani nepovšimla obvyklého uctivého pozdravu Edíkova a neopětovala ho. Starý domovník a švec Urbanec, který také vyhlížel z okna, poděkoval mu za ni. A zvykl si ho vůbec již pozdravovat, toho „ňákýho divnýho filosofa“, když příští dobu Edík stále obcházel „zámek“ Vídanských, který nyní, po odjezdu Bertiččině, upadl jakoby na dno vod mlčení a strnulosti. Žaluzie v něm byly spuštěny, vznešený chlad se rozlézal po zdech a odstrkoval dům ještě víc od předměstské pakáže, jak říkal švec Urbanec, který se cítil sounáležitostí „zámku“ a ošklivil si nyní svou plebejskou minulost

právě jako své plebejské příbuzenstvo, dosti rozvětvené právě v této straně, ve čtvrti „na rybníčku“.

Jednou v dubnu navečer, když se již sbíraly trnky a třešně, potkal Urbanec Edíka, jak zádumčivě a těžkomyslně, jako by nepozoroval, že vzduch se vlní výchvějí tepla a jara, jako zabloudilý pes bez pána, nějak osiřele a pohořele se potlouká stále kolem zámečku. Šla s ním jeho dcera Božka, asi dvacítiletá holka rusých vlasů, pihovité tváře, ohrnutého nosíku, vyčnělých lícních kostí.

„Ale, pane filosof, proč jsou tak smutnej? Do života se musí s kuráží, vid, Božko? Jí taky odešel milej, ale nic si z toho nedělá. Musej bejt trochu kurážnej!“

Edík zvedl svou tykвовou hlavu s krátkozrakýma očima a hodně zbílka, jako na brouka nebo na rostlinu, zadíval se s předmětným zájmem na pihovatou Božku. Byla nyní na jaře jako posypána cihelným prachem. Co na ní uviděl? Jistě že ne orličí mariatereziánský nos Bertiččin, ale možná že tutéž krabatinu rtů vzpurně vzduťných jako na své modle posud nepřeželené.

A setkávali se pak častěji a častěji v té uličce, vroubené vysokými zdmi zahradními, přes něž přepadaly větve třešní, slív, jabloní a meruněk; pršíval z nich nyní bílý sníh plátků okvětných až na dlažbu, skoro do půl cesty. Starý, poněkud pitvorný Urbanec, melancholický, přeučený pavouk filosofický i ta rozjařená, roztančená dcerka, která svou hybností a napjatostí své pozornosti připomínala mlsnou kozu, stále po životě rozdychtěnou. Jednoho dne odpadl pořouchlý švec a oba zbývající si toho ani neuvědomili.

Tak se stalo, že kteréhosi vlahého večera květnového nabídl své dlouhé opičí rámě filosofického pavouka Edík Božce a vedl ji Jeníkovskou a pak Chabařovskou ulicí ke své matce.

„Co měl dělat?“ řekl rozšafně kolář Chamtiva a odplivl velkým obloukem z dýmky. „Byl to halt jeho osud. Měl moc rád ten dům. A když ho nechtěla slečenka, vzal si z něho aspoň domovnici.“

Psaníčko

Lidka protancovala noc a vstala pozdě dopoledne. Bolela ji trochu hlava, na nervech cítila tlak olova a slunce bolelo ji v očích, které si musila před ním přicloubit. Ale přece se sebrala a šla o třetí hodině k potoku, tam kde se hadovitě klikatí a kde olše byly nejvyšší a nejhustší.

Šla v rozpacích; i z její chůze, jaksi loudavé, hovořilo cosi provinilého. Šla včera večer na taneční vínek k Zelenému hadu proti vůli Lád'ově, ano přes jeho zákaz. Šla tam jemu navzdory a tančila mnoho s lesním adjunktem z Chvaltic, s tím, na něhož Lád'a nejvíc žárlil a kterého nejvíc nenáviděl. Ale ji dráždila nesmírně tahle dvojaká situace: moci tančit s jedním a myslet na druhého, moci se vysmívat muži a toužit přitom po něm, moci se vzdávat jednomu, objata jeho silným ramenem, a přitom jej odpuzovat chladem slov a vzdorným kraba tím výsměchem a koketovat zrakem s druhým. Taková závrať rozkoše se jí zmocňovala mezi těmi dvěma muži, bylo jí jako pírků, o které se pere dvojí vítr, jako by dvojí náručí rvalo ji do sebe, dva páry očí, každý s jiným magnetickým zářením, jako by ji k sobě přitahovaly a pohlcovaly. Slastné mrazení pobíhalo jí po zádech a rozlévalo se až po kořínky jejích hustých rusých vlasů. Dráždit a trápit oba dva muže, vyzývat je i uhýbat jim, chlad násobit žárem a žár chladem – jaká to slast, půl bolestná, půl rozkošná, a přitom to vědomí, že tančí na ostří nože, že může každou chvíli všecko prasknout, že může sjet střemhlav do propasti. Jaké silné opojení, které by nedala za nic na světě! Věděla už, že přivykla čemusi, jako je morfium, nebo kokain, nebo jiný sladký jed; ale za nic na světě, ani za spásu vlastní duše, nedovedla se toho už vzdát.

Šla svým lehkým kočičím krokem nějak zimomřivá, a přesto nabitá utajenou elektřinou, schoulená do sebe a záludná i nyní v plném slunci a větru, pěšinkou, která každou chvíli se zajikla a zasykala, přerušená, ušlápnutá trsy trávy. Vyhlížela s plachou zvídavostí, bojácně do stráně klenové, habrové, březové,

potečkové dole šípkovými keři a nahoře maliním. Čekala dítě, modrookou holčičku s lněnými vlásy, která jí sem, na toto smluvené místo, donášela lístek od něho, od jejího Ládi. Býval obyčejně stručný a málomluvný jako sám Láďa a smlouval v něm obyčejně jen dostaveníčko na příští den a zcela stručně ji ujišťoval o své lásce a věrnosti. Ale někdy bývaly tam také hrozby a prosby, aby nechodila tam nebo onam, neúčastnila se té nebo oné zábavy, nebesedovala s jinými hochy, nekamarádila se s tou nebo s onou dívkou, která se mu zdála mravně podezřelá a škodlivá její, jak on se domníval, duševní neporušenosti. „Lalala, tralala, lalala,“ rozezpívala se obyčejně s lehkomyšlným posměškem nad takovým mravním naučením a mačkávala papírek ve své drobné pěsti, až byl schumlaný na pouhou kuličku. A tvář Láďova, tvář přísného moralisty, puritána, tvrdá a hranatá, zamračená a posupná se svým černým obočím, hroživá, tesaná jakoby do žuly, objevila se před ní, mátlá ji na chvíli, děsila na chvíli, aby po ní pak tím prudčeji zatoužila. Ten černý, uzavřený, tvrdý a hněvivý chlapec měl pro ni přece jen tolik kouzla, že by ho nechtěla ztratit za nic na světě. Ale nesnášela ho dlouho. Ne, ne! Protížil se jí vždycky za několik dní, jako by se jí na hrud' zesula skála a ona nemohla dýchat. A tu dusila vystřídat ho něčím jiným, právě opačným. Tou lehkomyšlnou hlavou s plavým vousem a s proradnými modrými očima, tou povrchní, všecko slibující a k ničemu nezavazující podobou lesního adjunkta z Chvaltic. Těma jeho spoluvinickými očima, které lákaly a lákaly a nic neslibovaly než mlčení nad každým špatným činem, poněvadž v nich nebylo ani hloubky, ani paměti, ani věrnosti – jen zapomenutí jako v mělké tekoucí vodě.

Jako kůzle opatrně a lehce sestupovalo dítě se stráně. Krátká vybledlá sukénka flandala se mu po kostnatých nožkách, lehýnce přeskočilo přes tři kameny v potoce nastavené a mlčky, vážně podávalo bílé psaníčko Lidce. Mlčky vtiskla mu do ruky penízek a dítě zmizelo dříve, než se nadála, jako by se do země propadlo. S utajeným dechem roztrhla obálku a jako hromem zasažena čtla pouze několik slov: „Už nikdy se nesejdeme. Láďa.“ Ruce se jí

roztančily, v očích cítila horko, hrdlo se jí svíralo. Roztápala se v kruhu několika bezradnými kroky jako slepec, neuvědomivši si první chvíli ani své vůle, ani směru, kterým se dát. Otevřela ústa, chtěla křičet, neproněsla však ani zvuku, propadla se jen do vědomí, že všechno je stejně hloupé a nesmyslné, ať dělá nebo nedělá to nebo ono. Letěla domů a věděla, že přijde pozdě. Doběhla s tváří podivně nepřítomnou a zhloupou. Pramének slin tekł jí z koutku rtů jako malým dětem ve spaní.

„Viš, že se před hodinou Láďa zastřelil?“ řekla jí stará matka hlasem skleslejším a zplihlejším, než byla její dvě ramena, tekoucí žalněji než dvě stružky v tajícím sněhu podél jejího těla.

Neodpověděla nic, padla na židli, pot jí stál hrůzou na čele. Roztřásla ji zima, rozjektaly se jí zuby, matka sotva ji dovlékla k posteli a uložila.

Pak byl pohřeb; tetky zmlkaly nebo se rozšuškávaly střídavě kolem ní, kde stála, jiné ukazovaly si na ni očima a bradami. Zaskřípěly provazy po rakvi dolů spouštěné, udeřily tvrdé hroudy o rakev, obojí zvuk mučil ji pak řadu nocí před spaním; ale posléze i on odumřel v její mysli. Přešlo léto, přešel podzimí byla tu zima, mrzlo a sněžilo, přišel masopust, muziky vyhrávaly v každé hospodě, s párou pootevřených dveří valily se jejich tóny na náměstí a do ulic. Kola utvořená tou událostí se slehla, hladina života ztichla, po starém zvyku a obyčeji loudavou kolejí se bral kupředu život.

Jednoho večera v únoru mínala stará Poznarová, že by Lidka neměla stále sedět doma, že by se měla jít proskočit k České koruně, za týden na hasičský. Nebylo jí třeba dlouho přemlouvat. Smutek snášela jen potud, pokud ji zajímal, pokud jím byla zajímavá sama sobě i svému okolí, ale jak ovšedněla v něm sobě i jiným, zprotivil se jí a proměnil se jí v úlohu, kterou těžko vypracovávala a která ji brzy znudila. Zmuhlala jej jako papír těžkého nedokončeného školního úkolu a odhodila daleko od sebe a seděla a čekala s pootevřenými ústy a s prázdnými rukama na někoho nebo na něco, kdo nebo co chodí ulicí a musí jednoho dne, musí zcela určitě zaklepat na její dveře. Nyní při slovech matčiných zazdalo se jí, že je ten někdo již

v předsíni a že slyší jeho kroky. Vstala z dum, vypletla se z nich, zatřásla netrpělivě hlavou, až se jí plavé kučery rozletěly divoce po skráních, zešpulila rty vzdorně jakoby na odmítnutou, na poslední odmítnutou nebožtíkovi, a přisvědčila mámě rozhodným přitakáním. „Mami, půjdu. Zbláznila bych se tady v té komoře, však jsem z ní nebyla již kolik měsíců ani na zápraží.“ A vyhledala si šaty, rozstřela je po stole, zavolala si druhý den krejčovou, aby jí je opravila a přizpůsobila, a za týden se strojila na ples k České koruně. Již již chtěla vyjít do předsíně, dveře byly otevřeny, zelenavý svit lampy přicloužené stínidlem padal šedé dlaždice předsínky. Vtom vzkřikla a zapotácela se, máma sotva přiskočila, aby ji podchytila. Stál tam u skříně černý vzpurný obličej, hrozně ponořený do tmy, ale klidné, bílé zsinálé ruce svítily jako posněžené, zalité petrolejovým světlem; stál tam on, stál jakoby jí v cestě, aby jí zabránil vyjít z domu a odejít na ples. Bylo to vidění bleskové, jedna dvě vteřiny, ale bylo; a byl v něm takový zákaz, byla v něm vůle tak Příkrá, že lámala každý zdravý rozum. Sáhlo to na ni ledovou rukou, projelo ji to od hlavy k patě, nemohla o tom pochybovat; o všem na světě mohla od té chvíle pochybovat, spíš o svém já než o tomhleto.

Poležela si dva dny a dvě noci na loži, pak vstala na vratkých nohou a přešla po pokoji jako po palubě. Sedla ke stolu a ve svitu téže zelenavé lampy čtla starý lístek, který pečlivě složený vyňala ze zásuvky. „Už nikdy se nesejdeme. Láďa.“ Víc než čtla: civěla do něho tupým skelným zrakem, jako by zaklínala těch několik rozlezlých písmenek načrtaných rzivým inkoustem horečnou rukou sebevrahovou dvě hodiny předtím, než se položila na spoušť revolverovou. Ale písmenka jako by se choulila do sebe pod jejím horečným upřeným pohledem tím lhostejněji a zimomřivěji, čím on více žehl. „Ty mne tedy nepustíš? Ty mně budeš bránit? Bránit v tanci? Bránit v životě?“ A zlá, kolmá rýha jí vyvstávala mezi obočím a hlava s plavými medusovitými prstenci vlasů nalávala se do jakési bojovné hněvivé přílbovitosti. Jak ho nenáviděla, toho mrtvého! Celá její tvrdá bytost se vzpírala proti jeho nadvládě,

vyhráněla se rychle pod jeho dechem v temný krystal urputné zloby a tvrdého odboje. „Zajal mne již za svého života a nyní mne bude věznit? Budu jeho nevolnicí i po smrti? Postaví se mezi mne a život jako ledová zeď, kterou není dovoleno překročit? Zazdí mne v sobě, pohrbí mne v sobě?“ A všecka soustředěna do ohniska zraků, propalovala jimi přímo nenáviděná rezivá písmenka z psaníčka rozloženého před ní.

„A ne a ne! Právě ne! Nevzdám se! Neovládneš mne!“

A v jakémisi šíleném transu skočila k almaře a rychle házela na sebe nový úbor do plesu a do tance. Chtěla stůj co stůj prorazit ten kruh hrůzy, který se kolem ní svíral, proplynout tou soutěskou děsu, kterou byla chodbička. Podivný nápad prolétl ji mozkem. Dříve než vyšla, skočila ke stolku, posadila se na židli, chytila psaníčko, složila je do několika malých plošek a vsunula pod chodidlo do střevíčku. „Abys viděl, že se tě nebojím, že si nic z tebe nedělám; za podpatek si tě dávám a budu tančit na tobě celou noc.“ A oči zamhouřené, řítila se ven síňkou do tančírny U Kocanů.

A tančila celou noc, šla z náručí do náručí a jedna známá lehkomyšlná hlava s plavým knírem a s proradnými mělkými modrými očima přešlehávala jí kamennou tvář svým těkavým plápoem – ale nestačila jí a vystřídávala ji jinou, smědou a cigánsky ponurou se smolným vousem, kterou zde podivnou náhodou našla a která z dálky připomínala onu tvář s dírou ve spánku, hnijící již tolik měsíců pod zemí. Přišla domů již za svítání k smrti umořená, a přece vítězná; nesvlékla se skoro, padla na postel a usnula těžkým spánkem.

A za několik dní se to opakovalo. Zase se přistrojila, zase vsunula psaníčko, tentokrát již zcela ploché a zvalcované, jehož písmenka byla již skoro nečitelná, pod svou patu, a zuby zaťaty, hnala se chodbičkou ven.

Tentokrát nezavřela však již oči, jen je přivřela. Je tu nebo tu není? Byl tam, ale již mnohem vybledlejší a mlhavější; na první pohled jasno: poražený a lítostivý. Jen jakýsi náznak páry, která se ihned rozplynula. Rty se jí zkrabatěly kosým úsměškem, zuby

zaskřípěly, pohled z přivřených řas vystřelil jako elektrická jiskra, sežehl ho, odhodil ho jako troud, sfoukl ho jako ubohou sazi.

Asi dvakrát nebo třikrát se to ještě opakovalo, ale fantom stále slábl, mátožněl, rozplýval se víc a víc; až jednoho večera zmizel úplně – nebylo ho více. To v ten večer, kdy Lidka šla na pohřební hostinu a pohřební tancovačku za zemřelého Petra Bořka, milence její kamarádky Gízy, který se také zastřelil jako Lád'a, a také milé navzdory. Tu již vycenila zcela bezostyšně své bílé zuby v dravčím chrupu poněkud dopředu vystouplém.

Dva dni potom, kdy se strojila do nového plesu, našla složený lístek nebožtíkův pod vložkou svého střevíčku. Byl již zcela tenký jako plátek staniolu, udupaný a utepaný mocnými kladivy a válci. Chtěla jej rozevřít, rozlámal a rozdrodil se jí v prstech.

I vstala a vhodila těch pár drobtů do kamen.

Zapadly tam a nevzplály ani patrnějším plaménkem.

„Vajbrvirčoft“

1.

Když starý Jokl – a byl to obr s hlavou tak holou, že se až svit hvězd mohl o ni třepit – ve své koželužské zástěře a páchnoucí celý tříslm šel s velkým plechovým džbánekem pro pivo k Zelené žábě, byl vždycky směšný: ten kovový džbán, třebaš značných rozměrů, vypadal v jeho veliké oráčské ruce vždycky titěrně. A stejně nepřírozeně to dopadalo, když od Zelené žáby šel ke Kotínkovi nakoupit čtyřikrát bůček po šesti krejcařích a jednou hořčice; jeho veliké, tříslm zahnědlé „pracný“ opíraly se přitom o mramorovou poličku na pultě tak upřímně, že se zdálo, jako by ji chtěly rozlomit. „Vajbrvirčoft,“ zasykla za ním mladá krámská, rozkošné bílé děvče, krev a mléko, které bývalo na plesích a při bruslení sokyní dvou dcerek Joklových. Ználo jeho hanbu, znalo i slovo, kterým si z ní pomáhal a ulehčoval ten dobrácký obr, spoutaný a zaprodaný svými ženami. Ano, byl to Samson, kterému sice jeho Dalila neustříhla hřívy, poněvadž byl již v dvacíti letech olysalý, ale který šlapal mlýnské kolo svého zotročení právě jako Samson legendární.

V pětadvacátém roce oženil se tenhle obr s drobounkou Katynkou, dcerkou měšťanskou, jak se pyšně nazývala, a s majitelkou koželužny, které se, bůhvíproč, říkalo „Leipzig“; lépe řečeno: přiženil se do té koželužny, a tím slovem bylo již naznačeno jeho závislostí, jeho jakési příživnictví. Velmi záhy si ochočila Katynka tohoto dobromyslného slona, který v mládí vojákoval ve Vídni a jenž hovořil podivnou hatmatilkou česko-německou. Byl ještě s třemi jinými chlapíky tovaryšem u starého Fricka, který prožil před Joklem stejný osud; i on se přiženil do koželužny, i on byl zotročen dcerkou svého mistra, i on, druhdy vlk, nesl nyní na svém krku psí obojek; i on býval již předmětem posměšků městských lidí, kteří nazývali koželužnu „babím hradem“, neboť co svět světem stojí, rodily se v koželužně jen dcery a vládly tam jen ženy.

Koželužna byla vždycky cosi jako včelí úl, jako včelí království, v němž plnili muži úlohu trubců; nebyli sice, když vykonali svou povinnost, vyštípáni, nýbrž skoro hůře: zotročení; a v tomto otroctví museli robotit nejen na sebe, ale i na včelí královnu, co pravím? – na včelí královny, jimiž byly vedle ženy i jejich dcery. Odjakživa matka a dcery si v tomto domě výborně rozuměly a dělaly jednu frontu proti těm různým potřísněným a zahnědlým herkulům, kteří pracně vydírali z nepovolných prasečích i hovězích koží chleba pro své rodiny.

Ale teprve Jokl nalezl k označení své vlastní bídy podivné slovo „vajbrvirčoft“, důkaz, že byl filosof a že si své ponížení uvědomil. Když nafintěná žena strojila v neděli odpoledne svačinu pro tlachavé sousedky a bábovka voněla na stole, u něhož nebylo místa pro Jokla, mávl starý jen rukou, procedil skrze zuby své „vajbrvirčoft“ a odcházel na dlouhou procházku k rybníku; a když mu dvanáctiletá dcerka ponejprv dala najevo, že páchne tříslovinou a nezná jemnějších způsobů, i na tu příhodu vzal své lakonické úsloví a vymazal jím ji ze své paměti, jako se smazává houbou slovo s tabule. A když ho po prvé přinutily, že šel místo mladší dcerky se džbánem pro pivo k večeři, i s tímto zahanbujícím pocitem vyrovnal se týmž způsobem.

„Vajbrvirčoft“, to mu znamenalo zvrácení všeho pořádku, anarchii, úplné zpuštění. A to mu znamenalo dále: zde se nedá nic dělat, to je osud nebo dopuštění boží – tu se můžeš zachránit jen útekem. Ale on ovšem utéci nemohl, protože měl na krku obojek cti měšťácké, poněvadž si vzal za ženu „měšťanskou dcerku“ a ta mu stokrát denně připomínala řetízek, na který byl uvázán. Ale třeba byl již velmi zotročen, nevyhynula v něm posud zcela touha svobody. A často, hledě za cikány, kterak mizejí v prachu silnice a střídají svá bydliště jako on své košile, povzdechl si z hlubin hrudi: „Ja, to je halt svoboda.“ A v těch chvílích se cítil natolik myslitelem nebo básníkem, že jim až záviděl, těm psancům a otrhancům, on, počestný usedlý měšťan z Oupořína.

2.

Mladý vyčouhlý muž o ramenou poněkud dlouhých, klečkovité chůze, blondýn s modrýma očima až trochu vodnatýma, stál nějak rozklíženě a v rozpacích před Joklem. Byl to Petřík, tovaryš, kterého měl Jokl zvláště rád, poněvadž tento plachý hoch hrával na housle tak teskně, až se rozezpíval i smutek zavřený v hrudi Joklově jako pták v kleci, a starý Jokl pokyvoval přemítavě hlavou a mezi zuby drtil: „Ja, to je halt svoboda.“ „Ja, to halt z těch houslí pláče svoboda, které ustříhli křídla.“

A když slýchal někdy Petříka, jak to nabírá o figurálně mši na kruchtě nebo jak jindy vyhrává sólo na nějakém dobročinném koncertě v městském divadle, nikdy nemohl pochopit, proč tenhleten hoch uvízl v jeho špinavém řemesle, v tom páchnoucím Leipzigu a nepustil se do světa jako přeletavý pták. Vždyť jeho přece nedrží na místě žádný „vajbrvirčoft“, krk jeho je posud prostý obojku, může si dělat, co chce.

„Co chceš ode mne, Petříku?“ podivil se Jokl, čta z tváře chlapcovy jakési těžké a trapné rozpaky. „Chceš víc lónu?“

„Ne, pane Jokl, přišel jsem vám říci...“ a po novém zakoktání a zardění, „přišel jsem vám říci o ruku Madlenčinu.“

Madlenka byla mladší dcerka Joklova, vytáhlé, osmnáctileté žábě o špičatých uších, červených krabatých rukou a zvláštního pořouchlostí v zelenavých očích; byla to táž dcerka, která mínila před několika lety, že „fotr smrdí tříslavinou a nezná panské móresy“.

„Jégrle!“ vykřikl starý a v údivu zapomněl se tak, až si plácl po stehně svou širokou dlaní. „To je hrůza, co to mluvíš, hochu. Ale to nemůže být, vždyť je to ještě... ain frac.“

„Ale ne, pane Jokl,“ mínil Petřík, a jako by se škrtil při těch slovech, tak pomalu z něho lezla, „my se už máme s Madlenkou rádi skoro dvě léta...“

„Unsin... a já o ničem nevím, no halt vajbrvirčoft. A ví o tom mutr?“

„To jest, my to budeme muset paní mutrli říci...“

„Proč budete muset?“

Hoch zrudl a nebyl s to vypravit ze sebe slova.

Starý jako by pochopil: „Na, das ist mir eine hajkle G'sicht. A já tě měl, Petříku, tak rád; na, halt člověk není nikdy dost moudrý. A abys věděl, du bist mir ein lock'rer Vogl... já ti tu holku nedám. Ty... ty jsi víc takovej frajkumštýř než řemesník. Sebereš jednoho dne své housle, necháš ženu ženou a pocigáníš se.“

A starý opravdu dlouho se vzpíral sňatku Madlenčinu s Petříkem. Ale ovšem: to by u nich nesměl být „vajbrvirčoft“, který tam byl. Muž u nich v Leipzigu nic neplatil. Byla to onuce, kterou ženy jen smýkaly, jen hadr, kterým vytíraly prach. Stará si nakonec dupla na Jokla, a ačkoliv mu byla skoro jen po pás, hle, ten obr tak přivykl svému jhu, že kapituloval dříve, než bys deset napočítal.

„A tak si tady dělejte, k čertu, co chcete. Já vím, že jsem tu jen páté kolo u vozu.“

Ale na svatbu Petříkovu nešel, nýbrž vyšel si, svou rozkousanou americkou lulku v ústech, daleko za řeku a vrátil se domů podnapilý, což bývalo u něho vzácnou výjimkou. Dlouho nemluvil na Petříka a mnohem později odpovídal na jeho otázky jednoslabičně.

3.

A věci se vyvíjely, jak se vyvinout musely.

Obojek byl vhozen na šíji ubohého Petříka a řetízek kovala článek po článku, den co den, neznatelně skoro, avšak vytrvale Madlena. Už mu nezbývalo ani času na housle; tak dokonale byl zaprážen do výdělečné práce na „mutrli“, na Ninu a na Madlenu. Petřík se nepocigánil, Petřík se neprokázal frajkumštýřem, Petřík zahníval jako scíplá kočka v smradlavé zátoce koželužské, den ze dne smutnější, tupější a vypelichanější.

„Vajbrvirčoft zabila halt svobodu,“ mínil Jokl, když ho uviděl jednoho dne tak podivně pletoucího svýma klečkovitýma nohama.

„Du schaust mir schön aus,“ mnil sám sobě, „jako zmáchaný kocour.“

Ale netušil, že posledními slovy udeřil opravdu, jak říkal, hřebík na hlavičku. Petřík byl již opravdu vymáchan a vyplaven jak náleží v městských řečech a pomluvách. On již podědil po starém Joklovi plechový džbán a pletenou tašku, s kterou chodil na nákupy. Za ním již, a ne za starým Joklem kuckali se lidé smíchy, cedíce skrze zuby ne slovo „vajbrvirčoft“, nýbrž slovo „Madlena“. Až jednoho dne jeden dělnický výrostek, když se potácel po sobotní výplatě podnapilý ulicemi a když se mu Petřík na svých klečkovitých nohou dosti rychle nevyhnul, stríkl po něm jako slinou: „To je taky jeden Madlenin.“

Jako by ho vzal někdo holí po hlavě, tak bylo Petříkovi. V očích se mu zajiskřilo, desítky drobných náznaků a náповědí splynuly v jedinou ohnivou čáru, která se mu zdrhovala kolem hrdla jako smyčka, z níž nebylo vysvobození. Ano, byl již jeden Madlenin, neboť Madlena měla jich již víc. Toto ženské faunisko opíjelo se muži jako jiní lidé kořalkou. Pelešila se s nimi skoro již na silnici.

Starý dlouho nic nevěděl, až jednoho dne utekla s potulným šlejfířem.

„Na, tohleto je pěkný vajbrvirčoft,“ a uplivl se daleko přes plot do zahrady. To byl jeho filosofický a zcela stručný puntík za celou historií. Vážil víc než cent a nikdo jím nepohnul.

Starý, nyní již na výměnku, hleděl tupě před sebe celé hodiny, vyhaslou lulku mezi prázdnými dásněmi.

Až jednoho dne dohasl skoro tak rychle jako jeho lulka. Ležel celý den natažen na posteli, své temněhnědé, v třísle vymáchané ruce jako mrtvá vesla položené vedle těla; až k večeru, cítě, že se blíží jeho hodinka, zavolal si Petříka:

„Nichts für ungut, Petříku, ich hab's vorausgeschaut. Věděl jsem, jak to dopadne; a proto jsem ti ji nechtěl dát. Měl jsem tě na to moc rád.“

Panenčin první rok

1.

„Panenko, zastyď se za krejcar, ještě za krejcar,“ volali na něj kluci z páté třídy obecné.

Byl to slabý plavovlasý hošík, hodně vyčouhlý a nesmírně stydlivý. Vypadal opravdu jako dřevěná panenka s červení na lících ztlusta nanešenou. Měl tvář tak plápolavou a pleť tak citlivou, že se v ní ovrážela všechna hnutí jeho neklidné dušičky, životem jakoby stále vyděšované.

Žil posud v malém okresním městě východočeském. Rodina nebyla přímo chudá, byla, jak se říkalo úředně, „nemajetná“ – ale bylo to horší než vyslovená chudoba. Byla to vpravdě chudoba stydlivě přikrývaná před okolím. Otec byl nepatrný berní úředníček stále preterovaný ve službě. Byl to vysoký člověk, podivný, nemluvný, nepřístupný, který si s dětmi nikdy nezahrál. Málomluvný, měl svou kyselou ironii, měl své jednoslovné nebo jednověťe odpovědi šťovíkové chuti. Nesl v sobě jakousi skrytou ránu, pokoření, urážku, pošlapanou ctižádost – kdož to ví? – a ta rána občas krvácela. Pak jakési studené vzteklé plaménky zažehovaly se v jeho očích, mrak chladné zloby prostíral se po jeho nažloutlé tváři, zima čísel na děti, které se choulily v koutech a bály se mu přiblížit.

„Panenka“ byl po své podstatě duše entusiastická. Chýlil se rád až do noci nad knihy, ať to bylo Písmo svaté nebo dětské vydání Tisíce a jedné noci, tváře mu plály, blouzníval o svých recích celé dni svým dvěma mladým sestřičkám, které mu naslouchaly zamlklé, černé třešňovité oči na šťopkách, a snil o nich v nocích sny ještě je zveličující. V té době přivalila se však na Jeníka skutečnost krásnější než nejkrásnější sen, divočejší než nejvíce vzrušující dobrodružství, o němž kdy četl. Pravda, nebylo to v jejich městě, ani v sousední vsi nebo v sousedním městečku, bylo to daleko odtud, až

na Balkáně, ale bylo to mnohem krásnější, protože to bylo, jak říkali kluci ze školy, opravdické. Vypukla válka rusko-turecká; celé město bylo jí vzrušeno. Lidé se kupili na náměstí a na ulicích, hloučky hlav sestrkané do sebe jako stádo ovcí, a čtli nahlas tehdejší deníky, Politik, Národní listy, Brouska, Pokrok. Ve výkladní skříni místního knihkupectví hořela ve všech duhových barvách rozměrná mapa Balkánu a knihkupec denně postrkoval na ní špendlíky s barevnými praporky podle toho, jak se měnila válečná situace. V jiné skříni byly vystaveny válečné obrázky. Na nich útočily celé pluky vojska, jakési ohromné housenky rozlezlé po zemi; důstojníci vybíhali z řad a mávali šavlemi; na návrších hřímala děla a od nich se nesly obláčky kouře; a jinde v skalní soutěsce plně rozhozených balvanů rudí krvelační bašibozukové útočili na hrstku Černohorců, která jim srubla již několik hlav, – celé prameny krve tekly po obrazech a fascinovaly nejasným údivem vyjevené oči dětské. Jednu dobu byli lidé v městě zarmoucení, vítězný pochod Rusů na Cařihrad uvízl v Šipce, Osman paša odolával v Plevně. Ale za několik měsíců řvali lidé na ulicích: „Plevno dobyto, sláva Skobelevovi.“ Večer bylo město osvětleno, davy lidí pochodovaly po náměstí a po ulicích, zpívající „Hej Slované“. Četníci je rozháněli a zatýkali. Vlna nadšení hnala se městem.

Druhý den přišel Jeník do školy dříve než jindy, postavil se před hodinou u katedry a řekl svému učiteli, zardívaje se až po uši, ale hlasem jasným a nezajímavým: „Pane učiteli, prosím, pište mé jméno napříště Šeler s českým š. Počestil jsem si své jméno na počest vítězství Rusů u Plevna.“

Otec Jeníkův psal se totiž jako jeho děd německým pravopisem: Scheler. Jeník škrtal nyní na všech sešitech nenáviděný shluk souhláskový, rty semknuté a dětskou tvář nasupenou do soustředěných vrásek.

Když řekl otci o změně svého jména, pokrčil podivín a mrzout rameny a procedil s krivým ironickým pošklebkem skrze zuby: „Nu dobrá, dělej si, co chceš; však on tě život brzy vykurýruje z tvého bláznovství.“ Úřadoval dlouho na severu v německém území, měl

jakési bolestné zkušenosti s českými lidmi, za něž se exponoval v spolcích a družstvech a kteří ho pak, jak říkal, nechali v štychu.

Jeníkovi bylo deset let. Chtěl na gymnasium do Prahy, ovšem na české. „Z čeho to mám vydržet?“ řekl otec matce, která se za hochu přimlouvala; „víš přece, že mně nedali třetí kvinkvenálku. A basta; neobtěžuj mne už tím.“ A dupl hrubě nohou, aby ji navždy zapudil.

A protože příští dny nepřestávala ho přesto obtěžovat, přestal chodit vůbec večer domů a vracíval se po půlnoci; mrzutý a rozčertěný, zvracel se ihned naznak do polštářů a ihned tupě usínal.

Ale matka byla přes všechno pokořování neodbytná. Milovala Jeníka víc než ostatní děti a byla přesvědčena, že hoch je nejen tělesně slabý, nýbrž i výjimečně nadaný. Nemůže prý než študovat, na řemesle nebo v obchodě dostane prý, on, tak úzkoprsý, jistě chrlení krve; je prý do jejího rodu a tři její bratři zemřeli v mládí souchotinami, které, byla o tom přesvědčena, uhlnali si v svých učednických letech.

Jednoho dne se vrátil starý Scheler v poledne z kanceláře a řekl Jeníkovi: „Můžeš jít do Prahy, ale na německé gymnasium, k piaristům na Příkopě. Dostanu pro tebe stipendium. Baron Wiedermann z Žehušic mně to slíbil. Sto dvacet zlatých ročně. On v tom má velké slovo. Ale musíš študovat německy.“

Jeníkovi vstoupily slzy do očí. „To nebudu, tatínku.“ Otec zrudl v tváři: „To to přivedeš daleko, hlupáku.“ A po chvíli: „To bych jen rád věděl, po kom je ten kluk tak paličatý?“ A šlehl nenávistně okem po ženě.

Jeník spal s matkou v malém pokojíku s okny na ulici, blízko kasáren. V oknech ložnice voněly noční fialy dusnou vůní.

Otevřenými okny vplýval do pokoje šum hlasů a výtrysky smíchu mladých lidí, vojáků, studentů, děvčat, a opíjel jako víno rozpálenou hlavu hochovu. Tam venku, tam byl svět. Hoch nedovedl si jej představit, ale cítil, že volá, že láká, že svádí. Pronikne do něho? Opije se také on tím nejasným, mlžně tušeným, ale proto tím mámvějším nápojem? Dostane se přece na

gymnasium do Prahy? Vztýčil se na posteli, jak vyjel z prvního spánku, naslouchal. Trvalo chvíli, než si povšiml, že postel vedle něho, v níž spává matka, je prázdná. Vstal z lože, šel po špičkách do druhého pokoje, přiložil ucho k zámku. Slyšel rozčilené hlasy, hlas otcův i matčin. Srdce se mu sevřelo; nedýchal, pochopil, že se rozhoduje jeho osud. Za chvíli vběhla matka do tmavého pokoje, objala ho silně a řekla: „Vybojovala jsem ti to, Jeníku! Je rozhodnuto. Táta povolil. Půjdeš po prázdninách na Akademické.“ Slzy vyhrkly mu na matčinu ruku; byla tak jemná, že jich neotřela. Tu noc nespal radostí, a když se šerilo a ze tmy rostly jemné měsíčné tahy tváře matčiny, nahnul se nad ni, a zatajuje dech, v dlouhém blouznění skoro erotickém pil její tichou, chladivou krásu.

Za dva měsíce potom stál poděšený ve velkém klenutém a šerém sále Klementina s jinými hochy před několika mrzutými profesory a skládal přijímací zkoušku. Jeden z nich zavolal ho k sobě, postavil se s ním k oknu a zkoušel ho z toho, čemu říkal záhadným slovem „větná analysa“. Byl to sporý šedivý stařec cikánského vzezření, v smědé tváři koulely se mu oči s nažloutlým bělmem jako kameny, několik chumáčů tvrdých vlasů plápolalo mu na lebce; tučnou pihovitou rukou zajížděl si občas pod košili na chlupatá prsa.

„Podmět, výrok, předmět. Dobrá. A nyní mi řekni nějakou větu bezpodmětnou!“

Krev střelila hochovi do hlavy, úporně se zamyslel. Pak vyhrkl bojácně: „Myslím.“

„Jak to?“ ušklíbl se profesor.

„Podmět je zde skryt, je zamlčen,“ odříkával Jeník, jak se tomu naučil ve škole.

„A který je to podmět?“

„Já. Já myslím.“

Profesor se rozesmál. „Jsi ty mi pěkný fifikus, kluku,“ procedil posléze řídkými žlutými zuby černými od kouře.

2.

Ale přesto byl přijat. A matka najala mu byt u hokyně na Linhartském plácku. Platila osm zlatých měsíčně a Jeník směl za to spát v tmavé vlhké komoře, mezi otýpkami dříví, pytli brambor, pletenci cibule a česneku; a dostával hnědou sazovitou kávu k snídani s mastným rohlíčkem a hubený, obyčejně bezmasý oběd; ale večeri musil si kupovat ze svého, byla to obyčejně homolka tvarohová, syreček nebo párek.

Z hloučku hochů, kteří stáli druhý den na dvoře Klementina před dveřmi učebny, vykřikl jeden hlas na Jeníka, když šel kolem: „Panenko.“ Znal patrně odněkud přezdívku, kterou ho častovali hoši na obecné. A druhý den potom běhala již ta přezdívka novou třídou jako krůpěj rtuti po stole; zablýskla smíchem hned tu, hned tam; a v respiriu přistoupil k Jeníkovi jeden tučný, dobře živěný hoch městský a řekl mu: „Panenko, zastyď se za krejcar, ale nezlom si přitom jazyk!“ Byl to kluk, který si zakládal na svém hrubém šprýmařském talentu jako na duševní superioritě a chtěl jím imponovat spolužákům. Měl pěkné modré soukenné šaty, otlemené rty, modré vodové oči a velikou, jakoby vodnatou hlavu, skropenou pihami. Zdravý klid dobře živěného a šťastného zvířete dýchal z něho; a víc: čpěl i cynismem blahobytu, v kterém žil. Jako by již tehdy měl jakousi samčí bezpečnost nad tlupou kamarádů, jako by již tehdy měl aspirace býti vůdcem tlupy.

Hoši, kteří se kolem něho seskupili, podmaněni bezpečností jeho vystupování, propukli v smích a shlíželi pohrdlivě na Jeníka. Ale ten se nezalek. Ačkoliv jeho rty sebou trhaly, bledé od hněvu a rozčilení, zachmuřil se a řekl tvrdě: „Jen ty si dej pozor, aby se ti jazyk neošoupal od sprostáctví.“ Trefil dobře, rána seděla; měl smíšky na své straně, poněvadž Kocan opravdu si šlapal trochu na jazyk.

„S kým myslíš že mluvíš, venkovská hniličko?“

Ale Jeník odvrátil se od něho mlčky s tak zřejmým opovržením, že mu Kocan přestal spílat a hleděl se uklidit se svou družinou. Ale od té doby ho nenáviděl a snažil se škodit mu při každé příležitosti.

Ironií a posměchem bodl ho, kde a kdy mohl, a zesměšňoval ho před spolužáky. A nebylo to nijak nesnadné, poněvadž Jeník chodil stále zasněný, jako duchem nepřítomný, jako by právě před chvílí spadl z oblak nebo z měsíce a nerozhlédl se ještě náležitě po této zemi.

Podivná společnost, s kterou se stýkal u své bytné, oddělovala ho nyní ještě víc od skutečného světa. Hokynářka byla stařena, a co se za ní táhlo, byli vesměs starci, živé mrtvoly, podivné předpotopní rarity a kuriosity z celé čtvrti, kterých jako by potopa časů ušetřila; lidé, kteří neměli již zájmu na přítomnosti, kteří žili jen ve vzpomínkách a dohořivali jako čadivý sloupek voskový, s kterým chodívali někdy na roráty.

Jeník přišel ve čtyři hodiny ze školy, udělal rychle své úlohy a sběhl pak do krámu hokynářčina, kde se to již hemžilo sousedy, kteří přišli k večeru na táčky. Tu byl starý, vyschlý kancelista v chlupatém cylindru a dlouhém šosatém kabátě, který ještě nyní němčil a proklínal studenty, že se vzbouřili proti císaři a že chtěli nechat měšťanům rozstřílet domy od Windischgrätze. „Což si je mohli nechat rozstřílet? Konnten sie's? Na, sagen Sie mir mal, konnten sie's?“ A obrací se na Jeníka a žádaje si jeho souhlasu, dodával po česku: „Na, řeknou, voni jeden student...“

Sem přicházela falešná hraběnka, jak jí říkali, vrásčitá a bradavčitá stará panna, dcerka staré patricijské, kdysi bohaté rodiny pražské, která nyní upadla v bídu a prodávala kousek po kousku své starožitné zařízení. Jednou empirové hodiny s alabastrovými sloupky a s celým planetáriem, po druhé gueridon, po třetí starý spinet po prabábě, jehož kláves se prý dotýkal kdysi Mysliveček, po čtvrté staré cínové nádoby z maltézske fary po strýci. Ačkoliv její bída byla veliká, chovala přece dva psíky a nedopustila, aby trpěli nouzi: kupovala jim stále odřezky masa od uzenáře, a jedla-li vůbec, jedla jen to, co oni. Sem chodil bývalý tělesný myslivec schwarzenberský, pan Lojzi. Zcela již zešlý, páchnoucí rumem a kořalkou na hon cesty. Živil se donedávna hraním karet a dohazováním děvčat do vykřičených domů, ale ten obchod nešel

jaksi v poslední době a pan Lojzi hrával občas v putykách na harmoniku celé noci. Do krámku zapadla někdy tučná madam s našminkovanou tváří a nabarvenými rty, s falešnými brilianty v uších a s vycpaným účesem. Zaměstnání její bylo záhadné, ale vynášelo jí patrně mnoho, neboť kypěla sádlem a potila se tolik, až to poškozovalo ličidlo. Před tou uhýbal vždycky Jeník; štítil se jí jako ropuchy a rychle se snažil vyrvat své ruce z jejích tučných dlaní, do nichž je ráda brala. Její dech ho odpuzoval; bylo mu vždycky na omdlení, kdykoliv se přiblížila k němu ta směs tuku, potu, voňavky a ličidla.

Sem přicházeli dva podivní bratři rukavičkáři, kteří již nešili rukavic, jen je čistili benzinem policajtům, pár po osmi krejcařích. Bydlili naproti, na půdě starého domu v podkroví, kde to páchlo kočičí močí a holubím trusem a odkud bylo vidět divokou klikatinu staroměstských střech. Byli krajané hokynářčini, oba dobří sedmdesátníci, vysloužilí vojáci; posud šprýmovní, znepokojovali oplzlými žerty děvečky, které sem chodily mandlovat prádlo.

O deváté zavíral se krám a Jeník vycházel s hokynářkou na ulici, plechový džbán v ruce, nakoupit piva do špinavé hospody U zelené žáby. Sotva ho vypili, sotva snědl Jeník svou homolku, přicházeli hosté. Ti bezkrevní starci, ty pitvorné stařeny čpící zatuchlinou, které chodívaly do krámu za hokyní. A nyní žily karty: špády, denáry, baštony. A Jeník hrával s těmito starými mumiiemi složité hry, které se zapisovaly na černé papírové tabulky křídou. A tento hoch vyhrával pravidelně nad těmi starými veterány a invalidy. Vycvičil v sobě jakousi psí pozornost, dovedl číst z jejich tváří, dovedl se často dohádat karty, kterou měli. Venku tekł čas úzkými špinavými ulicemi, v kterých povykovali opilci; kočár s korunním princem Rudolfem, vracejícím se ze Stavovského divadla na Hradčany, dva bílé chocholy na kozlíku, přehnal se kolem pod okny. Údery hodin z blízké radnice Staroměstské přšely hluše do tmy – a Jeník, předčasně procitlou karbanickou vášeň v krvi, neznal nic než karty, nevěděl o ničem než o nich. Po půlnoci vstávali ti podivní strašidelní hosté od stolu a odcházeli domů, aby se zítra

navečer vrátili k své staré kratochvíli, která je nikdy nezmrzela. Jeník, oči ztrhané dlouhým bděním, hlavu olověnou, vrhal se do peřin, dlouho nemohl usnout, až teprve k ránu zmohl ho pravidlem těžký spánek. A těsně před osmou vyskakoval z postele, a neumytý obyčejně, bez snídaně, šaty divoce na sebe naházené, hnával se úprkem do Klementina do školy. A třídní nemohl pochopit, že tenhle hoch, bydlící pár kroků od gymnasia, přicházel zpravidla do školy pozdě, po modlitbě.

3.

Jeník měl potřebu někoho uctívat, někoho milovat. Mezi těmi starými lidmi bylo mu zima; cítil, jako by válo mrazem od nich. Ve škole měli výpomocného kandidáta, který přednášel občas za profesora dějepisu. Byl to zavalitý blondýn o králičích očích, vlnitých kudrnatých vlasů. Měl okurkovitý červený nos, uslintanou bradu a okusoval si nehty až do krve. Jeho malé oči byly vylezlé; a když mluvil, civěl jimi bezduše na hochy. Byl směšný a neměl kázeň; každou chvíli vyprskl smích na lavici nebo pod lavicí. Učitel zrozpačitěl tím ještě víc; jeho bezradnost vpisovala se mu do očí, do tváře, do držení těla. Jeníkovi se jednou zdálo, že se v úzkostech zakotvil zrakem na něm, jako by hledal u něho pomoci.

Rty Jeníkovy sebou zaškubaly, krev střelila mu do tváře. Zdálo se mu, že mu musí přispěchat ku pomoci. „Pst,“ zasykl na třídu. „Šelere, proč rušíte?“ vykřikl Lefler pohněvaně na Jeníka; „budu si na vás stěžovat panu třídnímu; potrestá vás.“

„Vidiš, ty troubo,“ ušklíb se na něj Dolejšek, jeho soused po levici, „to máš za svou dobrotu.“

Jeník zaryl oči do podlahy jako opářený. Ale když v deset hodin poslal si ho Lefler pro housku, zamotala se mu hlava štěstím. Nešel k školníkovi, vyběhl z budovy až do sousední ulice, do krámu, kde se říkalo, že mají zvlášť dobré loupáčky. A když jej podával šťasten Leflerovi, ucedil kandidát skrz zkažené žluté zuby: „To jsem se načekal! Do kterých pekel jste pro to letěl?“ Zabreptal cosi o dobré

sortě těch rohlíčků – ale učitel si jen povzdychl: „Prokletý hlupák.“ Tak bylo ulito nadšení Jeníkovo ke kandidátu profesury Petrovi Leflerovi.

Na téže chodbě jako Jeník bydlel zpěvák Masojed. Byl to vysoký hřmotný chlapík s uměleckými pačesy, na které narážel cylindr poněkud rozchlupacený. Chodíval hřmotným krokem po vykotlaných dlaždicích chodby, pošlehuje bambusovou hůlkou do vzduchu nebo popleskává se jí po tučném lýtku. Svitky not čouhaly mu z kapsy, zabaleny obyčejně do ušňupaného šátku. Z rudkové tváře dobře živěné šlehala mu jakási životní odvaha, z celého klátivého postoje jakoby pohrdání světem a jeho filistry. Starý kancelista řekl o něm jednou v krámě hokynářčině, že je „ein Musensohn“. Jeník nevěděl, co to znamená, ale jeho úcta k Masojedovi zřejmě tím vzrostla. Stával se jeho hrdinou, jeho modlou. Všecko na něm se mu líbilo, všemu se podívoval. Jednou, když Masojed upustil náhodou modrý posmrkaný šátek čpící rapém, podal mu ho velmi uctivě. Masojed nezabručel ani slova díků; ale Jeníkovi zdála se ta hrubost čímsi bohatýrským, ne-li přímo božským. Začínal lnout k němu plachou zakřikovanou láskou slabocha k silákovi, chudása k bohatci, pokořence k hrďasovi. Dovedl vystát celé hodiny v kuchyni u skleněných dveří a vyhlížet jimi, až vyjde ze svého pokojíku Masojed. Byl nešťastný ten den, kdy se mu nepodařilo spatřit nic z něho, nezachytit ani záchvěvu z jeho bytosti. Jako by mu scházel vzduch k dýchání, jako by došla potrava jeho obraznosti. Svět mu šedl a pustl, býval nevrlý a zasmušilý.

Kteréhosi rána, když vystrčil Jeník hlavu z kuchyně, spatřil před dveřmi pokojíku Masojedova jeho rozšmatlaná perka, zastříkaná vysoko blátem. Vyhodil je tam patrně opilý Masojed, když se vrátil po půlnoci domů. Jeník shýbl se uctivě po nich, odnesl je do kuchyně a jal se je otírat z bláta. Tu chvíli rozespálý Masojed v pruhovaných podvlíkačkách, nohy bosé, vlasy rozčuchané, oči kalné, pootevřel dveře a rozhlížel se po chodbě, hledaje své boty. „Hergot, snad mně někdo neukrad boty,“ bručel mrožím basem,

tvář zkrabatělou. Jeník byl hotov právě s čištěním perek a chtěl je nepozorovaně položit na místo, odkud je vzal. Masojed ho spatřil a zařval na něho: „Du Lausbub, co děláš s těmi botami?“

Jeník, oheň v tvářích, koktal cosi jako toho smyslu, že se osmělil vyčistiti boty panu zpěvákovi. Masojed nasupil tvář, vytrhl mu je z ruky a zabreptal těžkým jazykem: „Podruhé je nech na pokoji... möcht“ dich schon bitten.“

Jeník sledoval někdy Masojeda celé hodiny na jeho procházkách a toulkách městem, plaze se plaše jako odkopnutý pes za ním. Tak vypožaroval, že Masojed zpívá v ruském kostele u sv. Mikuláše v neděli dopoledne při mši. Kolidovalo mu to s jeho žakovskou mší v Zrcadlové kapli v Klementinu. Utekl z ní, předstíraje, že se mu udělalo nevolno. Udýchaný doběhl na mši pravoslavnou, nadšený i zmatený. Stál mlčky jako socha a nechal do sebe padat nezvyklým dojmům vysoké mračné klenby, zlaté přepážky, prýštící zlatem a plápolavými svícemi, vysokým, štíhlým, vousatým postavám popů, monotónnímu, táhlému zpěvu z kruchty, prošlehujícím vítězně celou prostorou chrámovou, až se, jak se zdálo Jeníkovi, stěny rozstupovaly do šířky i délky...

Chvillemi lichotil si Jeník, že rozeznává v tom rojení a víření hlasů z kruchty bas Masojedův. Bylo mu závratně úzko i sladko. Stál tak celé hodiny v němém utkvění; zdálo se mu, že plápolá před ním vysoký jasný plamen a on že do něho ofěrou hází své zakřiknuté nadšení pro toho hrdého a nepřístupného krasavce Masojeda. Procítl ze svého vytržení, až když mše došla svého konce, až když d'áček se blížil s ikonou, aby ji podal k líbání věřícím. Ulekl se nesmírně, nechtělo se mu za nic na světě políbit tu ikonu, zdálo se mu to čímsi jako zradou na vlastním náboženství, na vlastní víře: zločinem, kterému by nebylo odpuštěno ani na zemi, ani na nebi.

Rychle se odpotácel k východu, půda mu hořela pod nohama, nemohl vydechnout; jako by stál nad propastí, jako by se zatajeným dechem měřil, jak blízko k ní dosmýkala ho jeho podivná nezřízená láska...

4.

Ve škole prospíval míň a míň. Učitelům se stával podezřelý pro podivný nedětský výraz své tváře, pro potrhaný stín, který tam vrhala jeho podivná vášeň. Od hochů se odděloval sám jako přestupník, jako ovce morem nakažená; den ke dni odpornější mu byly jejich tlachy a žvasty, uličnické kousky, klukoviny. A kamarádi jako by cítili neslučitelnost jeho s nimi, začínali ho nenávidět. Nepřátelství zažehovalo se často z nepatrných příčin mezi ním a jimi. Kocan najednou pohlédl na něho zároveň hrozebně i výsměšně, křivě rty a uplivuje se dalekým obloukem. Blbče, zaplet jsi se sám do mých sítí, brzo ti je zdrhnu kolem krku! A vzpomínka na starou, nepomštěnou urážku drásala ho jako živý dráp zvířecí.

Tenkrát – bylo to v květnu, vzduch voněl již šeríky – zemřel jeden starý profesor, raněn ve škole mrtvicí. Konal se slavný pohřeb na hřbitov vyšehradský. V jeho průvodu šlo celé gymnasium, všechno žactvo i profesorstvo. Když byly obřady skončeny, rozcházel se žáci do města – Jeník, jako vždycky nedružný, šel sám domů. Druhý den přihnul se rozkacený třídní a pronesl delší řeč, jejíž smysl byl, že ten krásný pohřeb byl poskvrněn a zneuctěn uličnictvím některých primánů, kteří prý po obřadech pobíhali po šancích vyšehradských jako skotáci a seprali se dokonce mezi sebou na věčnou hanbu toho vznešeného staroslavného ústavu, jehož byli zvrhlými chovanci; nezasluhují prý pardonu, ti vyvrhelové, a profesor jim prý ho také nemíní dávat; byli prý většinou z paralelky A, ale pan třídní paralelky A zahlédl prý i několik hochů z B. Poznal prý určitě Šelera, po jeho zrzavém svrchníku.

„Šelere, pojďte sem a oblékněte si svůj svrchník.“

Bledý, chvěje se na celém těle, povstal Jeník a zadrkotal: „Já to nebyl, pane profesore.“

„Mlčte! Jednejte, jak jsem vám poručil. Oblecte se.“

Jeník chtěl zase něco namítat, ale profesor ho umlčel vzteklým pohledem svých sivých očí. Zuby zařaty, oblékl si Jeník svůj vyrudlý, směšný převlečník, připomínající spíše kutnu než kabát.

Celá třída se dala do smíchu, když se v něm potácel před profesora – tak byl již nenáviděn většinou kamarádů, samotář a mimochodník.

„Ba ano,“ řekl profesor, „byl jste to vy. Ten zrzavý kabát vás usvědčuje.“

Kocan se přihlásil, a oči vryté do země, pronesl pevně: „Myslím, pane profesore, že to byl on. Zahlédl jsem také takový kabát na šancích.“

„Nebyl jsem to. Lžeš.“

„Nelžu,“ řekl tvrdě, jako by kudlou do dřeva řezal, Kocan. „Nikdy nelžu.“

„Nehádejte se,“ vykřikl profesor. „S kým jste šel domů, Šelere? Kdo vám může dosvědčit, že vás viděl, jak jste šel ze hřbitova do Prahy?“

„Nešel jsem s nikým, chodím vždycky sám.“

„Táák,“ protáhl profesor. „To je podivná věc. To se snad štítíte svých spolužáků?“

Celá třída se pochechtávala.

„Chodím sám,“ řekl tvrdě Jeník a mlčel zarytě na všechno naléhání profesorovo, aby jmenoval některého kamaráda, který šel před ním nebo za ním.

„Neohlížel jsem se kolem sebe.“

„Stále lépe,“ řekl profesor. „To snad chodíte, oči upřené na špičky svých bot?“ a zasmál se tomu jako dobrému vtipu. Nikdo z celé třídy nedosvědčil Jeníkovi, že ho viděl jít do Prahy. Proti němu stála a mnoho vážila dvě svědectví: svědectví Kocanova a svědectví třídního z paralelky A. Přivedli před něho Jeníka v tom ubohém zrzavém svrchníku a profesor prohlásil: „Ano, viděl jsem takový svrchník pobíhat po šancích.“ Jeníkovu ujišťování, že to nebyl on, nevěřil nikdo, ani učitelé, ani spolužáci. „Dobře, že se jednou spálil,“ mínili kamarádi, „zaslouží si to za tu svou nadutost, i kdyby tam nebyl.“

„Ba jo, kluci, kouká z toho pro něj zákonná,“ poškleboval se Kocan. Své položení zhoršil si Jeník tím, že, rozhořčený a bez sebe hněvem, udeřil v respiriu Kocana do tváře.

„Tak vy jste, Šelere, ke všemu ještě rváč? Nu, to budeme s vámi brzy hotovi.“

5.

Ten den, kdy se to přihodilo, našel Jeník, když přišel ze školy, doma na stole telegram. Byl od matky a stálo tam, že otec ráno náhle zemřel. Druhý den ukázal jej třídnímu a jel na pohřeb. V rakvi, obklopené svícemi, celý v černých šatech, v rukou křížek, ležel jeho otec. Žlutá tvář propadala se do stínů, jakési hrboly vyvstávaly na čele, ústa neúprosná, trpce stažená jako by i nyní cosi věznila, co nehodlala propustit. Dlouho stál Jeník, tupě zadíván do tváře, z níž nedovedl nic vyčíst než hrůzu a hrozbu. Nevrlý ironický stín, do něhož se stavěl tento muž zaživa, zhoustl; a přšel z něho nyní mráz jako ze zimního mraku. Jeník toho dlouho nesnesl. Vrhł se se štkáním do náruče matčiny, ale i ona, jindy tak teplá, zablá dnes. Matka drkotala zuby, její tělo bylo studený věchet, promočený a usmýkaný v mlze. Její objetí dnes po prvé Jeníka zmrazilo, jako by to bylo objetí sochy, a ne živého člověka. Byla bezradná a bezpomocná, zlomená svým neštěstím, bez jiskry myšlenky, vystydlá, životem usmýkaná, sirá a zapomenutá. Jeník jí chtěl vyjevit všechno soužení, které ho potkalo ve škole; tak žíznivě práhl po tom, aby se mohl sdělit, aby mu někdo porozuměl, aby ho aspoň jedna duše neodsoudila. Ale pohled na matku mu řekl, že by bylo marné dovolávat se zde ozvěny; zde mlčelo všecko jako v zasypaném hrobě. Na hřbitově padl na něj ze všeho takový děs, že se sotva rozloučil s matkou a rovnou hnál se, mrskaný a pronásledovaný otrok, na nádraží, aby odjel za půl hodiny do Prahy.

Přijel domů, zrak spálený, hlavu vyhořelou a pustou. Míjel dvěře Masojedovy a po prvé nevrhl tam zbožňujícího pohledu. Svět stal se mu naráz jakousi surovou mocí, která drtí všechno slabé a bezbranné; netvorem, před nímž není možno uniknout. A všichni, všichni, zdálo se mu, jsou jeho spojenci proti němu, Jeníkovi. I ten

Masojed, kterého půl roku zbožňoval a který si toho neráčil ve své pýše ani uvědomit. Ráno přišel do třídy a odevšad svítily na něho tytéž oči, výsměšné oči Kocanovy – neboť ty oči se v poslední době úžasně rozmnožily. V noci, když Jeník usínal, zdálo se mu, že i lampa pouliční, která vrhala kosou své světlo na jeho lože, zabodává se do něho kocanovským posměchem. Rychle a hluše jaksi se hnal čas mimo Jeníka, jako by i on chtěl jej vyřadit ze své pozornosti a přehlížet. Tvrdým zákonným tokem spěly věci k svému rozřešení. Než se nadál, byl tu konec školního roku.

Třídní přišel po slavné mši, které se účastnilo celé gymnasium, rozdat vysvědčení do třídy.

„Jan Šeler dostal tentokrát,“ pravil povýšeným hlasem jakési vyšší objektivně spravedlnosti, „zákonné mravy. To proto, že tvrdošíjně zapíral a násilnicky se vrhl na hlavního svědka Kocana. Kajícníkům odpouštím, vzpurníkům nikdy,“ dodal profesor hlasem slavnostním, jako by rozřešil záhadu světa a budoval novou morálku.

Jeník zaťal zuby, ale nesklopil zraku před rozchechtanou třídou, před vítězným pohledem Kocanovým. Klidně jim čelil Pevným utkvělým zahleděním. Byla tam opravdu zákonná z mravů na tom okolovaném listě tak ozdobně popsaném a potištěném; a to bylo tolik jako ztráta osvobození od školného, to znamenalo platit deset zlatých půlletně.

Kde sebere tu sumu? bzučelo mu stále ve vlaku v prázdné hlavě jako moucha polapená v sklenici a trápilo ho nervovým přepětím. Matce přece o ně říci nesmí, matce, která teď žila v městečku s tak malou pensíčkou, že si musila přivydělávat pletením punčoch a kazajek pro krámy.

Druhý den, sotva se doma trochu ohřál, vydal se Jeník na svou křížovou cestu po městečku. Vyptal se školníka na adresy rodičů, jejichž děti špatně prospívaly ve škole, a šel jim nabídnout své služby. Přišel nejprve k panu poštmistrovi a dlouho váhal, než zatáhl za zvonek. Hrud' měl sevřenu, když se otevřely dvěře a před ním stanula tlustá panička s měchačkou v ruce, jak právě odběhla

od plotny, ruměnná a rozházených vlasů. Když jí přednesl koktavým hlasem Jeník svou prosbu, zasmála se hlasitě. „Ty cvrčku, ty bys chtěl být učitelem? Vždyť ještě sám patříš na lavici.“ Pak šel ke klempíři Ondrášovi na rohu proti škole. Tam ho také odbyli, že pro Vincka korepitora přijali již včera.

A ještě několik košů si odnesl, než stanul v dílně ševče Krosňáka, aby mu nabídl své pedagogické umění pro jeho hrbatou dcerušku Oldřišku, která v počítání nějak neprosplávala. Švec seděl za verpánkem a dlouho měřil pochybovačně Panenku. Pak, zvolna a rozvážně, jako by četl brýlemi z úředního lejstra, řekl: „Nu, vemu tě, protože jsi tak hubený a maličký. Dostaneš dvě zlatky měsíčně a budeš dávat Oldřišce dvě lekce týdně. Ale budeš musit taky roznést někdy boty po zákaznících v městě, nemám právě učedníka, Lojzík se rozstonal a musel k rodičům na ves.“

Bylo to pokořující pro malého študenta, ale nebylo zbytlí. Jeník přikývl hlavou. Švec povšiml si jeho slzí: „No, nebreč. Nebud' rozmazlený, život je sakramentská patálie. Podej mi ruku, plácneme si,“ a se smíchem nastavil svou obšírnou kornatou dlaň Jeníkovi. Ten do ní vložil plaše svůj bílý ptačí drápek.

Ale když se vrátil ze své pouti městem domů, matka ho nepoznala.

„Co se ti stalo? Jsi celý přepadlý.“

A opravdu malý Jeník nebyl už panenkou. Jakýsi drsný vítr ho ošlehal za těch několik hodin a sfoukl s něho ruměnný pel. Ne, už nebudou po něm pokřikovat panenek. A hle, zde rýsuje se mu na čele cosi jako nádech a nápověd' příští vrásky, jakási sotva postižitelná pavučinka.

Dílo člověkovo

1.

Krásná stařecká hlava o vyčnížících kostech lících a hustých, hladce sčesaných vlasech – věru spíš hlava básníková nebo věštcova než podnikatelova –, zvrácená do břeskného oslněného poledne podzimkového, plula jako cosi odtrženého a skoro samostatného nad hubeným vysokým trupem, rozloženým v proutěné lenošce.

Tak vidělo a vyslovalo to jedno dítě, když z cesty a přes drátěnou mříž spatřilo starce tak podivně odpočívajícího v svém sadě, a bylo to tak správné.

To se Ivan Herdan, vrchní ředitel a hlavní akcionář jedněch železných hutí západočeských, hrál na říjnovém slunci ve své zahradě, podzimem již proděravělé a rychle v něm uhořívající.

Jeho prostorná vila byla nad úvozem, jímž chodila většina dělnictva, jeho dělnictva do díla; ale Herdan neseděl tu, jak se domnívali lidé, aby dohlížel na jejich příchod a odchod, – seděl tu, že zde bylo nejvíce slunce, celé jeho žhavé ohnisko; a slunce miloval právě nyní, v stáří, vášnivě... on, dělník temnoty, jak si říkával, který strávil kdysi značnou část svého života v dýmech a parách dílen chrlících žhavé hmoty kovové. Všude jinde tetelil se mrazem, zvláště od loňska, kdy se upil jeho druhý a poslední syn – první, starší, zastřelil se jako rakouský hulánský důstojník ve světové herně, když byl prohrál všecko v statisíkových sázkách a zničil hýřením své zdraví. Od té doby mrazilo Ivana Herdana i v pokojích na jih obrácených a záhy, od prvních dešťů zářijových, vytápěných; od té doby bývalo mu dobře jen v žhavém slunci, když bilo do krajiny svým těžkým, znojným proudem jako protržená povodeň světelná.

Ne nadarmo milovala tato hlava slunce: bylo v ní, cítil jsi, cosi s ním spřízněného, cosi jím ožehnutého a provždy jím poznamenaného, v ní, strůjkyni a stavitelce vysokých pecí,

rozlévající svůj temný podzemní žár v noci na míle do zaleklé krajiny. Bylo v ní i cosi lvího... cosi ze lva poraněného nebo zmučeného, jak zde trčela nadnesená do dálavy a jakoby hotová zařvat bolestí, jednu tvář zborcenu ustrnulým křečovitým šklebem tiků.

Ne, nebyla náhodou tato hlava na tomto těle. Byla zřejmě dílem tohoto člověka a jeho života; oni dva, cítil jsi to jasně, společně ji ukuli, a věru byli stateční kováři a mohli být hrdi na své dílo. Ano, člověk, který ji nosil, také si ji vytvořil. Gilotina mohla ji sice oddělit od trupu, ale nebylo – tolik ti bylo jasné, když jsi na ni pohleděl – na světě balvanu nebo kladiva, které by ji směly rozdrtit.

Tak zde tedy sedal šedesátník Ivan Herdan, mhouře do slunce své drobné šedé oči zdánlivě proto, že byly unavené a staré, ale vpravdě proto, že nechťely vidět nic kolem sebe, neboť všechno, co obzíraly, co mohly obezřít... ony zdi, ony komíny, ony skleněné střechy, ony pece a válce a písty a kladuby, ony haldy strusek vypalující zeleň kolem sebe ústy stále žravějšími a žravějšími, celé to rachotící město tam dole, zahalené dýmem a zabydlené lidmi obsluhujícími je a žijícími z něho... to všechno bylo jeho dílo, jeho ztělesněná myšlenka. A toto dílo znenáviděl si v poslední době, on, který je kdysi tak vášnivě miloval a jenž mu kdysi tak vášnivě sloužil; a měl nyní i chvíle, kdy se ho děsil jako něčeho, co přerostlo jeho síly.

Seděl tedy Ivan Herdan ve svém sadě, obraceje tlustý vyhaslý doutník mezi dlouhými vyhublými prsty, a snil. Sníval tak v poslední době častěji a častěji, propadlý do vidin minulých dní.

Pískaly zdáli parní píšťaly, střídaly se tam dole šichty dělníků, přicházeli a odcházeli lidé, občas za ním zaskřípěl písek stezky nějaký úředník nebo sluha přicházel s dotazem –, ale on toho neviděl a neslyšel.

Děje minulých dob, vybledlé stíny lidské, podoby a tvary dávno pohlcené hrobem a tmou, táhly jeho myslí a byly na chvíli skutečnější než všechno, co žilo a dýchalo vedle něho.

2.

Všecky myšlenky Ivana Herdana točily se poslední dobu kolem jedné osy: kolem otázky, jak povstal tento veliký železářský podnik a kolik podílu měl v jeho zdaru on, Ivan Herdan, svou prací, svým úsilím, svou myšlenkou.

A kupodivu: čím déle na to myslel, čím přesněji chtěl si zodpovědět tuto otázku, tím zmatenější a temnější jevil se mu ten celý minulý děj, tím nesnadnější byla odpověď jen poněkud uspokojivá.

„Měl bych vypsát cenu,“ ušklíbl se, „na kritické dějiny tohoto závodu, neboť já, jejich tvůrce, jich neznám ani dost málo.“

„Jest pravda,“ řekl si po chvíli, „dal jsem do něho všecku svou práci, všecky své síly – ale což nečinili stejně moji soutěžníci a nezhynulo přesto dílo jejich? Jest pravda, pracoval jsem nejlepšími metodami, které jsem poznal v mládí na svých cestách po evropském západě, – ale jiní činili totéž, a přece neměli úspěchu...“

V dějinách rozkvětu těchto podniků byly opravdu momenty, a momenty právě rozhodné, které se nedaly vysvětlit nijakými určitými zásluhami Ivana Herdana: nepřivodil jich, a vzaly-li příznivý obrat pro zdar a vzrůst jeho díla, bylo to tím, že byla v nich hned od počátku taková snaha a takový sklon, a byly by proběhly stejně za správy každého jiného ředitele, jen průměrně rozumného a vzdělaného.

Ano, zcela určitě: byly věci, které se nedaly vysvětlit ani genialitou ani důvtipem ani prozřetelností Herdanovou, nýbrž prostě tak, jak si je vysvětloval nejposlednější, nejtemnější a zcela zaostalý venkov: štěstím, šťastnou náhodou – slovy a představami, kterých tolik nenáviděl přesný pozitivní duch Herdanův.

Hned na počátku byla to šťastná konjunktura světového trhu, příznivá konstelace světového obchodu, jíž dovedl využít Ivan Herdan a jež vkořenila hluboko v pevnou půdu jeho podniky... ale ovšem i jiní byli by jí využili, kdyby byli měli to množství surovin a to množství lidského materiálu, kterým vládl Ivan Herdan. Neboť

v tom bylo poslední tajemství jeho úspěchů: vždy a všude nalézal mozky a ruce, které jako by jen čekaly na příležitost, aby se daly zapráhnout do jeho díla... Jinde zuřily stávky a otřásaly klenbami budov nejpevnějších... on nezažil jich skoro za celou dobu svého působení zde.

A pak: byly i prostě a rovnou šťastné náhody – nebylo možno nazvat to jinak, braň se sebevíc a dělej co dělej – jako ona, která přišla v dobu již již kritickou a zachránila nebo alespoň spoluzachránila jeho podniky: přepsali se v kontoáru jednoho východního zákazníka a objednali za podmínek pro Ivana Herdana velmi výhodných skoro více zboží, než mohl dodat.

Myslil na to všechno a musil si nakonec říci: věru polovičnímázrakem vyrostly tyto hutě – tedy totéž žalostné lživysvětlení, kterým si vykládal jeho úspěchy i lid.

Ano ustálil se po delší době v mysli: bylo tomu tak, jako by zde, právě zde, a ne jinde, chtěl vytrysknout ze země žhavý proud tekutého zpěvného kovu, pramen žhavých sil, které se chtěly vylít do života; a nebylo třeba nic víc než nebránit tomuto úsilí neznámých temných mocností přírodních – a to učinil právě Ivan Herdan. Pochopil logiku věcí, temnou blekotavou řeč nutnosti přírodní – nic víc. V tom byla celá jeho zásluha. Jak bědně malá a nepatrná! Neboť nic nezaručovalo, že sto jiných odborníků nebylo by ji pochopilo o nic hůře nebo méně než on...

„A to“ potřásl hněvivě svou lví hlavou v slunci, „stálo mne život. Za to jsem dal své osobní štěstí. Aby se mně naposledy vymklo všechno z rukou a hnalo se za svým cílem, kterého nevidím a jemuž nerozumím a jenž jest mně úplně lhostejný; který není snad nic jiného než překlenout někde v Asii neb v Africe mosty několik řek, aby kupčik snáze vnikl do těchto zemských rájů a snáze je poplenil.“

„A přece já pošetilec, své štěstí jsem zakopal do základů těchto zdí. Živil jsem je svou krví, poněvadž jsem myslel, že jsou moje dílo; ale ony jsou vpravdě mým dílem stejně málo, jako řeka, které upravil náhodou břehy a sem tam prohloubil řečiště, jest dílem inženýrovým, – a snad ještě méně...“

A zatím co přemítal tyto hořké myšlenky v staré hlavě, zaletěl k němu z úvozu rozhovor dvou lidí, kterých neviděl a kteří neviděli jeho.

„Věř mně, nechtěl bych být v jeho kůži. Je už učiněná kostra. Živí jej už jen syrovými žloutky a kyselým mlékem... ani ždíbec hovězího už nesnese. Má nemocný žaludek a je poloslepý...”

A po přestávce: „A vlastně ani nic dobrého nikdy na světě neměl. Jeho druhá žena... pamatuješ se přece ještě, jak ta mu vyváděla. Spala i s chromým Kyselou i se zrzavým Záděrou...”

A druhý: „Ta mu vrátila i s úroky, co půjčil první.”

„Nu, ve hře měl potvora štěstí. Hrál vždycky v továrně hazard a vždycky vyhrál. Ale v lásce ho neměl. To aby jedna tlama nezhltila celý svět.”

Chodci zašli, jejich hlasy zapadly. Chýlilo se k západu, studený vítr se probudil, rozšuměl se sad teskně proděravělý.

Ivan Herdan naslouchal dlouho tiše této písni, která se ho dotýkala lehynkým mrazem na šíji jako duchový pozdrav ze záhrobí.

Pak vstal ne bez námahy, a opíraje se o hůl, odcházel do své vily, jejíž přízemí svítilo již září vytápěných kamen, kamen, při nichž se neohříval.

„Mají aspoň kus pravdy,” vzpomínal bez hněvu obou zašlých chodců, když byl těkal dlouho se studenou třepetavou bludičkou své paměti podél nějaké olověné řeky, slité ze slz a žluči, která se valila bezhlase jeho myslí. „Mají pravdu. Ano, štěstí bylo proto, že jsem stavěl na živém člověku. Ano, do základů tamté nestvůry zazdil jsem živého člověka... tebe, Hedvo... nejinak než jak činili barbari a jak činí divoši. Proto stojí její obludné zdi pevně a není ve světě větru nebo povodně, které by jich povalily: kvádry jejich jsou stmeleny tvou krví. Proto měl jsem štěstí ve hře, že jsem nejprve obětoval rozžhavené železné modle drahého živého člověka.”

3.

A tak se stalo, že ta, na niž léta a léta již nevzpomněl, stanula náhle před ním. A horký žár proběhl znovu starými studenými žilami a vyšlehl až do stařeckých kostí jako v první den, kdy ji byl spatřil.

Z temné olovené řeky žluči a slzí vynořila se její utonulá krása, vyplula její bledá ztroskotaná hlava o zavřených víčkách očních a rudých rtech v opovržení semknutých.

Stanula před ním náhle – před ním, který uvykl hledět jen před sebe, stále před sebe, právě jako hnát se kupředu, a jenž odvykl dávno ohlížet se za sebe, nejinak než jako by měl zkameněti v takovém pohledu –, jako by mu byla nadešla polními stezkami a byla u jeho temného stařeckého cíle dřív než on sám.

Ano, byla to láska jeho mládí – žena, již zabil, ale nepohřbil: Hedva, která lámala s ním v cizině chléb chudoby a měla horké rty, které se tak rády semkly v opovržení, a dětskou pohrdl i dětský vzdor v malé něžné bradě; Hedva, kterou zapudil již zde, když se ucházel a aby se mohl ucházet o bohatou dědičku sousedního velkostatku, Pavlu Kárníkovou, svou pozdější ženu po zákonu lidském i církevním.

Dva dni po tom, kdy podzimní slunce hýřilo posledním žářem a kdy zažehovalo svou jiskrou celé požáry barev po krajině, stanula před ním zcela hmotně, a zcela hmotně slyšel její hlas, když se odpoledne hroužil v nepohnutém soustředění do světelného bezedná.

„Jsi mně něco dlužen: nepohřbil jsi mne.“

Nepravila to nikterak smutně nebo teskně, naopak: smích hrozil vystřelit přitom každou chvíli z jejích horkých rtů jako vůně z pukajícího květu.

A on odpovídal:

„Jak jsem tě mohl pohřbít, když jsem potřeboval tvého teplého těla pro studené základy oné obludy tam dole?“

A ona se smíchem ukrytým již a doutnajícím již jen v jejich hnědých gazelích zrácích:

„Jsem tvá nepohřbená Manon.“

A vzpomínka na poslední stránky Prévostova románu, který čtli spolu před více než třiceti lety v mansardě pařížské v den, kdy se mu vzdala, propálila se náhle ze tmy nepaměti navalené na jeho mozků a zalila svou jiskrou jeho srdce i zrak. Drobnou slzičkou vtryskla do jeho starých poloslepých očí a ožehla je na vteřinu svým bolestným ohníčkem.

Vztáhl své ruce po směru, odkud ji slyšel, ale nespatriil nic. Jen slunečný plamen zavířil před jeho zrakem a odtančil mžikem do dálavy, jen horký vítr zašelestil travnými stébly.

Následující den nepřišla již Hedva; zato druhá, Pavla Kárníková, mučila jej svou chladnou přítomností tučné, rusé a flegmatické krasavice a bohačky, kterou byla v životě. Viděl ji před sebou, hloupou a rozmarnou, zpykanou obmezenými rodiči a mrakem citelů žádostivých jejího velkého jmění; a mezi nimi žel i sebe, pokořovaného její zvůli a zlobou, neboť dlouho trvalo, než ji zaujal a získal. Nebylo rozmaru, kterého by byl vděčně nepřijal od ní a nesnesl on, který byl v jádře duše hrdý a utvrdil již a zakořenil již v sobě sebeúctu zdarem své první tvorby. A to všecko pro ni... pro onu obludu tam dole, o níž se domníval tehdy, že jest jeho dílem a víc: že bude zároveň jeho vlastní a pravou ženou i dědičkou, která donese do budoucnosti a podá jí, co pokládal za nejlepší, nesmrtelnou část svého ducha. To všecko pro onu obludu tam dole, neboť žíznila po kapitále; bylo jí ho třeba, měla-li se zakořenit a rozrůst na tomto místě, měla-li nabýt pevných tvarů a nalézt svou dráhu a kolej určitou a rozhodnou již pro budoucnost. A tak se tedy pokořoval a ponížoval, se zaťatými rty v zahanbené odvrácené tváři.

A vzpomíná i dne, kdy se odvážil nebezpečí života pro ni... rozuměj pro tu obludu tam dole, neboť Pavla nebyla by mu nikdy stála za to.

Byli na výletě v horách, ona a její družina, a v ní on. Nad strží visel daleko od pevné půdy šípkový keř a kvetl stem zarůžovělých

poupat. Zachtělo se jí jednoho z nich z ukrutného rozmaru, neboť nebylo možno dosáhnout ho ani rukou ani tak, že bys holí zachytil a při chýlil k sobě jeden z prutů. Nikdo z mužů, kteří ji provázeli, neodvážil se uskutečnit její přání a přinést jí žádaný květ. Tu Ivan Herdan po krátkém zaváhání opřel se pružným vteřinovým skokem jednou nohou o peň vyrůstající do propasti a urval čirým zázrakem několik poupat; sotva doskočil nazpět pevné půdy, zřítíl se do propasti keř, vyvrácený z kořenů jeho tíhou.

Ale získal ruky i jmění Pavly Kárníkové.

A šlo věru k duhu... jí, obludě. Jako by se nasýtila, nabrala nových sil, vydychla zhluboka a rozehnala se k novým výbojům. Jedna její soupeřka po druhé padala v této soutěži, v tomto zápolení. Opanovala pole; neměla sokyně široko daleko.

A on?

Vypíjel zatím kalich žluči a hanby za kalichem, neboť v umění nalívati mu jich a podávati mu jich byla jeho žena opravdu mistryní. Ty hlasy z úvozu před několika dny sice přeháněly a zveličovaly, ale v jádře měly přece pravdu: nebyli-li to právě dělníci, aspoň úředníkům továrním se vzdávala, pokud mu aspoň bylo známo. Ale co bylo obludě tam dole po jeho štěstí, klidu, cti? Bylo jí třeba kapitálu jeho ženy; a on byl tu proto, aby jí ho opatřil, lhostejno jak: třebas za cenu své hanby.

A synové jeho?

Obluda jich patrně nepotřebovala; proto se propadali do neřesti, až v ní utonuli.

Několikrát dala najevo dokonce jemu, Ivanovi Herdanovi, že vykonal již pro ni, co mu bylo vůbec možno pro ni vykonat, a že může nyní v klidu odstoupit, dáti se pohřbít, jít ke všem čertům: může odpadnout jako zbytečný trubec, který jen obtěžuje a vyžírá.

Po smrti svého prvního syna zanevřel na ni Ivan Herdan a chtěl ji poškodit. Ale nepodařilo se mu to. Vyrovnala rychle v jiném směru škodu, kterou jí způsobil svým obmezujícím kalkulem; měla už svou vnitřní rovnováhu, kterou nebylo možno otřást: jako by již sama přesunovala podle potřeby těžiště svých sil.

Tenkrát užasl po prvé Ivan Herdan; tenkrát zachvěl se před ní jako před temnou mstivou mocí, již není radno dráždit, která neodpouští. Výhrůžně zněly mu hněvivé výbuchy jejího ropotu, výstražně svítily do tmy její krvavě podlité záplavy.

Byla již nezranitelná.

Byla-li kdy jeho dílem, vymkla se mu nyní úplně z rukou i z otěží; přerostla jej, odstrčila jej od sebe, byla nyní svou paní a vládkyní: měla patrně své účely, své poslání, neznámé jemu a nejasné jemu, a za nimi šla, přes všecko, i přes jeho mrtvolu, bylo-li třeba. Chtít ji zastavit na této dráze bylo stejně pošetilé jako zachytit holou dlaní běžící transmisi nebo pohybující se píst.

On s celou svou osobou, s celým svým životem, se svou bolestí, vášní i oddaností tvůrčí i dělnickou nebyl jí nic víc než kus dřeva nebo uhlí vrženého do jejího žároviště; nic jiného než kterýkoli činitel fysický, který měl vybavit její ukryté síly, uskutečnit některé z jejích utajených možností.

Před třemi lety, po smrti svého prvního syna, pochopil to po prvé a začal ji od té doby nenávidět tichou urputnou nenávisť. Myšlenky, které předtím neprošly ani jako stín jeho hlavou, posedaly jej nyní a mučily: myšlenky po smyslu všeho jeho podnikání, myšlenky po posledním účelu všeho jeho utrpení, vší námahy i strážně. Vystřízlivěl ze svého tvůrčího opojení, v němž posud žil; ze své omamné hrdosti, že vládne životu a určuje mu nové funkce. A jak viděl se nyní postaveným na místo nikterak výjimečné, naopak na místo průměrné a podřízené, tázal se po zákonu a řádu, který to ospravedlňuje. A nenalézal jich na svůj úžas a na své utrpení. Jen skutečnosti temné, nepochopitelné a surové šklebily se na něho s výsměšnou ukrutností ze všech stran a drtily jej svou hrubou hmotnou převahou nejinak než kolo nákladního vozu svíjejícího se červa.

A to všecko pro to? – tázával se, hledě na pohodlné sleepingcary přepychových vlaků, ženoucích se údolím nedaleko jeho vily. To všecko proto, aby ti tam pohodlně spali a dobře trávili na svých cestách za rozkoší nebo ziskem? A ti tam, to byli lhostejní cizí lidé,

jichž nikdy ani nespatri svým zrakem, a pravděpodobně ničemové, zahaleči, zloději a podvodníci velkého stylu. Pro to nesl jsem toto jeho celý život jinak než vůl jeho dřevěné nebo kovové na své zkrvavělé zmozolené šíji? A ne tak, hůř, hůř: neboť jemu snímá je oráč navečer, kdežto moje vrostlo do mé bytosti, prostoupilo ji celou až ke kořenům, rozpustilo se v ní a rozrušilo ji celou do základů. Do samého středu mé bytosti sestoupilo a usadilo se v ní, sám jeho řád a zákon.

A temný vzdor, vzdor vzbouřence příliš dlouho spoutaného a příliš dlouho klamaného, rostl v něm, hroze provalit se hrázemi rozumu: vzdor a touha ztrestat ji, obludu, nástroj své bídy, pomstít se jí, nástroji svého zaslepení, jí, která jala a tak dlouho věznila jeho pravé, vyšší poznání.

A všimal si nyní i toho, čeho si dříve nikdy nepovšiml: svých dělníků, jejich vzezření, jejich celkového habitu. Viděl těla poznamenaná předčasnou smrtí, viděl jiná podrytá a nahlodaná nemocí... nemocí získanou v jeho hutích, nemocí profesionální, jak zní vědecké označení. Četl její známky z bledých vychrtlých tváří, ze žluté pleti, z podřáté nebo plandavé chůze. A cítil se naráz v těch chvílích jejich bratrem, on, který nehleděl na ně donedávna jinak než jako na ztělesněné HP, na živá chodící čísla a pohybující se položky svých kalkулů. „Podvedení jako já,“ drtil mezi zuby, „ubožáci jako já, jako já oběti její... oné obludy tam dole. Vystřebala nejen můj mozek a mé srdce, ale i těla, mozky a krev celého kraje. A co dala za to? Jim trochu bídy, mně trochu bohatství.“

Přemýšlel chvíli o tom a došel k tomu, že obojí bylo vcelku rovnocenné: byla to táž nicota, vyjádřená jen a opsaná jen pokaždé jinou formou. Byl bohat, pravda; ale čím? Zdravím, věrou, silou, nadějí, radostí? Nikoliv: tvrdým raženým kovem a potišťeným a pokresleným barevným papírem. Přišlo bohatství, když neměl pro ně již orgánů, ani tělesných, ani duševních. Dostalo se mu jídla, když ztratil nejen zubů, ale i chuti. Mohl si kupovat požitek, on, který ztratil smysl radosti, veselí a míru duše? A ostatně: má nějakou duševní hodnotu to, co si může koupit? Ne, kromě hmotné

užitkovosti žádné. Můžeš si koupit chvilkové opojení nebo zapomenutí, ale mír a radost duše? Políček do tváře, surový vtíp a sprostý výsměch... to bylo jeho bohatství. Obluda dovolila si nejen jej zničit, ale i urážet jej po své libosti.

4.

Ivan Herdan zapomněl znova úplně na Hedvu, když asi týden po prvním svém zjevení stanula znovu před ním, a zase v světelném tratolu rozhrýbeného slunečného podzimu.

A zase: halucinace byla tak naléhavá, že slyšel její hlas zcela zřetelně v jeho teplých, plavých, zlatistých vibracích, tak význačných pro něj, a viděl spleť přejemných modravých žilek na skrání, jakoby nadechnutých modravým stínem letním, i chřípí hudebně vykrojené, dmoucí se jedva znatelně proudem teplého vonného dechu.

„Tentokráte přišla jsem pohrbit tebe, Ivane Herdane,“ řekla s úsměvem svých hnědých očí pod krásným hustým obočím.

„Pohřbi,“ odpověděl po chvilce úvahy, „jsem beztoho již dávno mrtev.“

Ale když otevřel zrak, spatřil před sebou ne Hedvu, nýbrž zcela mladého muže, který zde stál s měkkým kloboukem v malých bílých rukou a uklonil se hluboce, ale němě před Ivanem Herdanem.

Herdan rozevřel doširoka oči a zajíkl se. Jeho stařecké hrdlo rozklokotalo se bublavými zvuky, které se nedovedly zformovat v souvislou řeč. Úžas, který se stupňoval v děs, škrtl mu hrdlo.

Před ním hořela jakoby okvětný plátek nějaké lidské růže, zanesený sem zásvětným duchovým větrem, průsvitná tvář mladé Hedvy, jenže na mužském trupu. Ano, to byly její hnědé, stále radostné zraky pod hustými melodickými brvami, její horké zhrdavé rty, makový květ na nějaké lehkomyšlné vlně vyneseno, to její dětsky vzdorná brada, přecházející v bolestně zajíklou měkkou čelist, jakoby otisk a stopu lidského zaváhání plastické modelující ruky boží. Ale nejen tvář, i samo držení těla jinochova v nedbale

smělém postoji, v jakési klidné lhostejnosti, dráždící skoro osud k úderu, bylo Hedvino.

„Kdo jste? A co zde chcete?“ dobyl ze sebe posléze Ivan Herdan.

„Ivan Stráník,“ odpověděl tázaný tiše. „A posílá mne k vám pan ředitel s tímto listem.“

„Dobře,“ zakoktal Ivan Herdan, zatím co rozvíral chvějící se rukou dopis. Přelétl jeho obsah:

„Můžete jít. Zařídím všecko, oč jsem žádán.“

Ale zatím co mladý muž odcházel, obraznost Herdanova jako štvaná prolétala minulostí; řítila se od jedné domněnky k domněnce druhé a právě protivné, od dohadu k dohadu, vyvracejíc druhým první a třetím druhý, bez uspokojení, bez stání.

Ivan Stráník... Kde vzal tvář a tělo Hedvino a kde své jméno Ivan?... A odkud jest tento krásný hoch ušlechtilého držení těla a ušlechtilého mravu, které ukazují na původ z jiných vrstev než ony, mezi nimiž dnes žije, neboť jest továrenským dělníkem Herdanovým? Kde se zde vzal? Co jej sem zaneslo? A odkdy jest zde? A jak to, že o něm posud neslyšel? Kdo jest jeho otec, kdo jeho matka?

Ivan Herdan byl uvyklý neohlížet se za sebe, a tak se stalo, že mu jedva o sluch zavadilo, jak prý se Hedva provdala, když se byla s ním rozešla, nebo lépe: když ji zavrhl a zapudil, za někoho v Praze, jehož jméno mu bylo lhostejné a neznámé, a jak asi tři léta potom zemřela. Měla-li dítě nebo bylo-li její manželství bezdětné, nikdy nezvěděl, poněvadž se o to nestaral. S kým se rozešel, ten byl pro něho mrtev; a mrtvých nepohrbíval, jako živých nekřtil...

Dohady, jež se bál přiznat si a vyslovit logickým jazykem, křížily se v jeho horečném vysíleném mozku.

Sotva se poněkud uklidnil, dal si zavolat dílovedoucího Stráníkova a vyptával se obšírně na něho. Ale nezvěděl nic víc, než že Stráník jest dobrý dělník a hodný hoch, který nepije; že jest z Prahy a že byl přijat před půl rokem do závodů. Ani otázku po jeho původu rodinném, je-li dítě manželské nebo nemanželské, nemohl mu dílovedoucí zodpovědět.

„Děkuji,“ skončil Ivan Herdan rozhovor.

Ale pak zcela nelogicky, sobě samému na úzas, s nezvyklou měkkostí a něhou v hlase dodal:

„Střežte mně jej dobře.“

Vzpamatoval se a jako na omluvu a na vysvětlenou:

„Chci si jej vzít k sobě za sluhu. Jest mi třeba osobní posluhy.“

Celé chování vrchního ředitele bylo tak nezvyklé, odporovalo tolik jeho poměru k dělníkům, že vzbudilo ošklivé podezření v dílovedoucím. Opovržlivý úsměšek jako by se chtěl rozplazit po jeho širokých rudých rtech.

„Buďte kliden, pane vrchní řediteli; zachovám vám ho.“

Trvalo chvíli, než pochopil Ivan Herdan; zarděl se a rozdrtil v zubech:

„Pse.“

Druhý den dopoledne diktoval svému tajemníkovi dotažné listy, kterými doufal vyšetřit rodinný původ Ivana Stráníka.

Plavou ohnivou záplavou teklo slunce do pokoje velikými okny, z nichž dal Ivan Herdan úmyslně odstojit záclony. Herdan odmlčel se již drahnu chvíli, a mhouře zrak, nořil se tupě a živočišně, celou svou bytostí do svého drahého živlu. Náhle bylo mu, jako by nějaký stín, vržený z velké dálky a dýšící nočním bezhvězdným prochladem, stanul mezi jeho zrakem a světelným zdrojem. Ivan Herdan otevřel zeširoka oči, ale zdálo se mu, že ani tmy, ani chladna neubývá.

Vtom zazněl prudce zvonek na dveřích; a za několik vteřin, přímo k Herdanovi se prodíraje, vešel posel ze závodů ohlašující, že před několika minutami spadl do nádrže tekutého kovu dělník Stráník a uhořel.

Za chvíli stál již rozrušený Ivan Herdan v zoufalé mrazivé dumě nad jeho záhadnou zuhelnatělou mrtvolou, nad zhaslým paprskem plaché vzdorné krásy Hedviny, vrženým sem za ním neznámo odkud a neznámo kým na několik vteřin.

A když jej posléze odvlékali domů, myšlenky jeho byly jediná kletba jí... obludě... kdysi jeho dílu vášnivě milovanému, jemuž obětoval všechno.

„Obluda. Pomstila se mně,“ táhlo mu churavou třestící lebkou. „Nedovolila mně, abych jí ho vzal, abych ho zachránil z jejich drápů. Nežli by mně ho vydala, raději jej zabila.“

5.

Tu noc ještě, po dvanácté, chytili Ivana Herdana, blekotajícího nesouvislé kletby, v kůlnách, které se snažil zapálit.

Žhář popálil se přitom sám ne lehce na rukou a sežehl si vlasy své lví hlavy. Byla nyní žalostná: hlava robova nebo trestancova; navždy zavřená v temném žaláři, neboť jí slunce již pohaslo, aby se nikdy nerozsvítilo.

Chtěl pomstít na obludě tímto způsobem, ovšem dětinským, který jí neublížil, Ivana Stráníka, Hedvu, sebe?

„Zbláznil se, zblběl, zdětiněl,“ smáli se dělníci. „Chtít upálit oheň – vždyť my nejsme nic než oheň pecí – není-liž to směšné?“

Slunečné hříbě

Povídka o lásce neblahé

1.

Je to děvče? Je to kluk? tázal se každý, kdo ji viděl po prvé. Měla nejen úzké chlapecké boky, ale i trochu dlouhá ramena, a když šla, klátila jimi; a nejen to: celé tělo bylo jaksi rozklácené nebo aspoň vyšinuté z rovnováhy. Těžko říci, v čem to bylo. Snad i v očích, které měly cosi dravčího a výzvědného, jako by vybíhaly vždy půl míle před ni: jako by byl nakupen před nimi oblak mlhy nebo sazí, kterým se musily stůj co stůj propálit.

A Lidka byla proti tomu sám její kontrast: drobounká; rokoko; míšeňský porculán. Stále rozlícená, pastýřka s růžovými pentlemi, které se ztratily právě ovečky nebo které se zatoulal milenec. Jak ta musila jí trpět, tou Fredou, která působila dojmem zbojníka převlečeného do ženských šatů, zbojníka- horáka jakoby z družiny Janoškovy, jenž chodil také tím horáckým malinko kolébavým krokem moudrýma nohama, nucenýma si nalézat rovnováhu na příkrých horských stezkách nebo při skoku přes vývratě. Byl to vůbec člověk, ta Freda? Se svou smolnou kšticí, jakoby máznutou do čela, se svým lačným chřípím, čenichajícím stále po jakýchsi stepních travinách a bylinách, jichž nebylo, na mou duši, pod tímto sluncem a v tomto obzoru.

Ne, nebyl to člověk, mínila tisíckrát v měsíci usouzená Lidka, jaksi rozšafná a spořádaná i v zármutku. Ne, nebyl to člověk. Bylo to jakési divoké slunečné hříbě, které se utrhlo od svého stáda, za několika řekami, za několika horami, a nemohlo nyní nalézt cestu k němu zpět. Hříbě, hříbě to bylo, jakýchsi posud špatně srostlých kostí a údů, nevrostlé posud do svého mravního prostoru, odtržené od staré, ztracené společnosti a nepřipjaté k nové; troska smýknutá sem bůhvíodkud; bludný balvan lidský... tak nějak nezařaděná

a bezúčelná. Ale hříbě, hlavně hříbě. Jako hříbě se smávala, hlaholivě, širokými krvavými rty; a půda pálila ji stále pod nohama: moci se tak rozletět do šíra, moci nabrat do hrudního koše co nejvíc perlivého vzduchu, tolik vzduchu, kolik ho proudí a bloudí nad stepí, a vypít očima slunce, všechno slunce, roztráštěné v milionech a milionech rosných krůpějí na všech stéblech travných.

Stepní člověk, rozený stepní člověk; poutník a tulák do bezmezí a bezcílí. Jednou se jí v Praze stalo, že si chtěla dojít, úřednice v tmavé klenuté kanceláři, v jedenáct hodin dopoledne pro housku k pekaři, jen naproti přes ulici. Byl jarní den, břeskné slunce se vrhalo plnými proudy do ulic, jako by je až bořilo svým útokem; a Freda nedošla ke svému pekaři. Omámilo ji to slunce; hlavu hozenu do vzduchu, chřípí zvlněno, oči přimhouřeny... náměsíčníce slunce... bez klobouku, v lehké blůzce, jak byla, dostala se, tažena tím sluncem a vlečena tím jarem, až na Montmartre v Paříži...

Ted' seděla v malém okresním městě v poštovním úřadě, kam ji dostal po velkém úsilí její poručník, „aby se umoudřila“. Umoudřit se? Kdyby ji byli uvrhli do vězení, snad i tam byla by pobíhala po několika čtverečných metrech dokola jako lapená vlčice v kleci. A její oči byly by jistě zesmutněly, nesmírně zesmutněly, není pochyby. Ale moudřejší by se nestaly ani o trojník, ty mámvé pošetilé oči, plné roztančených nazlátlých jisker. To spíše by se zatížily do spánku, z něhož není probuzení.

2.

Freda seděla, mužskou vázanku na krku, po rejtarsku nohu přes nohu, v proutěném křesle v pokoji Lidčině. Čtla noviny, kouřila nedbale cigaretu a na rohu stolu jako by ležel jakýsi neviditelný bičík, kterým byla zvyklá pošlehávat svou přítelkyni. Tak ráda poroučela! Tak ráda usekla slova! Tak ráda je zasykla, tak ráda je podtrhla jako svistícím bičíkem. Lidka připravovala zatím pro ni večeri, všechna zaujata svými hrnci a kuthany; neboť všechno, co dělala Lidka, dělala, na mou duši, pozorně a pořádně.

„Bude to?“ zdvihla hlavu z novin Freda, tvrdě a pánovitě.

„Hned, dušičko,“ zabrebtala pokorně Lidka, „jsem ještě celá unavená ze školy.“

„Jaké dušičko, prach set sakra,“ a bouchla na stůl. „Jak je to tu všecko ke všem čertům ulízané, jak jsi sama celá ulízaná! Fuj tajksl, jak se mně to protiví! Rozbít bych to tu chtěla všecko. Shodit na zem a pošlapat.“ A gestem už už se hnala po spoustě bibelotů a drobotin, jimiž si zalidňovala Lidka psací stůl jako skříně a etažér – a nejen stůl a etažér, nýbrž i doslova svou duši: nemohla žít bez těch malicherností, nesnesla by jinak prázdnoty své bytosti.

Zkamenělá hrůzou, zdvihla Lidka svou rozpálenou tvář od plotny. Strach a provinilost se v ní střídaly a zošklivovaly ji. Její vodnaté oči jen jen se provalit slzami.

„Neber to tak tragicky,“ vykřikla nyní hněvivě Freda, „člověk tu nesmí být mezi vámi sám sebou. Salonního psíka byste ze mne rádi udělali; ostříhat srst a pentličku na krk, ale já ti na to kašlu! Už zase nabíráš?“ přiskočila k ní a zařala jí do oblých ramen své prsty jako drápy.

„Au,“ vykřikla Lidka.

Ale Freda pleskla ji po pleci svou dlaní. Dopadla tvrdě, neboť Freda měla vnitř dlaně jakýsi tvrdý, rohovitý trojúhelník. Na obou rukou. „To je můj pekelný cejch,“ zasmála se jednou, když o to Lidka zavadila, „aby mne v pekle poznali... Už od narození jsem mu prodána.“

„To bolí.“

„Zase pláč? Ty rozmazlená! Chlapa bys měla mít, řezal by tě na potkání, ráno by tě vykop z postele, boty bys mu musela čistit a ruce líbat. K ďasu,“ dupla nohou, „dost těch slzí.“ A po chvílce usmířená, blahosklonná jako pán a vlastník ke své věci: „Ale sluší ti to, když pláčeš.“

A shýbla se, aby ji políbila na krátký masitý ret.

Lidka uškubla a zarděla se.

„Tak tedy ne! A dělej, ke všem čertům! Nes již na stůl. Mám sakramentský hlad. Byla jsem dnes už v Dolánkách,“ což byl les vzdálený přes dvě hodiny cesty.

3.

„A abys věděla, prasata jsou mužští, všichni prasata, do jednoho.“ Lidka stála před ní uplakaná, popelavá, tvář ztrhanou, a zacpávala si uši.

„Nechci to slyšet,“ úpěla.

„A musíš to slyšet,“ skočila k ní Freda a odtrhávala jí dlaně od uší. „Prasata, slyšíš, všichni, a ten tvůj Kadeřábek první. Poslíná tě, poplije tě, nic jiného nechce, nic jiného nedovede!“

„Ježíši Kriste,“ stenala Lidka, „přestaň, proboha, vždyť mne zabiješ, jak jen můžeš být tak sprostá!“

„Sprostá? Pravdivá, řekni. Zač nás mají? Vytřepou se a dost. Udělají si to a táhnou o číslo dál.“ A uplívla se, jakoby v přemíře hnusu.

„Dost, přestaň, nebo mne radši zab,“ a podávala jí v hysterickém vzlyku jakýsi nůž v kovové pochvě posázené slepými kamínky, který ležel na jejím psacím stole a sloužíval jí obyčejně k rozřezávání knih a papíru.

„Zabíjet tě?“ a Freda odhodila nůž do kouta. „Dojdi si tedy svého, však ty uvidíš: blátem tě bude smýkat, poslední děvku z ulice z tebe udělá. Hůř: stoku z tebe udělá!“ A po pause: „Jak bych jen mohla spát s mužským! Z úst jim čpí po tabáku až k omdlení, potí se a páchnou. To radši s medvědem. Je čistší.“

A po drahé chvíli, když se Lidka dost již nasvíjela po podlaze a objala jí v jakémsi šíleném strachu dětsky kolena, zdvihla jí oběma dlaněma hlavu, a schýlena k ní, vryla se jí do očí: „Což myslíš, bláhová, že co dělají mužští s námi, je láska? Ne, to je jen sviňstvo, největší sviňstvo, které si mohli lidé vymyslet. Láska? Já ti dávala lásku. Milovaly jsme se spolu jako dvě květiny,“ ustala na chvíli, udýchaná, a jakýsi blažený úsměv sebezapomenutí rozlil se jí po

tváři. „Ano; jako dvě květiny na jednom stvolu. Nelíbilo se ti to? Pojímej se s ním tedy jako zvíře se zvířetem. Nic jiného si nezasloužíš.“

4.

„První fialky,“ smály se rty, smálo se chřípí, smály se oči, smála se celá Freda, teplá vlhkost jednoho jediného úsměvu, když stavěla do skleněné vázičky na Lidčin stůl kytičku prvních kvítků.

„Vidíš, ty na mne volaly kdysi až z Montmartru a já šla za jejich vůní z Karlovy ulice až do Paryzu. Nu což, byla jsem vždycky blázen,“ rozhodila své dlouhé ruce, jako by ony to tehdy zavinily.

Bylo to již ctižádostí Fredinou, opatrovat Lidce prvotiny celého kraje. První fialky, první růži, první jahody, první třešně, první maliny, první chřest, první broskev, první ananas... to všecko přinášela jako oběť svému božstvu, s nedbalým úsměvem, který špatně maskoval její vnitřní vzrušení, hotova podupat všecko při prvním prozrazení botami nejpustšího chechtotu. A proto podplácela listonoše z venkovských pošt celého kraje, aby pro ni opatrovali a jí sháněli tyhlety čarovné věcičky.

„Ale holka, co jsi tak zababčená, vždyť je jaro, slyšíš, jaro!“ A rvala s ní vlněný šátek, teplý svetr, nátepníčky, vrhající to všechno do různých koutů pokoje.

„Jaro je tady, vítr bouří po parku jako šuhaj, div necvaká podkůvkami. A všecko chytá do náručí a bere do tance. Div jsem se mu vymkla z objetí. Je to nebesky milý milenec, kterého nám posílá slunce, jinak čistý než ti špinaví páchnoucí chlapi s kabáty a vestami pobryndanými pivem, se šaty načpělými kouřem z hospod. Pojď si skočit, babčenko zababčená,“ rvala Lidku do kola.

Ale ta se jí vymkla, postavila se před ni jako školačka, která má odříkávat naučenou úlohu, a mrtvě, oči navrch hlavy, leklá ryba, jako by ze slabikáře čtla, slabikovala slabiku po slabice: „Já-jsem-se-dnes-za-snou-bi-la.“

Freda vytřeštila na ni na vteřinu své sluncové oči jako na strašidlo, až se zamžily jakýmsi stříbřitým nádechem.

Zbledla, zapotácela se, musela se zachytit o roh stolu.

Trvalo chvíli, než se její krásné rudé rty zkroutily do čehosi, co se podobalo pobledlému zplhlému plazu. Ale pak vybuchla v surový smích, v ohyzný, rouhačský smích. Byl tak ošklivý jako slina vyplítá rouhačem na rozbitou modlu, která již není bůh, nýbrž střep.

A když dozněl, Freda, veliká, vztýčená, zneprítomnělá: „Ty myslíš, že mne to zabije? Ba ne, uvidíš teprve teď, jak jsem velká a silná. Vyrostu nad to. Vyběhám se z toho, vybouřím se z toho, vyflámuju se z toho. Vítr to odnese, déšť to odploví, voda to odhoupá. Míň než prach mi budeš, zapomenu na tebe... jako na močůvku, do níž jsem omylem šlápla botou.“

A hlavu vztýčenu, jakoby do větru nebo do slunce odbojně hozenou, vyšla ze dveří. Narazila o ně dnes – byla to náhoda nebo něco víc? – šířkou svých ramen, která jako by náraz tvrdě se vyhrotila.

A Lidce zhroucené na stole, hlavu v dlaních, pošukávající v pláči nervosně rameny, zdálo se, jako by slyšela řinčení stříbřitých ostruh do bojovného rytířského kroku... vzdalujícího se a vzdalujícího se neodvratně do nenavrátila, jak o tom často v noci snívala, sevřené hrdlo a rozbušené srdce, když se byla večer poškorpila s Fredou.

5.

Ale nesetřásla to ze sebe, ne vy flámovala se z toho, ačkoliv se naučila jezdit na koni, pít a klít po formansku, kouřit z dlouhé dýmky. Na jejích dlouhých jezdeckých zájezdech do kraje, kdy jiskry šlehalo zpod kopyt jejího koně a kdy její oči hltaly a pily dálavy až do závratí, jako by to byl alkohol, vítr cuchal sice její kadeře a zloupil občas nějakou její stuhu, ale neurval a neodnesl nic z jejího hoře. Naopak: k čím šilenějším pohybům rozbíhalo a se

roztáčelo její tělo, čím jasnější jí bylo, že uvnitř jí něco trčí a kamení, čím nelze pohnout ani otrást a co stále roste jako vřed nebo nádor.

Podvědomím v hrůze chápala, že ona, tak celá a jednotná kdysi, dělí se ve dvě: v zdravé křepké výbojné tělo a v duši ochrnutou a těžkou, den ze dne nehybnější a nehybnější, bezvolnější a bezvolnější.

Stokrát se rozhodla opustit toto malé hloupé hnízdo, které ji nakazilo tou záhadnou vnitřní nemocí, a odjet do Prahy k svému poručíkovi nebo vůbec odtud kamkoli – a stokrát od toho upustila.

Ano; to nádherné slunečné lidské hříbě, stvořené k rozběhům s větry o závod, bylo lasováno. Ochrnula jeho síla, hybnost, zpupnost: ani jeho chřípí, ani jeho oči neržály již k slunci.

A v den svatby Lidčiny s panem Kadeřábkem našli ji oběsenu na ošklivé půdě domu, v němž bydlela, kde to páchlo po scípých kočkách a vydělaných králičinách, provaz kolem hrdla, oči vystouplé do sklovitosti. A zdálo se to všem tak přirozeným zakončením jejího života, že se tomu ani mnoho nepodivili: jako by to tak musilo být; víc: jako by vždycky tušili, že tomu tak bude.

Gesto doby

Hledal je vášnivě již léta a léta před válkou.

Chodil ulicemi a náměstími bouřících veleměst v cizině i doma, ale neviděl v nich lidí ani zvířat; jeho vášeň po gestu doby – po typickém a symbolickém posunu, po stylové rytmické zkratce, do níž by se celá slila a zhuстила –, touha objevit je, vyčíst je, domyslit nebo dohádat se ho kalila mu zrak, halila mu živé bytosti v mrak, kterým prokmitaly jen a řeřavěly jako blesky jejich pohyby a postoje, značky rukou, nohou, trupů, hlav, ženoucích se šíleně za svým údělem práce i rozkoše, díla i zisku, kořisti hmotné i duchové.

Dávno nemiloval již živých teplých lidí, tvorů božích, prolitých šumící vlnou krve, křehkých a choulostivých, povlečených pletí, již dovedl ohrozit a zranit každý sebenepatrnější hrot větve a letorostu; strádajících, toužících, milujících i bloudících; ubohých obojetníků, roztržených mezi ducha i hmotu, sen i skutečnost, časnost i věčnost, slunce i hrob, zmítaných a ubíjených obojím. Cizí byly mu obsah, příčina, smysl jejich strážně i radosti, hoře i jásotu. Dávno se mu již proměnili v nějaké tajemné šifry, v rébusy formy i výrazu, v nositele nebo lépe ukryvatele poslední záhadné vzpruhy svého života, posledního důvodu svého bytí, jež chtěl, jež musil z nich vyabstrahovat stůj co stůj, vydestilovat je z nich svou metodou důsledného šetření, tvrdé neúchylné analýsy stůj co stůj; a dávno nenáviděl jich již bezděky a pošetile, nejinak než jako by kladli vědomý odpor jeho mučivému úsilí útočnému.

Byl půl sochař, půl malíř, kolísal se mezi obojím.

Měl dny, kdy se domníval, že vtělí své příští výbušné poznání v nějaký hmotný trojrozměrný plamen, třesící šíleným výbojem k nebesům a zahanbující tam i hvězdy, – měl noci, kdy se mu zdálo, že v plátno uvězní svou novou horečnou vidinu poloprůsvitného spiritního obrysu, polapenou jeho bdělým duchem, kdy již již prchala, vylovenou jím jakoby poučenou citlivou sítí z měsíčně modrých, průzračných vod nekonečného snění.

A myslel na to, chvil se horečkou: suchá její vlna nesla se mu žilami a trávil jeho sílu jako plamen staré chrástí a mrtí lesní; a zrak jeho třeštil se do tmy a viděl opravdu před sebou úzkostný zmučený pohled polapeného fantomu, jako by to byla bytost lidská, zaskočená a překonaná svými nepřáteli.

Někdy, procházej se po nábřežích nebo mezi doky v městech námořních, mimo kotvící lodi nebo u skladišť nádražních, před nimiž stály dlouhé růžence vagónů, přeplněné zbožím zámořským, a pozoruje štíhlé jeřáby, vybírající z nich břemena a překládající je do vozů s chápavostí rukou lidských, ale s nosností nekonečně větší, sleduje čistotnou práci a souhru kladek a pák, snil o jakési nové gotice strojové, která by nakonec přetvořila úplně dnešní bezradně mátožné, epigonsky romantické lidství a vychovala je v nový očištěný typ tvrdé, démantně krystalisující soustavy.

(Moderní děti navykly si již vychovávat své rodiče, prošlo mu přitom hlavou a zkřivilo tvář v lehynký pošklebek, jedva znatelný.)

Jindy soudil, že nejvyšším výrazem doby nemůže být nic, co souvisí s účelností nebo slouží užítkovosti a co jich domýšlí, nýbrž monumentálná zvučela sama, znásilňující hmotu a látku, dobývající z ní účinnů, které jsou mimo dráhy její přirozenosti a jež musila vydati ze sebe proti své vůli jako znásilněná roba. A snil o východním supranaturalismu slohovém, který by zezávratnil logiku až v hašíšový rozmar, jenž by se úplně odvrátil od přírody a zhmotňoval jen extatického ducha a jeho parabolovitý vlasaticový vzlet, trysk a pád v sebevražedné nekonečno.

A jindy zase, pokrýváje napjaté plátno nebo papír soustavou svých abstrakcí tvárných, viděl svůj cíl v novém tvůrčím dobytí prostoru, zcela jiném, než byl perspektivný útok podniknutý na něj florentskými geometry-malíři časně renesance; toužil vepsat samu stopu unikavého času tvůrčího v plochu, uzavřít do ní kouřící se blesk, zranivší právě klín věcí, shrnout sto starých prostorů v jakýsi praprostor nebo nadprostor absolutna, ztracený od chvíle, kdy Euklid postavil svá axiómata –

Takto žil již léta před válkou, obklopen neproniknutelným kolem svých fantomů, tančících kolem něho svůj divoký vírný tanec; zastiňovaly mu nejen slunce, ale i jeho stíny a vypíjely za něho všechny věci, dříve než se jich dotkl zrakem nebo touhou svého srdce.

Žil, ano, žil: dýchal, jedl, pil, spal; i miloval pravděpodobně konec konců. Chodívala alespoň k němu do ateliéru mladá dívka o horkých rozprasklých rtech sládnoucí chuti jetelné, se slunečnou jiskrou dodoutnávající v jejím zraku; a on ji líbal, objímal a někdy i pojímal tím zbytkem tepla, kterého nevypily z něho ještě jeho fantomy o bezkrevných upířích rtech, tak nenasytných vůně z živé krve lidské. Ale zapomínal na to ihned a nevěděl o tom již nic později, jako nevěděl nic o tom, že se celá jeho bytost během let proměnila v jediné duchovné i tělesné gesto napjatého, neumořitelného spění za gestem doby –

Vypukla válka.

Byl voják, povolali jej.

Vžil se brzy úplně do své povinnosti. Vykonával ochotně a snadno všechno, čeho od něho žádali. Bylo to, jako by si ze své přebytečné nervové energie vybudoval nějakým záhadným orgánem, snad mravně orientačním pudem své bytosti, úsporný náměsíčný mechanism, který jej nesl opatrným, lehkým krokem, bez závratí po římsách vysokých budov, po hranách příkrých skal, nad propastmi noci, běd, zoufalství, do nichž se řítili jiní.

Řízen tímto mechanismem, útočil i ustupoval, mířil i střílel, vrhal se na nepřítele s nasazeným bajonetem, zakopával se, padal na umrzlou nebo rozbředlou půdu, vymršťoval se s ní na povel. Takto vcházel do hořících měst, klopýtal o mrtvoly lidské i zvířecí, sledoval granáty rozstříkující se vpravo i vlevo a trhající těla jeho druhů nebo jeho nepřátel; a to všechno činil zcela lehce, pouze povrchem dotýkaje se všech těchto hrozných skutečností, jaksi jen klouzaje po nich – vzdálený svým nitrem na míle od nich, nepřítomný srdcem i duchem, vnímaje všechno jen tělesností, bezmála jako precitlivý stroj, reagující spolehlivě na určité podněty vnější: tělesností zraku, tělesností rozumu, tělesností myšlenky.

Jako by si byl upředl kolem sebe jakousi kukli, jako by se byl obklopil zvláštním ovzduším, vyvozeným z jeho nejvlastnější bytosti, naskládaným hlubší podvědomou vůlí kolem jeho duše, ovzduším mravního chladu, polárního mrazu; a v něm jako za hradbou, chránící jej od útoků vnějšího světa a života, žil svým fantomům i zde.

Zrak jeho, přesunující se rychle po nejbližším, byl i zde vášnivě zaujat věcmi nejvzdálenějšími a zcela odtažitými: v rozvinuté linii bojující pěchoty slídl po hledaném rytmickém výchvěji, v mracích útočící jízdy skrývala se mu stylová šifra nebo symbolická zkratka a večer, dříve než usnul, svazoval vždycky přepečlivou a nadevše trpělivou práci ve své obraznosti všechny čáry, které opsala nad ním za ten den letadla, v jedinou dlouhou živou nit, škubající sebou jako poraněný nerv jakéhosi neznámého živočicha budoucnosti, a arabeskovitě svinutou ukládal ji do své paměti, zakreslené jako nějaký veliký diagram křivkami všech soustav.

„Opru se ve svých příštích pracích přece jen asi o rotační kužel,“ řekl si jednoho večera, sleduje vytrženým okem na pozadí cudného ohně, rozlitého po oblacích červánkových, pomalý, čistě kreslený sestup dvojplášťu soustavy Blériotovy.

Druhého jitra při útoku na nepřátelské posice byl zasažen kulí do krajiny bederné a ležel bezvládně celý den na omrzlém poprašku sněhovém, probíraje se občas z mrákot a upadáje v ně znova; teprve s večerem odnesli jej na obvaziště – dříve nemohli pro trvalou střelbu nepřátelskou.

Odvezli jej pak na bídné selské kolesce, úpícího pod šílenými bolestmi při každém jejím nárazu o kámen nebo výmol v kolejnici, na stanici železničnou a odtud vlakem do nemocnice... náhodou v jeho rodném městě.

Třetí den s úsvitem sebral poněkud sil, pohnul hlavou, otevřel oči a spatřil smát se na stolku v hlavách za jíněný květ hyacintový mezi lahvičkami léků, troudícími se o sebe a zvonícími slabounkým stonem, jakmile šel někdo mimo jeho lože po suché, praskající podlaze.

„Hle, laskavý úsměv země; jak dlouho jsem ho již neviděl“ prošlo mu těžkou dutou hlavou, „nepamatuji se již ani, kdy jsem naposledy spatřil květinu; snad od dětství již ne.“

A celá jeho bytost byla v tu chvíli jediná žízeň po ní.

„Nehýbej se, mohl by sis ublížit; podám ti ji, přeješ-li si; přinesla ji sem včera večer nějaká štíhlá slečna, která zde byla již třikrát od tvého příjezdu,“ postřehnuv jeho znepokojení, pravil druh, který jediný se s ním sdílel o tuto úzkou, velmi vysokou jizbu, kdysi celu řeholní. Podivně přísné, opravdu klášterní bylo zde všechno, i to čtvercové okno, zasazené vysoko ve vybourané stěně proti jeho loži, jež bylo nutno otvírat i zavírat zvláštním železným prutem, spadajícím odtamtud k podlaze jako bleskosvod.

„Tvrdí, že jest tvá příbuzná,“ dodal ještě za chvíli.

Těžce zraněný pokusil se o mdlý bázlivý úsměv, který však pohasl dřív, než se zrodil; neměl příbuzných a uhádl při první zmínce druhově, kdo to byl.

Upadl pak ihned v předešlou mdlobu, přivřev těžce víčka nad zmučenými zornicemi. Ale myšlenka, zrozená v něm před chvílí při pohledu na květinu, vytrysklá ze tmy jako jiskra z křemene, plula v něm a žehla a svítila jako hvězda.

Odpoledne podal pak již ruku Hedvice a pokusil se marně opáčit její stisk.

Příští dny rostly v něm síly, zdálo se mu, jako příboj, a sobě samému na podiv, vztýčil se za několik dní trupem na dvě tři vteřiny na loži.

Uplynul ještě týden. Bylo časně odpoledne předjarní.

Výsek oblohy, polapený obdélníkem okenným, hloubil se nad ním v savý mátožný vír.

Plavé únorové slunce leželo na podlaze teskným třasaviskem. Così podivného, jakoby zaleklého, a přece již doufajícího a věřícího bylo v tom jeho vybledlém zlatě.

Hleděl na ně dlouze, neodtrhuje od jeho prostého jevu svého pohledu, a rozeštkal se pak náhle úlevným pláčem; tolik vděčnosti k životu vstalo v něm naráz a přemohlo jej.

Vešla Hedvika.

Byli sami.

Odešla na chvíli ošetrovatelka, vyšel i jeho druh o berlích na první kratinkou vycházku do zahrady na výsluní.

Přivinul ji náhle k sobě tvrdou ohnivou paží, na stejný úžas jí jako sobě; ale bylo to silnější než jeho zedrané tělo, než jeho nemoc, než celá jeho bytost minulá i dnešní; nebylo odporu proti tomu. Byla to nějaká síla, které nebylo posud jména; a právě proto byla, cítil to v tu vteřinu, silnější nad smrt, nad nemoc, nad brány pekelné.

Objal ji, projal ji, prožehl ji láskou jako nikdy předtím; pak vyčerpán zvrátil se do podušek.

Jako by kdosi bezejmenný, ale přemocný, ohromného vichřičného dechu byl přistoupil na minutu k němu a rozdmýchal v žár jeho vnitřní pohaslý již skoro plamen, a nyní náraz ustoupil – oheň rychle klesal a zesul se za několik vteřin jako ulitý.

Ale úsměv, pokorně plachý, svrchovaně cudný úsměv, úsměv, kterého se dostává odměnou ve snu jen tomu, kdo vykonal veliký svatý vnitřní příkaz při největších nebezpečích, přes největší překážky, nevytrácel se dlouho z jeho bledých přepadlých lící.

Viděl svou ženu, jak kráčí, ruce složený v pokorné hrdosti na svém nyní již požehnaném životě, a jak se před ní, za ní, kolem ní všude stře svým duchově bledým příbojem předjarní slunce, jako by chtělo vylíbat její stín, rozžhavit její bytost a vynést ji oblak mezi oblaky, jak se nesly nad vonnými jarními hroudami. A on, on byl zasévačem tohoto svatého pole budoucnosti.

Uplynulo zase několik dní.

Stav jeho zhoršil se v nich mimo všecko nadání lidské.

Lékař mluvil o komplikacích, jichž netušil a nepředvídal; a vzdával se vší naděje.

Ležel, bledší svých podušek, bezvládný, zhroucený, propadlý již do tmy; a nepoznával již nikoho kolem sebe.

Ale jeho myšlenka pracovala v něm posud, neumořitelný člunek na bortícím se již stavu tkalcovském.

„Gesto lásky není tedy tím gestem, jehož bylo třeba době,“ kmitalo se mu hasnoucí jiskrou v zmučeném mozku, zavaleném již tmami.

A tu, aniž věděl, odkud se v něm vzal tento hlas, slyšel zvuk jasně ze samého temného středu nitra svého:

„Ne celým; žádá si doplnku ještě.“

A on pochopil.

Rozbřesklo se v něm naposledy ještě duchovou zořou nad stoupajícím oceánem tmy a hrůzy.

A on zašeptal ne rty, ne slovy, ne myšlenkami, ale posledním středem svého vědomí:

„Rozumím; a děkuji ti, Pane! Dvojí jest odvěké gesto člověkovu na této zemi: gesto lásky a gesto smrti. Ta jsou i gesta doby naší; a není jiného rozdílu mezi ní a dobami předchozími, než že si jich žádá víc, víc, víc než ony; nesmírně, nesmírně, nesmírně mnoho! I druhý posun jest třeba tedy učinit tomu, kdo učinil první.“

A obnažil hrdlo v horečném zatápní ruky po něm a vztýčil posledním vzepětím sil hlavu, jakoby v ústrety někomu.

Tak napjat očekává zralý klas obilný tětí srpu žencova nebo kosy sekáčovy.

A ona řála v tu chvíli.

Matka po duchu

Její den byl rozdělen přesně a podrobně jako plán strojevodce rychlovlakového: na minuty byly rozpočteny její zastávky a chvíle oddechu.

Odcházela ráno někdy již před šestou – neboť o půl sedmé počínala již první její lekce – ze svého bytu na konci předměstí, prašného v létě a studeného v zimě, jehož domy byly zde staré a nízké, jednopatrové, natřené ošklivou žlutí nebo zelení, o okenních rámech dešti odbarvených a vybělených, jako by to byla stavení zapadlého okresního městečka, a ne pražského předměstí. Homolovitý kopec visíval tehdy po její levici, zamžený pro její krátkozraké oči buď v mrazně suchou šedou hrudu nebo ve vlhkou, kypivě zelenou bouřku, a ona nemohla neusmát se na něj vděčně prvním vykoupaným úsměvem pospáňkovým, neboť byla silný, radostný a laskavý člověk v těle drobném a skoro křehkém, milující život a rád klínící se v jeho teplý přilnavý tok. A s rozkoší sála v létě nozdrami rybnou vůni nedaleké řeky, rozdělené zde ve dvě mocná ramena, objímající dlouhé písečné ostrovy, a nezarmoutil jí v zimě ani řezavý vítr, který vál z jejích ledových ploch a metl pustou půl ulici a půl silnici, zvonící mrazem jako napjatý železný prut. A když se pozdě večer vracela unavená z celodenní roboty, cítíc, jak říkala, již od několika hodin, jak jakýsi špendlíkový drápek nepokojné neviditelné veverky škrábe jí po povrchu mozkovém, zaradovala se teprve a rozjasnila se teprve pod lísavým dotykem vůně vodní na své rozhořelé skrání; a poslední její denní úsměv, těsně před vraty jejího domu, letěl za starým kopcem, který však nyní již spal, daleko poodstoupilý do tmy, aby ráno teprve přiblížil se dráždivě na klamivý dosah ruky.

Tehdy zapadly za ní domovní dveře a jí se ulevilo tímto zvukem odstavujícím a jakoby podtrhujícím silnou čarou a sumujícím práci dne: napětí, jež jí neopouštělo od dopoledne, povolilo a ustoupilo jakési dřímotné únavě. Rychle vbíhala na praskající dřevěné schody,

zabouřila na dveře, políbila se s matkou a nevidomou sestrou a mlčky pojídala připravené sousto, váhavě a nerada odpovídajíc na otázky, jimiž bývala zasypávána, Po večeři ustala obyčejně práce veverčího drápku v jejím mozku; padala pak na lože a záhy usínala těžkým spánkem beze snů, aby záhy ráno procitla, jak říkala žertem, k věčně stejné robotě omnibusového koně. Neslýchala ani drobného škádlivého smíchu, kterým se smávaly rády dosti dlouho do noci matka a sestra nevinným žertíkům a pošetilým náhodám a příhodám svého chudého dne.

Učila moderním jazykům po bytech a živila svými lekcemi starou matku a nevidomou sestru.

Byla z bohaté rodiny, která naráz zchudla po velké průmyslové katastrofě, když jí bylo třiaadvacet let. Tehdy žila ve Francii, v Rouenu, v domě vynikajícího učence ne jako vychovatelka, nýbrž jako přítelkyně rodiny a žákyně pánova. Přechodu zámožnosti v chudobu nesnesl její otec, který se objevil po katastrofě bezpodnělným a bezradným, neschopný vžít se do nového životního směru a do nové dráhy; a nesnesl ho ani její nejstarší bratr, krásný, štíhlý muž hřívnaté hlavy, bolestného výrazu tváře a modrých, stříbrně mžikavých zraků, zpovytaný doma rodiči, umělecký diletant svými sklony, zálibami i touhami, avšak bez silné vůle a kázně, slabý, líbivý a melancholický: zastřelil se asi půl roku po rozvratu, když se byl marně pokoušel přizpůsobit se novým poměrům a živořit jako špatně placený tovární úředníček v zapadlém hnízdě východočeském, zhnusený životem a jeho znojným vedrem, v němž nedovedl dozrát.

A tak připadl jí, Kateřině, úděl zdvihnout puklý štít otcův i bratrův, čeliti za ně oba životu a dovést toto, čeho nedovedli zhýčkaní muži: živiti matku a sestru; matku, bezradnou, stále velké dítě, jímž byla celý život, nepraktickou a marnotratnou i v chudobě, již scházely vůbec mravní orgány, aby dovedla ocenit obětavost dceřinu, a nevidomou sestru, do níž jako by se slila nyní všecka radostnost a těkavá plápolavá veselost, rozlitá dříve po různých členech rodiny – snad proto, že, od narození slepá, nepostřehovala

na vnějškovém světě změn, které tak mučivě doléhaly na všechny ostatní. A tak přijímaly obě, matka i sestra, námahu i oběti Katčiny jako něco samozřejmého, co nezasluhuje zvláštní pozornosti, a neuvědomovaly si ani ceny toho, co jim obětuje: mládí a krásu, ženské jaro, jež má své dobré právo na štěstí jako jaro přírodní na slunce. A ani na mysl jim nevstoupilo, že jen proto byla ona, subtilná a křehká, s tento trudný nesnadný úkol, poněvadž žila pět let mimo domov a jeho rozněžňující zeslabující ovzduší a otužila se vážně pohledem na sílu, kázeň a odvalu, s nimiž se potýkali tam venku neustále lidé se všemi útoky, rozmary a vrtochy svého osudu.

Kateřina byla drobné skladby tělesné, postavy spíše podprůměrné než nadprůměrné, štíhlá a křepká, blízcí se boky poněkud úzkými typu chlapeckému; a ve svém přísném, prostém šatě vnucovala ihned každému představu dobrého, vytrvalého vojáka, zvyklého bít se a neustupovat. A nemohl jsi zůstat nevzrušen při pohledu na ni, povšiml-li sis, že kromě zvláštního vyrovnaného laskavého úsměvu teplých rtů nese jen statečnou jiskru svých milých hnědých očí do mlh, mrazů a dešťů bijících jí odevšad vstříc jako z předčasného, urážlivého podzimu.

Pět let, které prožila v Rouenu v rodině doktora Finota, vysokého soudního úředníka a znamenitého učenice, bylo pro její život největšího významu a dosahu; zůstalo pro ni navždy půdou, do níž její duše zapustila kořeny jako do svého druhého dětství fyzického. „Zde jsem se po druhé narodila,“ říkala; a zde žila duchem neustále, i když byla tělem v tom mučivém předměstí pražském ve své rodině.

Zde poznala krásnou harmonii ušlechtilého rodinného života, zde uspořádaný svět společenský, zde přísné hluboké nebe myšlenky a první rozlety v něm pod ochranou přátelského orlího křídla. Finot byl svého způsobu vynikající člověk: neuspokojený svým soudcovským povoláním, v němž byl ostatně dobrým a svědomitým odborníkem, věnoval všecek volný čas vědeckému bádání a vychoval se tak na dobrého literárního historika, váženého i přísnými znalci a soudci. Vysoký, štíhlý a jarý, ačkoliv se blížil již

padesátce, poněkud předrážděný a netrpělivý, ale nikdy ne rozšafně pohodlný a bodrý, smědé výrazné hlavy s orlím nosem, černého vlasu i plnovousu, s tmavým jiskrným okem, jež rád napolo přistíral dlouhými brvami, – byl a zůstal jí již ztělesněním přísné inteligentní krásy mužské.

Sotva zdomácněla poněkud v rodině, činil z ní hned svou posluchačku a brzy i svou žákyni. Měl vášnivou potřebu propagandy, přesvědčovat a obracet na svou víru. Věřil v mravní poslání literatury svého národa, měl kult sedmnáctého století, velikého věku francouzského realismu, francouzského řádu, francouzské kázně a síly, jak říkal.

Celé večery sedali všichni tři: on, jeho nemladá, drobná, poněkud zakřiknutá a bezvýrazná žena a ona u stolu a on předčítal výrazně kovovým hlasem své veliké staré mistry, zastavuje se občas, vysvětluje jednotlivé odstavce nebo strofy, cituje místa podobná nebo blízká, dovolává se slavných historických soudů minulých, – všecko nemazlivě, kněžsky přísně a horlivě, často pohněvaně, ochotný odvracet se od ní s pohrdou jako od barbarky, nedovedla-li hned pojmut výsostnost myšlenky, přísný řád, rozumovou čistotu a intelektuální jas jeho miláčků.

Žena jeho seděla tiše, odsunuvši se poněkud od stolu, chýlíc hlavu nad požehnaný klín, zaměstnána dílem jehly, přípravou dětského prádélka: očekávala brzy narození dítěte, posledního dítěte, které přicházelo pozdě a nevhlas, nevítáno rodiči odvyklými těmto starostem – jejich dvě děti byly již dospělé, šestnáctiletý syn v Paříži v koleji, osmnáctiletá dcera provdána ve větším městě normandském. Seděla poněkud upjatě, ale jinak ne zvláště pozorně a dbale, patrně ji obsah řeči jejího muže nijak zvláště nezajímal – její království nebylo opravdu z tohoto světa. Ale ona, ona visela na jeho rtech a pila jeho slova, blouznivá, zrak vytržený; a záhy jakoby pohrdá jeho ženou, tichou, zakřiknutou a příliš šedou, bytostí, jak se jí zdálo, slepičí, která nemůže být družkou jeho orlích rozletů, prostupovala její nitro.

Jednoho večera hovořili o dítěti, jež se mělo narodit.

„Přála bych mu oči svého bratra,“ řekla paní, zapichujíc jehlu do klubka, jež upustila do klína.

„Přál bych mu váš úsměv,“ pronesl pán suše a střízlivě, bez nádechu jakékoli galantnosti, nevzhlédnuv ani ke Katce, již se tu chvíli hrnula všecka krev k srdci; „je rozkošný, a přece přísný a cudný,“ dodal s jakousi věcnou přesností, jako by chtěl správně charakterisovat některou sochu nebo báseň, a pokračoval v hlasité četbě Corneilleova *Polyeucta*, z níž byl před chvílí vytržen.

Těchto několik slov stačilo, aby ji spoutala s novorozeným nemluvnětem: vždyť bylo jeho. Od jeho prvních dní starala se o ně víc než jeho rodná matka. Katka, a ne jeho matka probděla u něho noci; Katka, a ne jeho matka zachránila je z nemoci, kdy se ho vzdal již lékař. Ona naučila jej, Marcela, prvním krůčkům; ona naučila jej pít ze sklenice a jíst z talíře; ona naučila jej první modlitbě a prvním písmenům.

Sama vášnivě ráda zpívala; a když byla Marcelovi čtyři léta, zatoužila velmi živě po tom, učit jej zpěvu. Ale nedařilo se jí to, poněvadž neznala metody učebné. Sváděla však vinu na dítě, na jeho nedostatek sluchu. Přesto se rozhodla odvést je k proslulému učiteli, aby se ujal jeho hudební výchovy. Vykládala mu nejprve, že, zdá se jí, dítě nemá asi sluchu.

„Il n’a pas d’oreille,“ pravila před hošíkem, který naráz odhrnul si kučery s oušek, a ukázav na ně, řekl se smíchem: „Mais j’en ai deux.“¹⁾

Vypravovala to nesčetněkrát svým žákům a žákyním a rozzářila se celá vděčně svým čistým, spanilým úsměvem, když se divili jeho bystrosti a vtipu. A vypravovala ovšem neustále o něm, o svém Marcelovi, kopy a kopy dějů, příběhů, činů, triumfů. On, nyní již osmnáctiletý, nejlépe z celého Rouenu studoval; on nejsvižněji bruslil, nejkřepčeji tančil, nejdokonaleji jezdil na koni; on zvítězil loni v závodech člunařů na Seině; všechno a všude on, její Marcel! Polovička dívek, kterým dávala lekce, byla zamilována nebo musila

---

¹ Ale vždyť mám dvě. Rozuměj: uši. – L’oreille = sluch i ucho.

se tvářit, že jest zamilována do Marcela; a polovička hochů na něj žárlila. O všech jeho pokrocích byla zpravována listy, listy paní Finotové, pana Finota a Marcelovými. Snažila se ještě odtud, z ciziny, řídit jeho vychování, dávala rady jeho rodičům i jemu; po jejím přání dali jej učit angličtině a Kateřina byla hrda, když prováděl nedávno anglické hosty Rouenem a ukazoval jim památky městské.

Před dvěma roky jednoho zimního dne lednového přišla místo očekávaných zpráv o Marcelovi strašná zvěst od pí Finotové, že skončil po krátké nemoci její choť Felix. Bylo to jako rána pažbou do čela: Kateřina zavravorala; a trvalo několik dní, než se vzpamatovala natolik, aby mohla jít za svým povoláním. Teprve když se poněkud uklidnila a když již několikráte byla přečetla dopis paní Finotové, povšimla si jeho stylu, křiklavého, nezdrželivého, nedůstojného, zdálo se jí, toho vznešeného milovníka ovládnuté duše klasicistické, který chtěl ve všem sebevládu, i v bolesti, i v zoufalství a utrpení. Jemu, který umíral jako světlý mudrc s Montaignem v ruce, napsat takový nesourodý epitaf! A její pohrdání dobrou chotí páně Finotovou tím ještě vzrostlo.

Odpověděla tak chladně a zdrželivě paní Finotové, že jí vdova přestala psát. Nyní tedy měla již jen listy, žel, řidší a řidší, vzácnější a vzácnější, od Marcela; psal méně a méně; a brzy, jak vypukla válka, ustalo jeho dopisování úplně. Jen od společného ženevského přítele svého a rodiny Finotovy zvěděla Kateřina, že Marcel šel do války, na frontu.

Kateřina Lorencová, shledávali její žáci i žákyně, stárne v poslední době valem. Její hnědé oko doutnalo slaběji a slaběji do mlh a mrazů předčasně urážlivého podzimu; jen tichý, spanilý úsměv, zároveň rozkošný i cudný, jak řekl kdysi pan Finot v onen nezapomenutelný večer, nehasne – ledvaže trochu málo, malinko zhořkl pohrdou k lidem, kteří nedovedou mít dosti tenue a nedovedou sedět pevně v sedle života.

Její jedinou radostí byl nyní balíček zežloutlých listů Marcelových a páně Finotových – listy paní Finotové vyloučila z něho jako

nedůstojné této vznešené společnosti. V nich četla v neděli odpoledne co odpoledne; a často poklesly jí ruce s nimi v klín, jak, unavena svědivým drápkem veverky, den ke dni nyní nepokojněji a nepokojněji pobíhající po jejím ubohém vysíleném mozku, zadřímala roztržitým, zmučeným snem.

Až... až přišlo jednou to, čeho se bála, a přece neubála; co ji dělalo ve spánku tolikrát a tolikrát temnou mátožnou předtuchou.

Společný přítel ženevský oznámil jí jednou stručně, že Marcel Finot padl, a dodával: „Jeho matka šílí; ztratila své poslední dítě. Nepřežije toho.“

Nalezla ještě sílu zmačkat list a znetvořit svůj někdejší líbezně pokojný a měkký úsměv v posměšně křivý pošklebek, než omdlela.

Několik dní zmítala se na loži v temných křečích. Veverka pracovala úsilně; narostla v jakéhosi tíživého obra, který stoupovitě rozdupával její bolavý mozek.

Bylo plaché předjarní poledne, když se vzchopila vší silou a jako jedem omámená vypotácela se na ulici.

Šla do předměstí, vlekla se silnicí, daleko do polí, mezi pusté pláně strašící prázdňem předjaří.

A mimoděk vynořovaly se jí v mysli obrazy takových procházek rovinami normandskými – s ním, malým, nedospělým. V duši vstávaly jí podrobnosti léta a léta zasuté, na něž si nikdy nevzpomněla, o nichž, zdálo se jí, nikdy nevěděla. Viděla do posledního hřebu určitě a živě před sebou káry tažené silnými grošovitými koňmi, jež potkali v takový jarní den, střídavě rozsvěcovaný a zhasínaný bledým duchovým sluncem, bojujícím s mraky; zřela znovu před sebou zašlé kytlice vozků s každou skvrnou a s každým záhybem, slyšela tělesně, jasně a určitě jako halucinaci zvonkový smích Marcelův, viděla jeho prstík ukazující na rybáře schýlené nad svými pruty na břehu seinském, cítila vonný třešňový dech jeho drobných rudých úst...

Náhle se jí zatočila hlava, v bezvědomí klesla k zemi.

Nalezli ji brzy a dopravili domů; z lože však již tentokrát nepovstala.

Bylo souzeno, aby její křivý pochybovačný pošklebek rodné matce Marcelově uhádl pravdu.

Zemřela Marcelova matka po duchu.

Přežila jej a žije posud Marcelova matka po krvi.

Požáry

1.

Bylo to ve čtvrtém roce té dlouhé války, která ne a ne skončit. Jako by nechtěla odejít, pokud nezchromí hříšného člověka hůř než vlačíhy nebo aspoň neobsype ho prašivinou a svrabem jako posledního psa. Několikerou vlnou převalila se již přes toto staré město se starožitným jádrem, z něhož trčel kostel svatého Martina jako stará blýskavá pavéza, a s novými průmyslovými předměstími, která vznikala paprskovitě v poslední době kolem něho. Městečko plenil jednou přítel, podruhé nepřítel, nebylo v tom žádného rozdílu: plenil pokaždé jako nenažraný dravec. Všecko bylo dávno vyjedeno, ohryznuto, ohlodáno, neboť člověk již dávno se stal myší a páchl jako myš zeminou a plísni. Ohlodával kůru dubovou a březovou a syrové obilí byl by si nejraději nastrádal do torby jako sysel. Vařenému jídlu skoro již odvykl a syrová řepa jako by mu chutnala nejlépe.

Byl čtvrtý rok války, která jako by nechtěla a nechtěla skončit. Lidé se z města rozlézali jako švábi po venkově a žebrali dům od domu, statek od statku, a vychrtlí psi štěkali chraptivě do horkého léta, které nemělo vody ani pro člověka ani pro rostlinu. Byli-li venkov pecí, stala se z města výheň. Stále horké vlny slunečné rozlévaly se po krajině a pražily všecku zeleň; ale v městě vrstvily se nějak na sebe a pronikaly vysoko do vzduchu i hluboko do země jakési ohnivé komíny nebo sloupy. Pro vedra nemohlo letos obilí ani vymetat a bylo plné námele; ovoce pršelo předčasně se stromů červivé; na kostele svatého Martina žárem roztavila se stará pestrá heraldická orlice a slila své barvy v jakýsi chameleónský škleb.

A v tomto horkém létě, kdy nebylo vody k hašení, stále propukaly požáry, nikdo nevěděl jak, stále stály v nocích na obzoru ohně jako krvavé metly. Hladoví lidé, jakési stíny lidí bývalých, mátohy jakoby bez kostí a kloubů, jakoby chumle stínů a mlh, sotva

dopadli na lože a zdřímli prvním snem, byli burcováni šturmem věžného, který troubil a bouřil ze své hlídky svatomartinské, jako by troubil k poslednímu soudu. Jako by se kusy kovu oddrobovaly od jeho trouby a padaly rozžhavené lidem na lebky. A lidé na vratkých nohách sbíhali se dlouhými žabími poskoky jakoby k nějakému pekelnému reji, měli vychrtlá bedra přepásaná zástěrami svých žen, jak je rozespálí chytili, a někdy nasazovali si i čepce svých manželek nebo karkulky svých děcek. Byl to rej maškar, který se obyčejně bezsmyslně rozbíhal kolem ohně, neboť jej mohl krotit jen křikem, kletbami a rouháním – modliteb již dávno zapomněl – a to byly opravdu prostředky málo účinné. Ale oheň, jako by to jen oleje do něho přilévalo, plápolal tím divočeji a vrhal tím vzteklejší odlesky po staré radnici a po žebrech starého kostela, jako by se to od starých zbrojí odrážely jiskry z výhně kovářské. Vítr hrůzy běžel skoro každou noc po zpocených tělech mužů a lepkavém mase žen, které spaly u nich, a ježil chlupy na jejich tělech; jen děti ležely zamodralé s nadmutými bříšky a jako hlušci, kterých nevybouří nic na světě. Obracely leklé rybí oči spíš do sebe než na své okolí a jeho věci, a ve svých kolébkách nebo postýlkách, nehybné, vypadaly jako mrtvé otrávené rybky, které plovou po proudu, nesený vodou.

Vítr šílenství honil se městem a stácel se a propadal se každou chvílí ve víry, v nichž mizely poslední třísky rozumu a soudnosti. Rval a unášel došky ze střech i staré dědovské modlitební knihy a obluzoval jako blín slabé hlavy na vychrtlých tělech, odřených do nemožnosti utaženými řemeny, zblblých omezenými souložemi nebo zastavenými menstruacemi, vyšinutých z dráhy nepořádkem časů i rozvratem hmoty. Lidé i ve dne se motali jakoby v závratí a lidem i v poledne se zdálo, že pod nimi tančí půda; veliké čtyřhranné kameny na rynku že chtějí se vytrhnout ze země, drobné plamínky že jim olizují paty a nutí je do běhu šílenějšího a šílenějšího. Nákaza z vybičovaného rozvratu, šílenství z dlouhého odříkání žaludků i varlat rozlézaly se jako houba po domech, jejichž trámy zděravěly a zešedly se do sebe, ztrouchnivělé plísni. Stačilo sebenesmyslnější slovo a věřilo se mu; gesto vržené do prázdna

nebo pěst sbalená nesmyslně po větru, a běželo se za nimi, jako by to byl směr a cíl.

Lidé při požárech jako by byli stíženi motolicí, vedli si bezhlavě a zbrkle; protože jedli většinou trávu, slábli na rozumu a nedovedli včas ani vyhnat dobytek. Obyčejně zachraňovali dříve staré krumpáče než peřiny, vynášeli koňské postroje a nechávali se udusit koně v konírně; a nejčastěji pobíhali s prázdnýma rukama, zalomenýma nad hlavou, nebo se chechtali do plamenů jako opilí nebo zblblí.

Stalo se, že baráčník Jandourek, když mu hořela chalupa, tleskal jako šílený k praskotu ohně, luskal prsty a chtěl mermomocí tančit. Snad dostal svatého Víta, mínila výměnkářka Tvarožková. Jiný vylezl na strom a prozpěvoval ze starého ohmataného žaltáře modlitby proti moru a válce a chtěl mermomocí skočit do plamenů jako prý oběť na usmířenou. Jakási zvlčilá dravost padla na lidi, sálala jim z očí, byli hotovi požírat se navzájem. Moci něco nebo někoho rozsápat, moci zarýt drápy do něčího teplého masa, až by krev vytryskla, jen to, zdálo se, by jim ulevilo. Nerozuměli těm metlám, které je mrskaly, nechápali smyslu ran, které na ně dopadaly a je krvavily; a jejich vyděšené zvířecí oči, zapálené a zhnisané, jako by bezděky se rozhlížely po nějakém kozlu obětním, který by sňal jejich viny a kterého by mohli ukamenovat nebo vyhnat někam na poušť nebo jinak utrápit. Jen to, cítili, mohlo by jim ulevit, jen to mohlo by jim vrátit rozum tak dlouho zatemnělý stínem, který vrhal na ně ďábelský běh věcí i časů.

2.

Icík, jak mu říkali, bylo bezbranné hrbaté židě podivně křivých nožek. Bydlilo v ghettu u staré židovky hadrnice, která se ho ujala, když je našla jednou povržené před prahem svého domku. Byl strupatý jako muchomůrka a spíš se viklal než stál proti staré, nízké synagóze, hluboko do země zapadlé, jakoby zastavené ještě do starších geologických vrstev nižší roviny.

Icík se víc plazil než chodil, ačkoliv mu bylo již šest let. A skoro nemluvil, jen krátké skřeky údivu a radosti vyražel ze sebe, kdykoli před ním vzplál živou barvou lesk věcí, záře zlata, stříbra, těžkých kovů nebo se zamíhl blesk starého drahého kamení. Nemiloval ani lidí, ani rostlin; a ze zvířat měl rád jen plazy s barevnými šupinami a nejraděj i s kovovým leskem po těle.

Již jako nemluvně odlupoval slídu ze skály tam dole u potoka, pod hradbami a skládal z ní doma celé šupinaté koberčičky, které hltal svým zrakem. Nemohl se odloučit od toho kočičího zlata, jak říkaly děti tomu nerostu, a brával si je i do postýlky a hrával si s ním, dříve než usnul.

Celé dny dovedl sedět na prahu před domkem a mhouřit oči do slunce, kterým byl přitahován jako magnetem. Nemohl vidět ohně v krbu nebo v plotně, lampy za oknem, ano ani lucerny v stáji, aby se k nim nepřiblížil užaslý a jako zmámený. Byla to lidská můra, která jako by si musila opálit svá hedvábná křídla o oheň, stůj co stůj. Před synagógou, když byly svátky a když z nitra šlehala záře sedmiramenného svícnu a když plno jiných světýlek olizovalo ji z vnitra i z vnějška, vydržel stát celé hodiny ponořen do snů. A stejně tak rád měl kostel svatého Martina, když jeho gotická okna rozkvetla v krvavé karmínové růže, nasáklá z nitra svitem plamínků a září světýlek, a zardívaly se pak v nich vybledlé rány starých světců a mučedníků jakoby osvěženy novou krví. Tu jeho údiv zalil jej celého a vyrazil z něho mocným plápolem. Smál se chraptivě a trhaně a vztahoval křečovitě ručku po celé katedrále, jako by to bylo jedno jediné světýlko a jako by si chtěl na něm ohřát své studené ručky nebo oči; nebo podivná hračka, kterou by chtěl sbalit do uzlíku a odnést domů, aby si s ní mohl nerušen dosyta nahrát.

Byl to podivný skřet žabích úst, neobyčejně dlouhých, pavoukovitých rukou a stejně zvláštní chromé nožky, jejíž zkřivené prsty působily jako ptačí pařát. A když se přebíral v starém, poloslepém kamení, vypadal ve svém usmoleném oděvu jako kobolt nebo perkmaníček, který sem zabloudil neznámo odkud a neznámo proč.

Slídil rád v blízkém lesíku po ještěrkách a hadech, s kterými mluvil podivnou sykovou řečí. Sbíral je a nosil je domů; osleplá, papírem polepená okna jizby, v níž spal, vystýlal travou a kameny, kapradím a pískem, aby se tam co nejlépe líbilo jeho hostům. Uměl je ochočovat: plazili se mu po rukou, lezli po klobouce, klouzali po kabátě. Neodlučoval se nikdy od nich, ani když se plazil na procházky nebo se odvlékal do města. Míval je v záhradě i v kapsách i pod kloboukem nebo pod čepicí.

Kluci mu říkali můří nožka pro ten jeho chromý pařát, na němž stále nosil hadřík z nějaké barevné punčochy nebo jinou strakatou onučku, jako by jí přikrýval svůj zkřivený, zpotvořený hnát nebo snad nějakou ošklivou ránu na něm.

Když ho tak viděl jednou krajský fysikus Hlaváč, jak si hraje na jaře, hluboce zamyšlený a duchem nepřítomný, s háďaty a ještěrkami v městském příkopě, zastavil se nad ním a potřásl nad ním dlouho svou velikou lysou lebkou s koštěnými okuláry. Pak se pošvihl svou španělkou po tučném lýtku a mdle a mlaskavě převálil na svém krátkém tučném jazyku tuto nelákavou prognosu: „Ty kluku smradlavá, jako bys ani žid nebyl. Kšeftsman z tebe do smrti nebude. Jsi takový zjevenec, máš oči vylezlé jako žába, a snad tě jednou přejede vůz a rozplácne jako horkou buchtu nebo tě nějaký uličník strčí z hráze do rybníka a utopíš se tam jako kotě. Měl bys to k čertu udělat co nejdřív.“

Jednou když tak Icík zevloval před kostelem svatého Martina planoucím o Boží hod letnicový jako jediná svíce, pohoršil nesmírně tetku Předměřickou, vysokou kostnatou bábu, která se, veliký nebeklič v rukou, pádnými, kyrysnickými kroky hnala do kostela. Div o něho nezakopla. Modlitby vypadly jí z rukou, a když se pro ně zdvíhala, povšimla si podivně ošklivého mrzáčka a pochopila, že je to židě. Co se tu motá ten židovský panchart kolem křesťanského kostela? Chce jistě ztropit nějakou nezdobu! Možná krást, možná, že vymýšlí nějaký jiný podvod.

„Co tu čumíš, ty smradlavé židě? A jaké má vykulené oči... jako žába! A uslintaný je jako stará bréca!“ A aby si zdůvodnila nějak

tyto odsudky, dala mu do zad buchtu. Ale jaké bylo její překvapení, když hochovi vypadly ze záňadří dvě krásně malované užovky, které se na zemi rychle pohybovaly směrem ke kostelním dveřím.

Předměřická se rozječela úlekem a zlostí.

„Koukejte ho, toho vyjevence židovského! Vždyť on nosí s sebou jedovaté hady. Chceš nás křesťany otrávit?“ A hnala se rukojetí deštníku po háďatech, která se plazila několik kroků před ní.

„Lidičky, křesťané, slyšeli jste to kdy, viděli jste to kdy? Takovou jedovatou havěť nosí nám před boží dům ten židovský usmolenec. Beztoho jsi s rohatým v spolku! Jinak by tě takovéhle kejkle nenapadly.“ A od té doby znenáviděla si Icíka zlou nenávistí. Kdykoli ho měla potkat, opsala veliký oblouk a uplivla se několikrát před ním. Jindy mumlala zaklinadla nebo nadávky, jindy mu hrozila rukou, jindy div se na něj nevrhla pěstí.

A brzy dokázala to, že tento neškodný snivec, tato spíš barvitá zajímavá věc než člověk, toto půl dítě, půl kobolt, ten kousek mythu, který sem byl zanesen bůhvíodkud, ten poslední přežitek nějakého starého předhistorického lidství, byl nejvíce nenáviděn v městě. Naráz byl každému co nejdopornější; a každý, i když jím neopovrhoval, pokládal aspoň za slušné chovat se a tvářit se tak, jako by jím opovrhoval. Taková je síla konformity v malých hromadách lidských. Čím menší, tím houževnatěji spjatá a spletená!

Ale Icík, zabraný zcela do sebe, nic o tom nevěděl. Život tekł kolem něho jako široká mámivá řeka, a on seděl na břehu a v tupém zasnění patřil do hry jeho vln a do výtrysků jeho bublin; a neměl z něho víc než barvitě odrazy jeho povrchu. A ani ve snu netušil, že tato řeka se může jednoho dne zakalit lidskou nenávistí a vzbouřit až od dna lidským hněvem a lidskou lstí i lidskou zlobou, vystoupit z břehů a ohrozit jeho život.

3.

Ted' v tom troudném létě, v tom žízvném srpnu, kdy neustále hořelo, bylo Icíkovi dobře. Byl ve svém živlu. Ohromné masy

tekutého zlata vlnily se tak často před ním a zpívaly tajemnou píseň slávy a hrůzy jen jemu srozumitelnou. Při všech požárech byl nyní Icík. Jako by se nemohl dost na ně vynadávat, nemohl se jich dost nasytit, nemohl se jimi dost opít. Obskakoval je jako vyjevený, hluboce do sebe ponořený, k smrti vážný, liturgicky a slavnostně, jako by provozoval nějaký tajuplný obřad náboženský. Roztahoval své hubené pavoučí ruce, napínal svůj ubohý zchromlý pařát, jako by chtěl tančit kolo, jako by se chtěl zapnout do kruhu s jinými, přelít do jejich silnějšího a mocnějšího rytmu, utonout v jejich extatickém zoufalství.

„Hergot, kruci, kluku židovská,“ vykřikl jednou do vyschlé stříkačky, která pracovala naprázdno, starý Vodrážka, „jdi dál, nebo tě tam na mou duši hodím a uškvařím tě jako škvarek!“ A jiný veliký chlap, odháněje ho ranami, řval do dujících plamenů: „Vždyť on, kluk židovská, snad má z toho radost! Snad se nám křesťanům posmívá!“

„I ne,“ zasykla stará Předměřická, která se nyní plazila za Icíkem stejně věrně jako jeho stín. „I ne, lidičky, ten kluk ví už den napřed, kde bude hořet. Ten kluk by to moh prorokovat.“

Věští požár jako rosníčka déšť. A já myslím, křesťané, že ho dělá. S tím klukem to není v pořádku, ten je jistě s ďáblem v spolku. Já myslím, že to není ani lidské dítě. Podívejte se jen na ten jeho pařát. Snad má na něm i blánu jako vodník.“

A den potom, když se setmělo a když tma, dusná, půl světélkující, půl hnilobná tma padla do polí, odešla se svou kamarádkou Povejšilovou do Vodrant do rasovny, kde žila stará čarodějnice Korejťová.

Namazaná psím sádlem seděla souchotivá bába vysoko u stropu mezi černými trámy, poloslepá jako sova, černé vlasy speklé na skrání, kolozubá ústa vyceněná na příchozí.

Předměřická podala jí nějaký malý předmět v papírku zabalený. Korejťová rozdělala v peci oheň ze zvláštní trávy a ze zvláštních dřívěk, které měla navršené na pekelci; bylo to zázračné koření, byly

to větvičky z tajemných keřů, které nasbírala a polámala noc před svatým Janem Křtitelem.

Když plamen mocně vyšlehl a zadul do komína, jakoby rozdmýcháván nějakým zbloudilým větrem, vhodila do něho ten předmět, který jí podala Předměřická.

Oheň jej olízl, ale nestrávil, neboť zatím vlna jeho klesla nízko, až na sám rošt, a zhasla.

Bába vytáhla jej neporušený z peci a podávala jej Předměřické. Byl to pramének kučeravých vlasů Icíkových, které mu tajně odstříhla jeho nepřítelkyně, když si hrál, jako vždycky blaženě zasněný, se svými plazy.

„Je to jistě on,“ zamumlala čarodějná bába. „Vždyť to vidíte: jeho vlasů se nedotkl oheň!“

4.

Tentokrát to bylo zvláště slavné. Bylo v druhé polovici srpna, všecko jeden jediný troud; stačila jiskra a všecko hořelo jako věchet.

Bylo to u Strausů na Lysoborském předměstí. Straus, to byl bohatý židovský nájemce dvorů; a jako by oheň věděl, čím je povinován takovému bohatému, mocnému pánovi, dal si zvlášť záležet. Jeho křídla vlála mohutněji než jindy a dul z nich horký vítr, který bil lidi po tvářích, jako by plachtou fofroval nebo prsty lískal. Lípy a ořechy na cestě, která vedla ke dvorci, zčernaly a doutnaly, listí se zkroutilo do drobných kornoutků, které chytaly jiskry jako do dlaní a podávaly je dál.

Lid, který se sehnal k požáru, byl dnes zvláště zvlčilý a rozjívený. Již čtrnáct dní nebylo přidělu ani nejhorší otrubové mouky, již týden neviděly ženy ani shnilého bramboru. Muži nepřišli ani s dobrou vůlí hasit, přišli se jen popást na cizím neštěstí. Straus nebyl oblíben, poněvadž byl čelný činitel v komisi, která rozdělovala poslední zbytky zkažených potravin, a poněvadž byl viněn z tvrdého srdce a z lichvářství. Lidé se přihnali jen k divadlu, přihnali se jen jakoby vyrobit jisté množství hysterického rozčilení, napást se na něm, opít

se jím jako nejhorší kořalkou, po níž padneš k zemi jako mrtvý a usneš jako kámen pod vodou, bez pocitu, bez paměti.

Náhle vyletěl ohromný snop žhavých jisker z požáru a vzedmul se k obloze jako nesmírné chvoště; a v rychlých ranách za sebou vystřelovaly stále nové výbuchy z plamenů.

Byla to mouka, jejíž zásoby měl Straus a která nyní chytla.

Oči lidí, kteří až posud tupě přihlíželi, zaleskly se hned vzrušením a vztekem, jako bys do nich alkoholu nalil nebo atropinem jich rozšířil. Nějaká podivná hadovitá vlna prolétla rozptýlenými skupinami a naráz ztavila je v nějaký záhadný řetěz, kterým jako by se hnal elektrický proud veliké síly a toužil po vybití.

„Hele je, židáky zatracený! Mají mouku! Mají mouku! Čtvrt roku není nikde ani ždibec zadiny, žereme trávu a kůru z dubů a bříz, pečeme z toho placky, že by to prase nežralo, a tady jsou pytle mouky!“

„Potvory židovské! Ty ji dovedly poschovávat!“

A nějaký silný chlapík na křivých hulánských nohou vydělil se ze zástupu, rozkročil se do celé šířky, černá chlupatá prsa vypadla mu ze zapocené špekovité košile.

„Nechte hašení, lidičky!“ (Ale vpravdě nikdo nehasil.) „Nechte hašení, lidičky! Ty potvory židovské za to nestojí. A pojďte na židy, do Meislovy ulice! Nejdřív k starému Šalomounovi Becherleti, tam jsou sudy kořalky a cerbuláty a sardinky; jsou toho hory a plesniví to tam!“

„Vybíjet, rabovat!“ hlučí to zástupem.

A lidé, jako by jim bylo dáno k tomu komando, odskakují si domů pro podávky, pro vidle, pro sekery nebo pro lopaty a pro cepy a ženou se jako hustý krupobitný mrak směrem k synagóze. Horká země od nich duní, jako by to bylo stádo hřebců. Občas zablýskne se z toho nahá šíje nebo nahá noha, vyskočí blesk železné kosy, zařičí kletba, zaječí ženský hlas, jako by vykvikl z předráždění nervového nebo z hysterického zalechtání.

Ícík osamotněl. Vyjevený, s vypouleným zrakem, s utajeným dechem zíral před sebe do ohně a nemohl se dnes ani vynadivit těm

překrásným čarám a figurám, které tvořil, tomu žárovišti, které se vlnilo před ním jako ohromné dýmné jeviště mihotavých stínů, těm duhovým, magnesiovým zrovna obloukům a vodopádům a vodotryskům, které se předly a třepily zrovna hudebně v té žhavé lávě.

„Koukej ho, má můří nohu!“ zaječel náhle za ním sípavý hlas jeho nepřítelkyně. Obracela se ke své kamarádce Pověšilové.

Trvalo hodnou chvíli, než si hoch vůbec ty dvě ženy uvědomil. Teprve když Pověšilová jela mu svou železnou pěstí po noze, vytrhl se ze svého snění a chtěl přitáhnout nohu k tělu, schoulit se do sebe jako ohrožený brouk.

„Ukaž, kluku, pazour!“

A vzteklá ženská ruka strhla poslední cáry barevného hadříku z jeho ubohé churavé nohy, na níž zamokvala bolestná slizovitá rána.

„Má můří nohu!“ zakrákaly obě dvě ženštiny jako staré divoké vrány nad bezbranným zajíčkem na lánech mrazivého sněhu zimním sluncem politého.

Skřek jejich přivábil dva otrhané chlapy, kteří se tu ještě opozdili při požáru. Hlad a vražda svítí jim z očí, zvlčílá surovost rozceňuje jim dásně, z nichž se blýskají ostré špičáky.

„Žid, žid je to! Jen tam s ním! S židem do židoviny!“ A všichni čtyři rvou vychudlé pavouci tělíčko, bránící se křečovitým škubáním, a vrhají je do roztaveného žároviště.

Krátký ston, který zmlká pod zesouvajícím se, prohořelým trámovým.

Zavíří divoký kotouč jisker a plameny se otevrou jako hrob, který přijímá rakev.

5.

Zuhelnatělá mrtvůlka Icíkova vyčuhovala druhý den z rumoviště požárového. Její chromá nožka trčela jako ptačí pařát sražený navždy k zemi, který nikdy již nevzlétne.

A jako by bylo této oběti malého židovského skřeta třeba k usmíření nebes, požáry ustaly. Tak to aspoň zapsal starou třaslavou již rukou a švabachem do knihy pamětí místní kronikář, truhlář Antonín Záhubka na Podsvětí čp. 125. Měl několik latinských tříd a rád se vyjadřoval složitým knižním jazykem, vzděláným na překladě Tita Livia.

Začalo pršet. Druhý den zatáhlo se nebe, přišly dlouhé podzimní lijáky, trvající týdny a týdny; a rychle ulily oharky z neblahého požáru u Strausů.

DODATEK

Tupitel duší

Stýkal se s ní již čtvrt roku, dosti dlouho, aby vyzkoumal její trpnou oddanost a pokoru, vyzkoušel její krotkost, podstupující vždycky vůli cizí a neschopnou vzpoury, ujistil se celou její bytostí, omlouvající se každým posunem, každým pohledem i slovem každému a zvláště jemu ze své existence jako ze zločinu.

Přijal ji z otroctví jejího zákonného muže a uvedl ji ve své, hlubší a tužší, protože rozmarnější, protože stále ohrožované hrůzou rozchodu a mukou nesetkání: takový byl smysl děje, který s ní sehrál.

Věděl jistotou bezespornou, že jest bezradná a bezpomocná, poddaná mu tím sirým poddanstvím, hlubším než zakletí, z něhož nemůže se již vymaniti, z něhož mohla by jediné býti vymaněna mužem jiným, kouzelníkem mocnějším, než jest on, a jediné proto a tak, aby ji uvrhl v okovy tužší ještě a – nebál se ani pravdy, ani slov vystihujících ji a jmenujících ji vlastním jménem – hanebnější, než byly okovy, v něž vkoval ji on.

Ale: kde jest takový muž, muž síly tak otrlé i protřelé, síly tak důvěrně zasnoubené s mrzkostí a podlostí jako on?

Třicet let skoro rozhlížel se již životem a nesetkal se s ním posud; ano ani ne s jeho prorokem zvěstujícím možnost jeho příští - -

Kráčel vedle ní, ohryzuje si řídkými zuby vlhký ret horní, pokrytý ryšavým knírem, aby nemohl propuknouti v smích, v nějž lechtaly jej úvahy tohoto rázu a způsobu. Byl to sporý, tučný mužík o naryšlé husté bradě a malých sivých mlsných očkách, svalnatých mrkvovitých nohou, nápadně úžících se tam, kde přecházely v drobné kotníky, a zvláštního pseudobodrého vzezření. Bystrý člověk hledě na něho, nemohl ubrániti se dojmu, že celý jeho vnějšek, všecko jeho tělo jest jen chvojí příkrývající past nebo jámu

nastraženou v lese života na pošetilé důvěřivce. Jsou již takové pohybuující se léčky, taková chodící osidla – ustrojená kým a proč? Snad na odlidňování země od srdcí příliš sladkých a světeckých, a tedy nevhodných pro ni, snad na zalidňování nebes jimi.

Šli vedle sebe: on, chvějící se suchou horečkou při pomyslení, že nadešel čas, kdy může odvážit se toho těžko pojmenovatelného, ano i těžko představitelného, pro něž podnikal všechno předchozí a jež stavěl si jako cenu všech svých námah a prací; a ona, blouznivě zadřímá ve svém kroku, a přece, věděl to, napjatá, a přece, byl si tím jist, pozornost sama, klečící a podávající mu, bázlivé páže číšnické svého orientálského pána, sřatou hlavu svého štěstí, usmívající se posledním vynuceným úsměvem na blednoucích rtech, vězníci ve svých již již ledovících zornicích poslední teplou krůpěj světelnou, půl vyžebrou, půl vynucenou posledním vzepětím vůle na tmě a zmaru –

„Poslyš, zítra večer před desátou přijdeš ke mně,“ pronesl náhle s nedbalostí příliš tendenční, aby mohla býti nechtěná. „Strávíme spolu noc, ale jinou než noci předešlé. Haha, opravdu noc poněkud zvláštní.“

A po přestávce:

„Abych nemusil mnoho vykládat a teoretisovat, což, jak víš, strašlivě nenávidím, tedy, slovem nebo větou: opijeme se spolu. Vlastně: opiješ se hlavně a především ty, neboť já... já opím se velmi ztěžka a snad, přesně mluveno, nemohu ani opít se nikdy. Ale ty... ó ano, ty opiješ se snadno, že ano? Ale aby bylo to zcela bezpečné: nevečeř nic! Ano! Na lačný žaludek jest to nejjistější.“

Vznesla k němu oči zmučené úžasem.

Ale on neviděl toho snad, nebo tvářil se alespoň, že toho nevidí. Rozbodřil se jaksi, zžoviálněl, a jeho krátké ruce o paličkovatých prstech byly ochotny povznést se a zatápati jí dorozumívavě po pleci nebo po ramenou, zatím co oči leskly se mu mastným hadím leskem, když pronášel:

„Budeme jednou veselí jako prostí, rozumíš? Sans façon... ano, sans façon... to jest všechno.“

A po přestávce, zkřiviv rty v pitvorný posměšek:

„Ostatně: zná člověk člověka, pokud nepováleli se společně v blátě? Nuže, vidíš, a to právě není možné bez šampaňského.“

Trnula, vnímajíc tato slova: zdálo se jí, že zalkne se slzami chřestícími jí v hrdle. Ale vzpamatovala se po chvilce a počala dokonce opovrhovati sebou, že byla tak slabá. Žertuje, zajisté že žertuje; není možno přece jinak, než že žertuje. Což jest, což může býti bláto nebo bahno, kde jest on? V tomto případě jest bláto nebo bahno pouhou konvencí, pouhým ústupkem argotu, jehož jest mu snad třeba v tomto případě, protože stylisuje mu cosi. Ó ano, zajisté, tak jest tomu; jak mohla býti tak slaboduchá a nevyznati se ihned od počátku v této hře?

V tomto případě tedy bahno nebo bláto neznamená nic podstatně jiného než rosa nebo červánky; jest jen zvuk, melodie písmenná v nejhorším případě, ne věc, ne předmět skutečností; jest jen cosi jako nová dekorace nebo nový světelný efekt pro jejich citové jeviště.

A poněvadž bylo se jim již rozejítí, stiskla mu silně ruku a přikývla hlavou němou odpověď: že rozumí, že přijde v ustanovený čas a nezkazí hry, na niž on těší se bůhví proč a z jakých důvodů náladových, jichž ona nezná a nechápe, ale o něž sdílí se s ním již proto, že jsou jeho.

Příštího večera očekával ji v netrpělivém vzrušení, v temné exaltaci celé své dýmné, čadivě oharkové bytosti.

Na stůl rozestavil již tápavou rukou o prstech chvějících se nervosně z vnitřního přepětí a předráždění něco studených jídel a celou baterii lahví vinných i likérových; a vedle nich kladl nyní některá erotická alba Ropsova a Beardsleyova a několik jiných grafických děl méně uměleckých, ale zato tím průhlednějších ve svých intencích. Pak rozžíhal, jednu po druhé, svítilny, vhalené svými plameny v pestré japonské papíry a látky a lijící tak jakousi umělou barevnou a světelnou mlhu po celém pokoji, přeplněném bibeloty a vystlaném přejemnými měkkými látkami, tak parnatě přeludnými, až, zdálo se, smilní v koutech se stíny, prchnuvšími tam před proudy světelnými.

Zazdalo se mu, že slyší lehké kroky venku, a ještě jednou, naposledy, rozhlédl se klidně, odborně a znalecky, kuplířský režisér, po svém uměle a účelně sestrojeném jevišti hašíšovém neb opiovém. Zjevila se mu komnata, jím takto vyrozumovaná a sladěná, prostouplá třestivým výparem vonidel doutnajících v orientálském kuřadle pitvorného bronzového tvaru bůžkovitého, jakousi přízračnou okřídlenou lodí, hotovou v tu vteřinu zdvihnouti kotvu a vznésti se na lehké parnaté moře rozkoše, snu a halucinací a zavěsiti se na šalebném, věčně unikavém obzoru světlem mezi světly, mátohou mezi mátohami, preludem mezi preludy, smytým poloodstínem v duhovém prismaťě, zlomeném a vrženém čímsi mimo čas, prostor i příčinu.

Pohlédl ke dveřím, na něž nikdo neklepal, jimiž nikdo nevcházel. Zmýlil se; nebylo jí zde posud, ačkoliv bylo již nedaleko půlnoci.

Vzepřela se snad v poslední chvíli jeho vláde? Prohlédla snad léčku? Utušila záludu a zradu?

Rozchodil se po pokoji, zatím co dusně hněvná vlna vstala v jeho hrudi a nesla se k hlavě, rozbušujíc spánky, zalévajíc malý mělký zrak přílivem krvavých jisker a mžitek. Přistoupil k oknu, vyrazil je – teprve nyní povšiml si, že zapomněl spustiti žaluzie – a nachýlil se poprsím nad římsu do chladného vzduchu, touže ulíti jím své mučivé vnitřní vedro. Povznesl zrak bezděky k ohvězděnému nebi, k jeho křišťálným sférám, vyvýšeným v tu chvíli mrazivou výsostností svých svatých čistých světél nad každou představu a nad všecek pomysl lidský, ale sklopil jej ihned: nesnesl jejich přísné krásy duchové, odhmotnělé již od vši smyslnosti, a celý jeho kuplířský pokoj zachechtal se naráz v pějící vodopád jejich planetárně hudby strakatou ochraptělou rolničkou z bláznivé čapky nevěstčí, posazené na nalíčené lebce umrlčí.

Zamkl oči a v hněvném rozbouření odvrátil se od okna.

Rozchodil se znova po komnatě, mysle skoro nahlas:

Ne, ne; ona přijde, jistě přijde; a on dojde svého: on odhalí nitro její, jako odhalil nitro tolika jiných. Překvapí duši ženinu, zhlédne hanbu její a naplve na ni, prve než odejde navždy. V bolest její nalije

jedinečného pokoření, zaměší obojí v opravdový nápoj pekelný, kterého ani slzy nerozředí a neučiní pitelným.

Ó ano, opije ji a vyloudí z ní všechno, co zavírá jinak bdělý rozum do posledních úkrytů nitra, do nejtemnějších jeho sklepení. Má, ó ano, má nástroje, aby vypáčil tyto poslední těžké dveře, jako zamrzlé v jich hluchých veřejích, které otevírá snad až smrt. Ó ano, má je, zasmál se, pohleděv na svůj stůl, který zazdál se mu v tu chvíli dokonalým arsenálem, nevěděl, zda velikého dobyvatele stratéga nebo jedinečného lupiče lstivce. Jistě: uzří hanbu duše její obnaženu, jako spatřil hanbu duší jiných.

Což neprochází denně duši lidskou mrak kalných představ jako soumrakem vzdušným roje nečistých jedovatých komárů a moskytů? Což nemají noci lidské své páchnoucí bubliny právě jako močály a hnilobná třasaviska? Což nemá každý vzpomínky, za něž se rdí? Polosny, polotuchy, jež jej děsí i mámí zároveň, jimž není jména a které, dotčeny byvše paprskem slova, tuhnou a kamení v cosi bezmezně ošklebného a oplzlého jako trolld přistižený světlem jitrním mimo práh noci a podsvětí?

Nuže, toto temné slizké dno, složené mezi vrstvou pudu, můry a churavých předrážděných nervů, pozdvihne a vynese dnes zase na denní světlo k hanbě člověku a k hanbě Bohu, jenž odrazil obraz svůj v něho.

Což nevykládala jedna z jeho minulých milenek v opilství o hanebně směšných pohlavních zvycích svého manžela? A jiná o pološílených snech své bezmezné žádostivosti, v nichž, aby ji ukojila, proměňovala se postupně ve všechna zvířata.

„Komu bych to řekla, ne-li tobě? Ty jsi mně nejbližší... nemám nikoho jiného,“ tak počínala každá z nich svou zpověď rozvazaného jazyka, který nestačil ani ještě rozpoutané bezuzdné smyslnosti. A každá chrstala mu v necudném sebezapomenutí přímo v tvář onu ukrytou hanbu s pocitem úlevy, že konečně, konečně mohla se podělit o ni s někým, že konečně, konečně unikla na chvíli z nejstrašnější samovazby, jakou možno si jen představit, z utrpení samomlčení.

Každou z nich ulechtal posud v hysterický smích, a v něm vynesla dobrovolně na slunce poslední mločí sliz své bytosti a svého osudu rodového i osobního a roztřela jej, zatím co on pískal jí k tomu na novou, jinak zázračnou píšťalku krysařskou, jako koberec před ním a válela po něm svou nahotu, setkanou z mnoha kalu a něco málo krve, mrskajíc ji svým hnusným ohonem a líbajíc mu, nová a jiná Meluzína, nohy za to, že z ní sňal centové břemeno jejího tajemství: že vrátil odrodilou ženu rodnému Zvířeti.

Hodiny na nedaleké věži se slavnostní pomalostí odbíjely tři – zvuk jako by stavěl se na zvuk a klenul nad ním svůj krásný pevný oblouk výš a výše.

Zaklepáním na dvěře, jež spadlo časově vjedno s nimi, uvědomil si postup noci a vyrušil se zároveň z dum, které jej posedaly až do úplného sebezapomenutí.

Vpadla do pokoje, celá úzká jaksi, stěsnaná hutněji než jindy ve svou obrysovou linii, vkreslená a vpletená v ni úplně; bylo to, jako by protáhla elipsa jejího obličejce prodloužila se tak, až pojala v sebe celou její postavu, vibrující nyní něčím z životného napětí tváří vlastního. Její tělo zplápolnělo i rozezvučelo se tím, jen oči byly hluché a bezezvuké, jakoby zavaleny suchou žhavou tmou.

„Odpusť, že přicházím tak pozdě,“ vypravila ze sebe pracně, jako by dobývala těchto slov z posledních kořenů své vůle. „Myslila jsem již, že nepřijdu vůbec. Muž otálel a otálel dnes svým odchodem do služby proti všemu zvyku hluboko přes půlnoc, prodlévaje doma vědomě, jak se mně zdálo, jako by tušil, že napíná mne na skřípec.“

„Nevadí, nevadí,“ odpověděl s chvatem touhy, aby unikl co nejdříve povrchní skutečnosti, která vztáhla po něm z těchto vět svá slizká chapadla, a vrhl se v propast skutečnosti jediné pravé. „Ani jsem nepostřehl, jak čas plyne, tak omámil mne očekávaný sestup v tvé nitro. Ano, zní to knižně, ale jest tomu tak; do slova a do písmene tak.“

Mlčel několik vteřin; pak, jako by stará přirozená bodrost se v něm znova rozlila, s nacvičeným podtrháváním své lžižoviálnosti: „A teď, hurá! Netraťme času, nemáme ho již mnoho! Plášť dolů;

a sem na tento divan, měkčí a hlubší než tůně Orientu! A již ti nalévám a již ti rozžehuji cigaretu. Přijmeš ji z mých rtů!“

„Tedy přece!“ zasténala. „Odvolej, prosím, ta slova. Nemohu, nechci, nesmím věřití té hrůze, ač nemám-li zešíletí. Včerejší noc probděla jsem, abych se přesvědčila, že není to možno, že jsem se přeslechla nebo že jsi žertoval: že nemůžeš chtítí hanbu ani svou ani mou, že nedovedeš snítí o mém ponížení.“

„Nesmrtelní, slyšte! Jací bloudové jsou lidé! Jací směšní, malicherní nedotvorové! Jaká hanba, jaké ponížení, jaká hrůza? To všechno jsou slova, prázdný zvuk, dech, vzduch! Hanba a ponížení jest mně žítí neustále v střízlivosti, v plochosti, brodití se povrchem života, brouzdatí se šedým silničním prachem banálnosti; neodvážítí se ničeho, neriskovatí nic! Ó boží! Jak nechtí lidé připodobnití se vám; jak nízká jest jejich mysl; jak za nic na světě nedovedou opustítí svou žalnou, vyježděnou slimáčí kolej! A jak se bojí slov, baby stínů, víc než jedů, dýk, kulí, provazů... Opojení: ale v tom jest všechna sláva světa, života, jsoucna. Prožiješ v hodině dvacet životů; směšnáš v minutu obsah let; rázem přenešeš se přes pustiny měsíců; jediným skokem přeskočíš jako hnilobný příkop bezobsažnou nudu a pustý trud, v nichž proplahočí ostatní své soumaři životy.“

Zmlkla a zpokorněla, ale i zesmutněla pod tímto přívalem slov, vrhaných na ni nenávisť v záloze dobře ukrytou, záštím znamenitě zakukleným.

Zbledla a zoufalým posunem ruky požádala, aby jí nalil vína.

Obrátila rychle číši a znovu napráhla ruku s prázdným pohárem směrem k lahvím.

A znova vlila v sebe její nový obsah se zoufalým chvatem, s očima zamhouřenýma, jako by pila si odsouzení a smrt.

„Zvolna, zvolna,“ zazněl, rozděluje slova v slabiky, lžižoviální. „Zvolna. Toho zde, kam míříš, nemohu potřebovatí. Nesmíš zpítí se do němoty, ani do bezvědomí. Jen rozjařit se! Jen zbujnět! Zpravdomluvnět! Nalézti odvahu k sobě, to jest k zvířátku, které jest v nás. Jen nijakého zoufalství, prosím! Nač ten sebevražedný

pathos? Fi, jak ho nenávidím, jak nevkusným jej shledávám! Nejplebejštější křesťanství. A my chceme býti přece pohany, neboť to již jsou polobozi, abychom brzy byli bohy celými.“

Přitáhl ji k sobě, zvrátil ji na polštář.

Těžce dopadla na něj její zmučená hlava. Louže černých vlasů, které se zatím uvolnily, zastrašila v růžovém féerickém osvětlení pokojovém, vedle mrtvolné mramorové bělí tváří a čela, a zakvílela ztraceně, naprázdno, svým zrazeným zoufalstvím.

Chechtot brutální a smyslný až do blouznivosti zachvátil mu duši, přepjal nervy, zkřivil bolestným tikem tvář.

„Ták, ták,“ sípal, „nyní tě máme tam, kde jsme chtěli. Nyní ti ukážeme něco, při čem si vzpomeneš na svou svatební noc a povíš nám něco hezkého o ní.“

A vztáhnuv ruku, zmocnil se několika alb; rozevřev je, sunul jejich listy k jejímu zraku.

Mžikem vyrazila mu je z dlaní, vzepjala se trupem a vyskočila z pohovky.

Veliké slzy stékaly jí zvolna z očí šílenstvím oněmělých po tváři neživé již a mrtvolné, znetvořené velikým rozhodnutím.

Zchvátil ji, aby ji znova stiskl k zemi a napjal na skřípec hanby.

„Nech mne,“ vzkřikla mocně velikým hlasem, zcela cizím, neznámým i sobě, „nedotýkej se mne! Nebudu-li moci zabít sebe, zabiji jistě tebe, pamatuj toho.“

A vrhnuvši se k oknu, rozrazila křídla jeho v dopadu dlaněma.

Strhl ji poslední vteřinu, nad propastí již.

„Ne ještě! Ještě náležíš mně. Nepouštím tak lacino své kořisti. Ještě nezrel jsem hanby duše tvé, posud nenaplil jsem ti v tvář! To jest jediná mzda díla mého: pro ni podstupuji všechno, co předchází. A o ni nedám oloupiti se nikým a nejméně tebou!“

Nedořekl; bleskem schvátila kinžál se stolu, vyrvala jej z kovové pochvy, poseté polodrahokamy, vetkla jej v jeho hrud’.

A jako by jí ani to ještě nestačilo, vrhla se na něho, s očima šílenýma, a zarývala se nehty v jeho hrdlo.

Chroptěl u jejích nohou o zraku vytřeštěném, jakoby po prvé udiveném něčím, čeho nepředvídal, nečekal, nedopočítával se.

Ledový vítr předjitřní zadul rozraženými křídly okenními a jako hrozivá mstná bouře vstávala na východě a valila se odtamtud svatá cudná Zoře.

Vnikla v trapně žalostný a skoro směšný nelad umělého spoluvinického pokoje kuplířského, v tuto ztroskotanou a potopenou nyní jachtu, určenou k výpravě za nicotným snem, zvážila jej přísně v celé jeho nízkosti a bídě a jala se pak, soucitná, omýváti jeho potřísněnou mrtvolu.

O člověku s příliš jemným sluchem

Vypravoval mi to přítel, ale stojí to za to, abych si to nenechal pro sebe.

V jednom zatuchlém koutě malostranském – kdež také jinde? – žil člověk podivín, člověk nedružný v tomto národě tak družném, že i samotáři v něm jsou zesocialisováni: ustavili se nedávno ve zvláštní společnost, v družstvo vzájemně se podporujících pavouků nebo komárů s ručením obmezeným. Náš podivín byl tak trochu básník, trochu hudebník. Byl to člověk, jakých je již málo, jakýsi přežitek symbolismu, který sprádá svou chudokrevnou poesii z mlh, rosy, tančících vil, měsíčního svitu a snů. Člověk nemladý a poněkud sražený, zakřiknutý, z nějakého rodu, který je poznamenán již na vyhynutí, někdo, koho zabíjí dnešek útočný, bujarý, vrískavý, strakatý, s širokými rameny a lokty, výbušný a bezohledný jako zima mouchy. A byla to opravdu v tomto případě moucha melancholická. Když šla hudba s činely a bubny ulicí, když jí duněly kamióny a auta tak, až se zdi otřásaly, choulíval se náš pavouk do sebe a litoval jednoho: že nebyl stvořen nějakým motýlem, který měl v prenatalním stavu kuklu a mohl se do ní zakuklit v nějakém starém zapomenutém koutě tohoto divokého ryčného světa a který pak, když z té kukly vyletěl, nežil již dlouho, a pokud žil, nemusil si shánět potravu ani se ukrývat před jinými motýly.

A jak žalostně vypadaly teprve jeho verše, které jako by se potácely opile neustále v nějaké barevné mlze, vedle moderních veršů, které našlapovaly zpupně a hlučně na své podpatky, kovově ryčné, útočné jako bodlo vojákovy, výbušné jako bomba nebo granát. Tento člověk byl ve svém živlu, jen když vzal do ruky housle. Bylo třeba vidět jeho dlouhé pavoučí prsty, jak bezpečně jezdily po krku toho nástroje a zatínaly se do jeho strun, A jaká prška tónů sypala se pak zpod nich! Ale to dalo se stále řidčeji a řidčeji, neboť naše melancholická moucha měla přejemný sluch,

který jí otravoval život, podrýval zdraví, užíral všechnu radost. Ticho bylo mu potřebou duše. Jen z ticha se mohl něčeho domyslit nebo dotvořit. Ale hleďte ticho v Praze! Nejhluchnější město Evropy! Pianopolis! Politikopolis! Gramofono- a radiopolis! Autopolis! Kamelotopolis! Jen žádná Akropolis! Pro tento příliš jemný sluch zalezl do plesnivé malostranské díry, do takového podivného ostrůvka ticha, kterých opravdu není již v Praze mnoho.

Náš škvoreček bydlil v směšně malinkém pokojíčku, jehož okna vedla do klášterní zahrady; hleděl-li kosou napravo, zahlédl několik žeber starého kostela, zahledl-li se kosou nalevo, padl jeho pohled na budovu klášterní s několika celami a s velikým refektářem. Žili tam již jen dva nebo tři mniši; a v létě, když byla okna otevřena, slyšával klidný hlas novicův, předčítající k obědu třem starcům... Ten jeho pokojík byl tak podivně vestaven do komplexu vysokých nájemných domů, že to bylo skoro cosi jako holubník pro sebe, holubník opravdu stvořený pro holuba velmi churavého. Byl celou soustavou schodovitých pavlačí oddělen od ostatních nájemníků a souvisel jen jednou stranou s lidskými obydlími. A právě ta strana stala se našemu pavoukovi osudnou: pramenem velkých a velkých trýzní. „Představ si,“ povídal mi přítel, „co mi nepověděl, když jsem ho jednou po velké námaze našel a navštívil. Musil jsem přelézt ovšem přitom desatery dřevěné schody, provléci se paterým katrem, proplazit se osmerou pavlačí. Vždy dva nebo tři metry do výšky a metr dolů. A takovým ironickým řádem, představ si, šlo to tak asi do výše pátého nebo šestého patra. Ten pokoj, kde bydlil, měl docela prostý a chudý nábytek, ale přece byla tam pohovka, a na té našel jsem svého Oblomova jako trosečníka na vraku. Měl uši ucpané asi paterou vatou a nerad z ní vstával. A jako na omluvu řekl mi: ‚Pomyslete si, kdybych se prokopal touhletou stěnou‘ – a klepl prstem na stěnu, k níž se přimykala ta pohovka, – ‚propadnu se z výše asi patnácti metrů rovnou na pódium a za katedru nejslavnějšího přednáškového sálu universitního.‘ – ‚Šlíte? Jakýpak universitní sál zde vedle toho vašeho holubníku?‘ – ‚Pardon, pod mým holubníkem. Pravím vám, asi tak patnáct metrů hloubky.‘

A vysvětlil mně, že opravdu sousedí s velikým slavným historickým sálem, který mohl pojmut snad tisíc lidí a byl tak vysoký, že spojoval ve své výši čtyři až pět pater. Měl také podle toho dvojitou galerii, nižší a vyšší.“

Byl to opravdu slavný historický sál, snad největší sál Prahy. Vykládalo se, že tam byla v sedmnáctém a osmnáctém století šlechtická resource pražská, že se tam pořádaly veliké a slavné plesy, na jednom z nich že tančil Petr Veliký, když se vracel ze svého holandského učení přes Prahu na Rus, že tam byly pořádány večírky, z nichž jednoho účastnil se prý sám Beethoven, když nedaleko odtud rozbil na několik neděl svůj stan, v společnosti svých šlechtických přátel a mecenášů. Pořádaly se tam také souboje, při nichž byl jednou Casanova sekundantem. Pak klesal ten sál níž a níž, až nakonec byl sotva víc než obyčejná dupárna, navštěvovaná dělníky, tovaryši a služkami, až jej z jeho ponížení pozvedla universita, která neměla své budovy a hledala pro své posluchárny místnosti v soukromých domech.

„A představ si,“ referuje mi náš společný přítel, „mám strašně jemný sluch a slyším jasně všechno, o čem se tam vykládá. Slyším definice z římského a z kanonického práva, slyším hypotesey fysikální, slyším teorematy filosofická. Nemohu neslyšet přes pateru vrstvu různě složené vaty, napuštěné parafinem, kterou si vkládám do uší. Představ si, že slýchám spory o psychofysickém paralelismu, že jsem včera vyslechl dlouhou přednášku o sociologii sportu, že mne především trýznila tahle krásně skandovaná věta: Bůh byl, pánové, jen pracovní hypoteseou Descartesovi, později ho už nepotřeboval, jako nepotřebuje zedník lešení, když je dům pod střechou. Před týdnem zahřměl mně odtamtud hromový potlesk posluchačstva, které projevovalo svůj souhlas s myšlenkou proslulého a oblíbeného profesora: Pánové a dámy, poesie buď bude sociální, nebo nebude.“

„A to tě tak pobuřuje? Vždyť to můžeš číst desetkrát denně v denících nejrůznějších politických stran.“

„Rozuměj mi, mne nepohoršuje obsah téhle věty, snad je to pravda, ale ten strašný kakofonický řev, který se za ní zdvihl a ve valil se jako lavina do mé bytosti, jako by se zeď sesula, střecha spadla, cihly a kamení se mi nasypaly do mozku. Mučím se a vysiluji se od té doby, chci ty disonance rozvést v harmonii, a nemohu a nemohu. Ale,“ a nahnul se ke mně a šeptal mi to tajemně do ucha, „to nejhorší teprve přijde. Ty myšlenky, které tam byly utroušeny, slyším i v noci. Představ si, i v noci! Mýlil by se, kdo by si myslil, že jednou vysloveny, dozněly, zmizely s vlnami zvukovými z prostoru toho ohromného sálu. Ne, ne, pravím ti, to je klam. Ty tam žijí dál a v noci, když všechno ztichne, probudí se nějakým záhadným způsobem k novému životu; tančí, zpívají, bijí se, rvou se... dnes v noci to byl strašlivý brajgl, nezamhouřil jsem oka, pomysli, praly se spolu l'art pour l'art a tendence. Měly v rukou nějaké papírové pytlíky naplněné vzduchem, které si rozbíjely o hlavu, ty třaskaly, až mi v kloubech praštělo. Bude-li to trvat ještě tři dny, určitě z toho zemru; pravím ti, určitě zemru!“

Ale nezemřel náš dobrý přítel Bořivoj Konipásek. Den poté vyšel si na procházku, a jak tak jde kolem dveří té příšerné obludy, té posluchárny, která jej tolik trápila, vidí domovníka ze svého domu, pana Švertáska, jak ohromným koštětem vymetá prach a smetí ze sálu. Byl to jeho úkol, za který byl placen. Každý večer, když přednášky byly skončeny, měl vymést z posluchárny všechno neřádstvo, které se tam nahromadilo, bláto jako útržky papíru a novin a ohryzky jablek a hrušek, které naházeli na podlahu posluchači a posluchačky. Za to byl právě placen pan Švertásek. Universita, jak byla chudá, neměla svých vlastních sil k čištění toho ohromného velesálu, i svěřovala tuto funkci domovníkovi sousedního domu, kterému podléhal také náš básníček.

Konipásek, jak tak šel kolem toho vchodu, povšiml si dobře domovníka, který ho také shovívavě pozdravil. Schválně zašel utrápený básník do vinárny a prodlel tam déle než obvykle, z touhy, aby si co nejvíc zkrátil noční hodiny svého utrpení“ kdy se nevykoupené věty a these a sentence a definice rozžily ve svůj

záhrobní život a bombardovaly tak ukrutně přejemnělý sluch houslisty a básníka. Vrátil se před dvanáctou a v obavách ulehl na pohovku. Naslouchal chvíli vyděšeně do tmy, ale záhy se uklidňoval. Nic! Neslyšel nic, v posluchárně bylo hrobové ticho. Nevěřil svému sluchu. Ticho! Rajský balzám na rány duše! Ticho a zase ticho! Ticho jako na dně vod jezerních! Poslouchá čtvrt hodiny, poslouchá půl hodiny, poslouchá hodinu. Nic, nic, nic! Jeho duše je sám jásot a samo díkůčinění osudu. Druhý den vyšel si zase podvečer na procházku, ale s domovníkem se nestřetl. Vrata posluchárny byla uzamčena. Vrátil se z vinárny už o desáté. Sedl ke stolu, namočil pero, chtěl psát, ale najednou zaúpěl jako poraněná zvěř a přitiskl si dlaně k uším. Jaký pekelný mumraj ozýval se to za stěnou, jaký řev, jaký divoký kankán tančený v dřevácích! Jaké rány pěstí do hlavy, jako by se zdi bořily! A to všechno trvá až hluboko přes půlnoc, až do svítání. Rozumí se, že Konipásek nezamhouřil ani oka.

Večer jde zase na procházku stopami minulých dní, ve dveřích sálu ohromná ramenatá postava pana Švertáska, zahalená dýmem prachu. Pozdraví se spolu a pan Švertásek svěruje se mu v jakémisi záchvatu blahosklonnosti: „Včera jsem na to neměl čas, přihnul jsem si trochu u Bachorů. Proto dnes je toho tolik. Hulí se z toho jako z lokomotivy.“ – „A to si to odpouštíte častěji, tohleto metení?“ praví mu obodřeně Konipásek, kterému jako by něco svítalo v mozkovici. „No, tak skoro ob den, někdy i ob dva. U Bachorů mají výtečného kozla, pane spisovatel. Taky by si tam měli zajít! A to bych byl hlupák, abych to dělal denně.“

Přišel bych takhle za měsíc o plíce. Za těch pár mizerných grošů, co člověku dají, je toho až habaděj.“

Konipásek se vrátil záhy domů a bylo, jak předvídal: ticho, ani muk. Švertásek vymetl s prachem patrně i všechny ty hypotheses, these, myšlenky, které tu jindy řádily; nebylo aspoň po nich ani potuchy, byly pohřbeny tentokrát dokonale a asi navěky. Jaké zázračné koště má ten Švertásek! Mete tak důkladně, že v jeho

stopách nezbude nejen ani papírku, ale ani sebemenší, sebenepatrnější myšlenečky.

Ale teď stanula před jemnosluchým Konipáskem strašná otázka: jak přimět Švertáska, aby denně večer co večer konal svou povinnost a vymetal smetí z posluchárny? Druhý den večer marně ho hledal náš básníček mezi dveřmi toho obludného sálu: byly zamčeny jako vrata věznice. Ne bez rozpaků odvážil se za ním Konipásek do jeho doupěte a zapředl ho do delšího filosofického rozhovoru, v němž se mu snažil ujasnit jeho povinnosti a nakonec třaslavě vsunul mu do ruky tři korunky a pronesl jemnou výzvu: „Tak, pane Švertásek, a teď půjdeme za svou povinností a vymeteme ten hörsál.“

„A to bysme byli blázni, pane spisovatel. Ted', když máme tři koruny, půjdeme na kozla k Bachorům.“ A Švertásek jako pravý rek zůstal neoblomný. A utroušené, nevymetené myšlenky a myšlenečky aspoň ob noc straší v tom slavném sále dál.

František Xaver Šalda
Dřevoryty staré i nové

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 31. 5. 2013